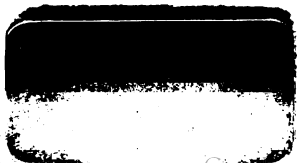

St. XV. III.

Dom, S. S. Adelhaidis et Caietani.

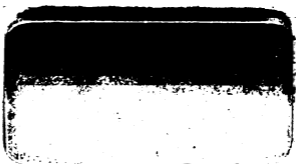

Styl. XV. III.

Dom, S. S. Adelhaidis et Caietani

Hom. 98

RHETORICA ECCLESIASTICA

A D
TYRONUM INSTITUTIONEM,

Cum brevi Appendice

Nonnullarum Orationum, quæ tùm in
Oratoriis privatis, tum in Spirituali-
bus Exercitiis tempore Missionum
haberi solent.

A U T H O R E

D. THOMA BARI
SACERDOTE CAMPIENSI

ADMODUM REVER. PATRI.

D. LUDOVICO
SABATINO

Congregationis Piorum Operariorum

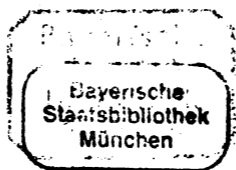
D I C A T A

NEAPOLI MDCCXLVII.

SUPERIORUM PERMISSU.

Sumptibus Nicolai, & Vincentii Rispoli.

ADMODUM REV. PATRI

D. LUDOVICO

SABATINO

CONGREGATIONIS PIORUM
OPERARIORUM.

UM has Rhetoricas Sacro Oratori instituendo accommodatas Præceptiones iterum in lucem edioporteret: quòd Ecclesiasticis viris ad Sacram Eloquentiam comparandã perutiles compertæ sint: id mihi diù excogitanti in mentem venit, ut eas P. V. dicarem; cui enim, vel a quo, vel quid potius, quàm Tibi, quam a me, quam præsens Opus dicari debuisset? an non Tibi dicandum? cujus tanta est liberalitatis, doctrinæ, sanctimonix fama, ut illud & libenter excipere, & acriter tueri, & feliciter ab invidia vindicare facile possis. An non a me potius dicandum, quem singulari semper prosequeris benevo-

lencia ? summa demùm ratione
præsens potissimùm Opus a me ti-
bi dicandum ; cum enim hoc jam
anteà sub auspiciis A. R. P. D. AN-
TONII TORRES in publici juris lu-
cem prodiisset , ipso jam è vivis su-
blato , omninò erat P. V. sisten-
dum , quem ille suarum vîrtutum
& muneris veluti hæredem reli-
quit . His omnibus accessit , quod
nemo , ut sanè arbitror , sit , qui
Eloquentiæ præsidia sibi compara-
re optarit ardentius , optata com-
pararit celerius , comparata exer-
ceat utiliùs , quam P. V. Et sanè
quem unquam audivimus aut è
suggestu verba facere vehemen-
tius , aut in privatis adhortationi-
bus commonere prudentius ? quid
enim ? a vitiis deterrendum est :
tum increpas , insectaris , tonas .
Quid præterea ? ad virtutis amorem
incitandus est animus , tum allicis
blandiendo , flectis molliendo , mo-
ves , atque impellis urgendo , at-
que

que ad hæc omnia præstanda, eam;
 ut par est, eloquentiam exerces,
 quam è solidis sacrarum, profana-
 rumque literarum studiis confla-
 tam, divinoque simul æterni Numi-
 nis Spiritu afflatam SS. PP. Eloquen-
 tissimi exercuerunt; ita ut Te etiam
 meritò, quemadmodum D. Pau-
 lum Nicetas, *Ἐοφίτορος* appellare
 possimus. Quid igitur mirum si
 ejusmodi Eloquentiæ fultus præsi-
 diis per multas Provincias, innu-
 meras Urbes peragrans vitiorum
 sordibus expurgatas, colonias, ut
 ità dicam, Angelorum effecisti?
 At nunc temporis ingravescente
 ætate, tot susceptorum laborum
 mole plenè obrutus, atque confe-
 ctus, otio tandem vacare debuif-
 ses; & quidem vacasti: sed cuinam
 otio? celeberrimum Opus quod
 omnes Ecclesiasticos Ordines ad
 Sanctimoniam consequendam in-
 stituit, ad scientias addiscendas
 permovet, ad omnium virtutum

genera exercenda allicit, tantum ;
inquam , Opus in sex non exiguos
Tomos divisum , otio , ut ajebas ,
vacans conficis , atque in lucem
edis : profectò plus tuis otiis , quam
aliorum laboribus Ecclesiasticus Or-
do se debere fateatur oportet ; cujus
proindè , cæterorumque omnium
bono longum , uti precor . Vale .

P. V. A. R.

Humillimus , & Additiss. Servus
Nicolaus Rispolus .

Authoris protestatio Ad Lectorem.

T Emerè factum putes, si quis re militari le-
 viter instructus, ipsos emeriti stipendii Du-
 ces arma gerere, aciem dirigere, hostem subjicere
 audeat edocere: & cum peritioribus disciplinae
 bellicae Magistris se exequare confidat. Hanc ip-
 sam de meritis notam mihi abs te Lector, inu-
 ri non decet; numquam enim id mihi suscepti ut
 emeritos Oratoriae Artis Professores equalari
 contenderem. Pusillitatis meae memor ad subli-
 mia Eloquentiae fastigia caput attollere non sū-
 ausus. Majorum celsitas demiranda est, non affe-
 ctanda. Sed ne gnaris quidem, & in Arte ver-
 satis Viris Artis leges praescribere fuit in ani-
 mo; quis enim aded imprudens ut Delphines in-
 nare doceat? Quod ad scribendum impulit, Au-
 thortas fuit jubentis, non praesumptio mentis.
 Idque non ut paranda mihi gloria iter patefie-
 ret (Ridiculum quippe foret laurcolamin musta-
 ceo quaerere) sed ut brevem, & facilem discendi
 methodum Tyrones haberent. Ided proxim addidi
 & exempla. Gerulorum ut ait ille (1) morem se-
 cutus, qui Pueros suos non modò pedes alterna-
 re, sed etiam manu ductos praeventes sequi do-
 cent. Alii igitur melius, ego brevius: Illi ornatus,
 ego ad tyronum institutionem fortasse accommo-
 datius. Ceterum quae scripsi, ex aliis accepi, de
 meo penè nihil: Quin & aliorum verbis sepe lo-
 qui placuit, praesertim in iis quae nec clarius, nec
 brevius dici potuisse visa sunt; ut, quod alieni la-
 boris est planius agnosceretur, ipseque illorum
 auctoritate tutius incederem & majorem Operi
 fidem compararem. Laborem hunc, ut ut est, beni-
 gne Lector, aequi, bonique, facito: Et si Tyro es,
 lege; habes enim multa quae discas: Sin minus,
 etiam legere haud pigeat; erunt enim plurima,
 quae humanitas excusato tua. Vale, & fruere.

(1) Radau. in Praelocutione.

Reimprimatur.

**D. NICOLAUS CANONIC: ROTA.
PRO VIC. GEN.**

D. Petrus Marcus Gyptius Can. Deput.

Reimprimatur.

ARGENTO REG. ET PRÆSID.

Pescarini.

I N D E X

Questionum, Caputum, Sectionum,
Articulorum, & Punctorum, quae
in Ecclesiastica Rhetorica
continentur.

- R**hetorica Ecclesiastica quid sit. *Quaest. 1. p. 1.*
Qui finis Ecclesiastici Oratoris, quod
Officium, quaeque ipsiusmet Officii par-
tes. *Quaest. 2. pag. 2.*
Quot, & quibus rebus Sacra Floquentia com-
paretur. *Quaest. 3. pag. 3.*
Materia Ecclesiastica Rhetorica quid & quae
sit. *Quaest. 4. pag. 10.*
De Numero Partium Rhetoricae. *Quaest. 5. p. 11.*

P A R S P R I M A.

De Inventione.

C A P U T I.

- D**E Propositione, nonnullisque in Proposi-
tione servandis. *Sect. 1. pag. 12.*
Quomodo efformetur Propositio. *Sect. 2. pag. 13.*
Divisio Propositionis quare necessaria, & quot
modis fiat. *Sect. 3. pag. 18.*
Divisionis Virtutes, & Vitia. *Sect. 4. pag. 20.*

C A P U T II.

- M**ethodus paranda Sylvae specia-
lis. *pag. 21.*

C A P U T III.

- M**ethodus paranda Sylvae Genera-
lis. *pag. 24.*
CA-

C A P U T IV.

- L**oci *Communis*, quoniam sunt, & in quos
Genera dividantur. pag. 27.
Loci *Intrinsici* quot, & quoniam sunt. Sect. 1. *ibid.*
Loci *Extrinsici* qui dicantur. Sect. 2. pag. 45.
De *Divino Testimonio*. Sect. 2. art. 1. pag. 46.
De *Humano Testimonio*. Sect. 2. art. 2. pag. 48.

C A P U T V.

- D**e *Argumentatione*. pag. 54.
Argumentationis *Oratoriae* divisio in duo
praecipua genera. Sect. 1. pag. 55.
Alia *Oratoriae Argumentationis* for-
ma. Sect. 2. pag. 58.
De *varianda Argumentatione*. Sect. 3. pag. 63.

C A P U T VI.

- D**e *Amplificatione*. pag. 64.
Amplificationis *partitio* in duas spe-
cies. pag. 66.
Amplificatio *Verborum*. Sect. 1. *ibid.*
Amplificatio *Rerum*. Sect. 2. pag. 67.
De *Figuris Amplificationis*. Sect. 3. pag. 74.
De *proprio Amplificationis loco* in *Oratio-*
ne. Sect. 4. *ibid.*

C A P U T VII.

- D**e *Diminutione, seu Extenuatione*. pag. 75.

C A P U T VIII.

- D**e *Animi Affectibus concitandis*. pag. 75.
Aptae *Oratoris conditiones* ad *permoveen-*
dos affectus. Sect. 1. pag. 76.
De *affectuum incitamentis*. Sect. 2. pag. 77.
Figurae *aptiores ad affectus elendos*. Sect. 3. p. 81.

P A R S S E C U N D A .

De Dispositione.

- Q**uid, & *Quotuplex sit Dispositio*. Qu. 1. p. 84.
De *Partium Orationis numero*. Qu. 2. p. 85.

CA-

C A P U T I.

E	Xordium quid, & quot ejus offi- cia .	Sect. 1. pag. 87.
	Varia Exordiorum genera .	Sect. 2. pag. 88.
	Exordium ab Expositione .	Sect. 2. art. 1. p. 89.
	Exordium ex visceribus causæ .	Sect. 2. art. 2. p. 92.
	Exordium ex Abundanti .	Sect. 2. art. 3. p. 94.
	Exordium ab Exemplis .	Sect. 2. art. 4. p. 95.
	Exordium ab Opinione .	Sect. 2. art. 5. p. 96.
	Exordium a Contrario .	Sect. 2. art. 6. p. 98.
	Exordium ab Adjunctis .	Sect. 2. art. 7. p. 100.
	Exordium ex Abrupto .	Sect. 2. art. 8. p. 101.
	Exordii Vitia, & Virtutes .	Sect. 3. p. 104.

C A P U T II.

D	Propositione .	pag. 104.
----------	----------------	-----------

C A P U T III.

D	Introductione .	pag. 105.
----------	-----------------	-----------

C A P U T IV.

D	Narratione .	pag. 110.
----------	--------------	-----------

C A P U T V.

D	Confirmatione .	pag. 112.
----------	-----------------	-----------

C A P U T VI.

D	Transitione .	pag. 113.
----------	---------------	-----------

C A P U T VII.

D	Digressione .	pag. 116.
----------	---------------	-----------

C A P U T VIII.

D	Descriptione .	pag. 117.
----------	----------------	-----------

C A P U T IX.

D	Confutatione .	pag. 119.
----------	----------------	-----------

C A P U T X.

D	Peroratione .	pag. 121.
----------	---------------	-----------

PARS

PARS TERTIA.

De Elocutione.

CAPUT UNICUM.

- E**locutio quid sit, & quot partibus constet. pag. 127.
- De Elegantis 1. parte Elocutionis. Sect. 1. ibid.
- De Compositione 2. parte Elocutionis. Sect. 2. pag. 128.
- De Dignitate 3. parte Elocutionis. Sect. 3. p. 132.
- De Tropis. Quid, & quotuplex sit Tro-
pus. Sect. 3. art. 1. ibid.
- De Figuris. Quid sit Figura, & quotu-
plex. Sect. 3. art. 2. pag. 138.
- De Figuris Verbo-
rum. Sect. 3. art. 2. Punct. 1. pag. 139.
- Figura Verborum per Additio-
nem. Sect. 3. art. 2. Punct. 1. pag. 143.
- Figura Verborum per similitudi-
nem. Sect. 3. art. 2. Punct. 1. pag. 144.
- De Figuris Sententia-
rum. Sect. 3. art. 2. Punct. 2. p. 147.
- Figura Sententiarum, quæ ad dicendum, & do-
cendum pertinent. Sect. 3. art. 2. Punct. 2. ib.
- Figura Sententiarum, quæ ad delectandum vo-
leat. Sect. 3. art. 2. Punct. 2. pag. 152.
- Figura Sententiarum ad movendum
idoneæ. Sect. 3. art. 2. Punct. 2. pag. 156.
- De aptè dicendo. Sect. 3. art. 3. pag. 165.

PARS QUARTA.

De Pronunciatione.

CAPUT I.

DE voce. pag. 173.

CAPUT II.

DE Gestu, seu Actione. pag. 179.

RHE.

QUESTIO PRIMA.

Triplicem (1) Eloquentiæ Speciem præmittimus, antequam Ecclesiasticæ Rhetoricæ Naturam, & Essentiam statuamus.

Prima Eloquentia prorsus Divina est: nullis enim scholasticis præceptis addiscitur; sed ab uno Deo, qui linguas infantium facit esse disertas, infunditur: hujusmodi fuit illa Apostolorum, quibus a Domino dictum est: *Nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim vobis, &c.*

Secunda dicitur Heroica, quæ non infusa quidem, sed humano simul labore, & studio comparata, simulque meliori quodam Cœli ubere irrigata, ad miram pulchritudinem effloruit. Talis fuit in DD. Basilio, Gregorio Nazianzeno, Chrysofomo, Cypriano, aliisque SS. Patribus, qui, quæd supra commune dicendi Genus eloquentes fuere, Heroes a nonnullis appellati sunt.

Tertia tandem prorsus Humana est; eam namque ab humanis Præceptoribus, & per Præcepta habetur: in hac excellit Demosthenes, Cicero, alique primæ notæ Oratores.

Prior Eloquentia ad institutum nostrum non pertinet; pertinet quidem secunda, & tertia; siquidem Ecclesiastica Rhetorica, de qua loquimur, Humanam complectitur, & Heroicam: ita enim Regulis, & præceptis innititur, ut plura speret a Deo, quam a Natura & Arte.

A Sic

(1) *Gauffinus lib. 1. in Præfatione.*

Sic autem à P. Amadæo Bajocensi describitur: *Est habitus, & facultas Animi, ab Arte & Naturali Deo afflante collatus, ad dicens ornate & feliciter de rebus omnibus, quæ in Quæstionem vocata, Gloriam Dei, & Hominum salutem promoverè possunt.*

Qui finis Ecclesiastici Oratoris,

Quod Officium,

Quæve ipsiusmet Officii Partes,

Q U Æ S T I O I I.

DUplex in Sacro Oratore finis, quorum alter alteri subordinatur, & ad eum dirigitur, tamquam finis non ultimus, sed medius, ad ultimum. Prior finis est persuadere dictione id, quod ad Animarum salutem conducit. Posterior, ut talis persuasio unice Dei gloriam respiciat, quæ in omnibus præ oculis habere, & enixe querere debemus.

Officium est bene dicere, seu dicere accommodatè ad persuadendum.

Ut autem bene dicat, debet Orator res invenire; inventas disponere; dispositas, verbis, & sententiis exornare; exornatas memoriter, aptèque pronuciare.

Ad persuadendum verò necesse habet tria facere; Docere, vel probare; delectare; flectere: ad quorum ultimum priora illa duo, & cætera alia Oratoris artis diriguntur, tamquam ad finem.

Docemus propter Ignaros; non enim in corde recipi, vel ad praxim redigi potest, quod ignoratur.

Delectamus, ut attentio concilietur distractis, & fastidientibus ædium levetur.

Fle.

Q U Æ S T. II.

3

Flectimus obstinatâ Auditoris duritiâ, ut in nostram sententiam re ductus, amet, quod pellicemus; timeat, quod minamur; odeat, quod arguimus; quod commendamus, amplectatur; quod dolendum exaggeramus, doleat; & quod lætandum prædicamus, gau- deat. Hæc ex D. Aug. lib. 4 de Doctr. Christ.

Hinc colligitur, Docere esse necessitatis; delectare jucunditatis; flectere victoriæ.

Docet Orator argumentatione, ut placet Quintiliano (1); vel cum Dei (2) voluntas, Divinaque præcepta clarè Populo aperiu- tur; dogmata Fidei; Christus, ejusque mysteria declarantur.

Ad delectandum juvant loca Sacræ Scri- pturæ, sapienter, & ingeniosè explanata, pul- chra, atque elegantes Metaphoræ. Allego- ris; Figuræ, exempla, descriptiones, & præ- ceteris Ordo, & Ornatum varietas.

Flectere demùm, seu movere Auditores, & in quemcumque volumus animi habitum transformare, sic per acriores sententias, & affectuum motionem.

*Quot nam, & qua requirantur ad
Ecclesiasticam Eloquentiam
comparandam.*

Q U Æ S T I O III.

AD Sacram Eloquentiam comparandam quinque (3) sunt necessaria; Deus, Na- tura, Ars, Exercitatio, Imitatio.

D E U S.

Primaria Christianæ Eloquentiæ causa Deus est, à quo totum humanæ salutis

(1) Quintilian. præm. lib. 8. (2) Paul. Eccl. lib. 1. cap. 2, vers. 2. (3) Paul. Eccl. lib. 1.

negotium pendet, & sine quo nihil in Apo-
 stolicæ Prædicationis ministerio proficitur.
 Eo docente, discimus: Eo dictante, loquimur,
 Eodem excitante, Peccatorum animi ad Pœ-
 nitentiam commoventur; Hinc Matth. 10.
 20. *Non estis vos, qui loquimini; sed spiritus
 Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Et D Gre-
 gorius (1) *Nisi corda Auditorum Spiritus S. re-
 plent, ad aures corporis vox docentium incas-
 sam sonat.* Deum igitur principem, imò, &
 unicum Evangelicæ Eloquentiæ Authorem
 quisque agnoscat; a Deo sufficientiam demis-
 se exoret; Deo innitatur; mox Naturæ doctes,
 Artis industriam, exercitii, atque imitationis
 laborem, ne quid penso suo desit, in Apo-
 stolicum munus impendat.

N A T U R A.

Natura est, quæ primas opportunitates
 habilitatesque omnibus facultatibus,
 hominisque potentiis elargitur; Ab ea pro-
 ficiscuntur omnes illæ Corporis, Animique
 dotes, quæ in Oratore desiderantur.

Corporis, ut sunt: Vox canora, & flexibilis,
 lingua expedita ad clarè, & articulatè pro-
 nunciandum, firma latera; oris, & totius
 Corporis cum Rebus dicendis venusta, &
 ingeniosa conformatio.

Animi, ut sunt: Ingenii acumen ad inve-
 niendum; Prudentia ad disponendum, facili-
 tas ad explicandum; elegantia ad exornan-
 dum; memoria ad retinendum; & verecunde
 audacia ad dicendum.

Hæ naturæ doctes si desint, ratum profici-
 tur isthac Arte; siquidem, ut inquit Læta-
 tius (2) *Minerva, & ingenio refragante frustra*
etiam,

(1) Greg. Homil. 30. in Ev. (2) Lib. 3 c. 1.

etiam in Rebus minimis, laboras. Negandum tamen haud est, posse labore, & exercitio complures naturæ defectus superari.

A R S.

Ars est præceptio, quæ dat certam viam rationemque dicendi; ea namque de tota concione paranda, singulisq; ejus membris construendis, Regula tradit, & præcepta; docet enim quomodo efformanda, & dividenda sit propositio. Eadem fontes aperit, seu promptuaria, ex quibus argumenta, & rationes desumuntur ad rem probandam, & affectus ciendos. Ars docet, quæ ratione inventæ benè disponantur; disposita venustè exornentur; exornata apte pronuncientur. Artis tandem beneficio fit, ut non fortuito, non insulse, neque inordinatè dicamus; sed omnia scitè, solerter & regulatè; quæque vi sua benevolentiam Auditoris lucrentur, animum incendant; & ad id, quod volumus, voluntatem moveant, ac flectant.

E X E R C I T A T I O.

Exercitatio est assiduus usus, consuetudoque dicendi. Ea verò quam necessaria sit, discite ex omnibus fere Artibus, quæ non solis præceptis, sed usu, & exercitio perficiuntur: quarè Ovid. *Artifices unus qui facit, usus erit.* Qui ergo ad ingenitas naturæ dotes artis cultum, & disciplinam adjecit; curet utramque perficere usu assiduo, & frequentatione tum legendi S. Scripturam, Sanctorum PP. aliorumque insignium Ecclesiæ Oratorum volumina; tum etiam scribendi: nam, ut ait Cicero (1) Exercitium in scribendo seu in efformando stylo, est præstantissimus

A 3

di-

(1) *Lib. 1. de Oratore n. 50.*

dicendi effector, & magister: & experimen-
to addiscitur, quod qui à scribendi consue-
tudine ad dicendū venit, hanc affert facul-
tatē. ut etiam si subito dicat, tamen illa, quæ
dicuntur, similia scriptorum esse videantur.
Adde tertio usum, & frequentationem di-
cendi; unius etenim, aut alterius concionis
repetitio eloquentem non facit; sed ex di-
ctationis, seu declamationis frequentatione
facillimè, ac liberrime dicere assuescimus.

I M I T A T I O.

Postrema est Imitatio, ejus tanta vis est,
ut à nonnullis vocetur compendiosa ad
quascunque Disciplinas consequendas via;
facile enim effingimus, quod in aliis vide-
mus, & nō multo labore Pictor Apographū
efformat, si Autographū præ oculis habeat.

Uberem imitandi facultatem præbent,
non modo quæ apud alios legimus, sed &
quæ ab aliis audimus.

Tyronem igitur imitaturum, oportet le-
gere, non plurimos, non quoslibet; sæpè nam-
que accidit, ut nimia librorum copia inge-
nium dissipet: varietas verò confusionem
pariat; sed paucos, & selectiores.

In legendo autem quod non cursim, non
perfuncto: i. e. sed seridè fiat, & attentè) servē-
tur ea quæ à P. Ludovico Granatensi scripta
sunt in sua Ecclesiastica Rhetorica (1) ut sci-
licet in eo, quod legis, omnes dicendi figuras,
sententias, phrasas, tropos, & quidquid po-
tremò ad inveniendi, vel eloquendi rationem
pertinet, diligēter animadvertas, ut hac ra-
tione artis præcepta familiaria tibi efficias,
& in præceptis, & veluti ad manū posita sæper
enim

(1) Cap. 1. lib. 2.

Q U Æ S T. III.

enim sunt, qui disertissimorum virorum scripta legentes, quia sola rerum cognitione contenti, nihil de dicendi ratione adversant, nihil profusus in ea proficiunt: hæc ille.

Ad imitationem quoque juvat frequenter audire insignium Oratorum conciones, a quibus, præter verborum, sententiarum, & figurarum elegantiam; nec non argumentorum, argumentationum, digressionumque varietatem, aptam insuper vocis, gestuumque moderationem ediscimus, ut in illis hæc diligenter observata, in nobis inde per imitationem exprimamus.

Nec tantis celebres, primæque notæ concionatores, sed rudes etiam, & impericos juvat (1) audire: esto enim nihil in eorum concionibus observetur imitandum, quod difficile admodum est, nam ut recinit ille:

*Nulla adeo sterilis tellus, mæstive fructu,
Germinaque nullo, nullo quod flore virescat*
et erunt multa, quæ prudens tyro sibi didicerit cavenda.

Varia imitandi Methodus.

A Nequam multiplicem imitandi modum tradamus, tria opus est in Imitatione advertere.

Primum, ut ille nobis imitandus eligatur, qui in eodem dicendi Genere, & in simili causa, quam nostram tractandam aggredimur, præstantissimè versatus sit; Ridiculum enim foret, (2) si quis Ciceronem in Historia, in

A 4

Ora.

(1) *Granat. lib. 1. cap. 1.*

(2) *Palat. Reg. Eloq. exer. 1. lect. 3. par. 2.*

Oratione Sallustium, & in Poesi Demosthenem sibi ducem proponeret.

Secundum, ut in illo, quem imitari volumus, non levia, & facilia; sed optima, & exquisitiora adnotemus, quæ mox diligentibus studio persequamur, dummodò majora nostris viribus non sint.

Tertium, tria in primis imitanda sunt, Inventio, Dispositio, & Elocutio, quæ sunt præcipue Orationis partes: Adde & pronuntiationem, si ex pulpito res geratur.

Nunc de vario imitandi modo; & quidem Triplex est.

I. Cum mutatur sententia, verbis illis prioribus retentis, v.g. si transferre volumus illud Ciceronis pro A. Licinio Archia: *Nisi multorum præceptis, multisque litteris mihi ab adolescentia suavissem, nihil esse in vita magis expetendum, nisi laudem, & honestatem; in ea autem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atque exilii, parvi esse ducenda, nunquam me pro salute vestra in vos, ac tantas dimicationes, atque in hos profligatorum hominum quotidianos impetus objecissem.* Imitabimur sic: Nisi firmissimè habuissent Martyres ex Christi Domini Præceptis, sacrisque literis, nihil esse in vita magis expetendum, nisi in fide Evangelica ad supremum usque diem fortiter perseverare; in ea vero servanda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, & si quid morte ipsa durius perferri potest, parvi esse ducendum; nunquam pro ejusdem Fidei propugnatione tot ærumnas, & labores, tot exilia, & carceres, tam quotidianos persecutorum impetus

fir.

firmitate, atque hilari animo sustinuerunt.

II. Cum mutatis verbis, sententia in re simili retinetur. Cicero pro M. Marcello: *Nec verò hæc tua vita dicenda est, quæ corpore, & spiritu continetur: illa, inquam, illa vita tua est Cæsar, quæ vigebit memoria sæculorū omnium, quam Posteritas alet, quam ipsa Æternitas sæper intuebitur, huic tu inservias, &c.* Quem locum sic imitaberis: Neque jam vitæ nomine dignanda est vita hæc, quæ vivimus, quæ per animam, membris hisce infusam, habetur, quæ fluxa est, & brevis ad instar pūcti, & si quid minus pūcto esse potest; cujus initium lacrymæ, medium ærumnæ, & labores, finem gemitus, & angustiarum comitantur; illa, inquam, illa est vita tua, Christiane, quæ nullo mortis confinio terminatur, nulla doloris amaritudinis afficitur, tota dulcis, & jucunda, tota felix, & beata, semper vivens, & nunquam moritura, æternum manens, & cum Æternitate duratura: hanc desidera, huic labora, &c.

III. Cum sensus, & verba propè eadem retinentur, E. G. si primæ Catil. initium veritas in Peccatorem, poenitentiam detrectantem, sic dices: Quousque tandem abutere, Peccator, Divina Patientia? Quousque Dei Misericordiam, Paternasque ejusdem Voces, & Invitatus contempseris? Quamdiu insanies? Quamdiu novis usque sceleribus Divinam Justiciam exasperabis? Quem ad finem tua se se effrenata jactabit audacia? Nihil ne inopinæ mortis pericula, nihil Dei ad vindictam extensa jam dextera, nihil de Peccatoribus toties repetita supplicia ab incæpto te revocabunt? &c.

*Materia Ecclesiastica Rhetorica**Quid, & Quasi sit.**& U. A. S. T. IV.*

Materia cujuscumque Artis ea est, circa quam versatur Ars. E. G. Medicinæ materia sunt morbi, & vulnera; Artis cælatoriæ marmora, &c. Unde Materiam Ecclesiasticæ Rhetoricæ eam appellamus, circa quam ipsa versatur; hæc autem est omnis propositio, sive universalis, sive particularis, quæ ab Ecclesiasta tractari potest ad Gloriam Dei, & Hominum salutem: dicitur aliis nominibus Themæ, Quæstio, Causa, Propositum, & Argumentum.

Propositio universalis, seu infinita, quam Græci *Thesim* appellant, illa est, quæ nullis particularium circumstantiis includitur: sed per aliquod genus absque circumscriptione vagatur. E. G. An virtus sit colenda.

Propositio particularis, seu finita, quam Hypothesim vocant, circumstantiis alligatur, habetque certas personas, res, loca, tempora, &c. E. G. An liberalitas viri dñi ita sit exercenda.

Notandum est, quod facilè Thesis revocatur ad Hypothesim, & è contrâ, V. G. hæc Thesis: Virtus est laudanda, facilè deducitur ad istam Hypothesim: Virtus liberalitatis est laudanda; quia liberalitas continetur in Virtute, tanquam species in Genere, & quod uni convenit, convenit & alteri. Hypothesis vero revocatur ad Thesim, tanquam ad suum caput, sive Genus; quod continetur, v. g. Antequam probes hanc Hy-

Q U Æ S T I O I V. 11

pothesin; Liberalitas est laudanda, præmit-
tere potes hanc thesim, Virtutem scilicet in
genere esse laudandam; sic enim facilius cõ-
vinces, virtutem liberalitatis dignam esse,
quæ laudetur. (.)

Nocandum in super, quod diutius in Thesi
immorandum non est, sed quamprimum ad
Hypothesim hæc revocetur. Ratio est: Quia
cum Thesis latior sit, & ubi per se, nihil
aliud ferè agit, quam ut cognitio rei habea-
tur per definitionem, descriptionem, similesque lo-
cas cõmuniores, idcirco speculativa sæpè sit
ratiõ, ratiõsus, moresque minus efficiat; sed hypo-
thesis, quæ circumstantiis angustioribus circum-
scribitur, nõ spectat tantum quid sciendum; sed
quid agendum sit, & quomodo, eoque impellit
Audisorem rationibus, moribus, & aliis
mediis, quæ voluntatem afficiendo, ad proximam
eam flectant. Hæc P. Amadæus Bajocensis
in suo Paulo Ecclesiast. cap. 4. art. 1.

Quor sint partes Ecclesiasticæ Rhetoricæ.
Q U Æ S T I O V.

Communiter ab Oratoribus quinque as-
signantur Partes Rhetoricæ, Inventio
scilicet, Dispositio, Elocutio, Memoria, &
Pronüciatio. Nos quartæ omisâ, de reliquis
tantummodo agemus; non quod memori ter
dicere Oratorem non deceat; sed quia aliud
est de firmandâ memoriæ præcepta tradere,
aliud Oratoré monere, ut memoriter dicat:
hoc posterius ad Rhetoricam, illud prius ad
distinctam Artem pertinet. (2)

A 6 Opor-

- (1) Vossius Commentarior. Rhetor. par. 2.
lib. 6. cap. 9. num. 1. (2) Vossius ibid.

Oportet igitur Sacrum Oratorem, ad aptè dicendum, Res à invenire, inventas disponere, dispositas verborum, & sententiarum luminibus adornare, exornatas memoriter, apteque pronunciare. De quatuor hisce Partibus singulatim suo ordine dicendum erit.

De Inventionis.

P A R S P R I M A.

CUM Inventio nihil aliud sit, quàm Excogitatio Rerum verarum, vel verisimilium, quæ propositionem probabilem faciant; ad rem pertinere arbitror, prius nonnullas Regulas de reperienda, efformanda, & dividenda propositione, inde Res, quibus propositio probetur, aperire.

De Propositione.

C A P U T I.

S E C T I O I.

De nonnullis in reperienda Propositione servandis.

EX multis, variisque Propositionibus, quæ ex Evangelici Textus Promptuario erui possunt, videat in primis Orator, ut eam eligat, quæ magis Auditoribus conducere existimabit, in quo divinum humiliter imploret afflatum.

Deinde ut Evangelio, quam maximè poterit, conformetur.

Tertio observet tempus, cui accommodata, & congrua esse debet; imo sæpè tempus uberem fructuosam Propositionis materiam exhibet.

Quartò Auditorum mores, ut ad eos præcipuè conculcandos, & extirpandos valeat, quibus pessimè Auditores afficiuntur; nec in illud vitium cadat Oratio, quod procul est ab Auditoribus.

Quintò Personarum qualitatem, ut quod dicitur, Audientium Captum non excedat.

Sextò Auditorum expectationem, ut cum de aliqua præcipua, ac celebri materia audire Populus expectat, eorù expectatio non illudatur, v.g. de Hypocrisi, vel Elemosyna in feria VI. Cinerum differendum non est, ubi de inimicorum dilectione expectatur sermo.

Septimò tandem suas ipsius vires metiatur, ut Propositionem non eligat, ad quam probandam, vires, & scientia non suppetit.

De modo efformandi Propositionem.

S E C T I O I I.

Propositio, sive Orationis Argumentum, per quod summatim ostendimus, quid probare velimus, & què rationes, & Argumenta nostra dirigenda sunt, multis profectò modis efformari potest. Nos hic faciliores, & usitatiores, prætorum captu, proponimus.

Primò ad unum caput totum Evangelium reducemus, eoque omnes Evangelii partes revocare studebimus. E. G. in Evangelio Centurionis, vivæ Fidei efficacia noster fiet scopus.

Facilè ad unicam Propositionem revocabitur, cum unicam doctrinam, vel historiam continuerit Evangelium, secùs verò, si Doctrinæ fuerint multæ, historia non una.

Sciendum igitur est, omne Evangelium

re-

reduci posse ad unicam Propositionem unitate, vel Prædicati, vel generis, vel medii ad finem, vel similitudinis, vel alicujus moralis significationis.

Unitate prædicati, cum aliquod personæ prædicatum aptabimus, quod diversis ejusdem actionibus conveniat. E. G. Christum in eodem Evangelio Socrum Simonis Lavitate donantem, & obsessos a dæmone liberantem, Potentissimum prædicamus.

Unitate Generis, cum Genus aliquod reperitur, quod complectatur, quotquot propositiones ab Evangelio educi possunt. E. G. in Evangelio Feriæ IV. Cinerum, ubi de jejunio, de Hypocrisi, & de non thesaurizando in terris admonemur, Propositio Generica, hæc omnia complectens, erit: Contemptus terrenorum omnium.

Unitate medii ad finem, cum reliquas Evangelii partes ad propositum thema dirigimus veluti media ad finem. E. G. in eodem Evangelio Fer. IV. Cinerum, suis erit: Thesauros in Coelis aggregare; Media vero, jejunium, & Humilitas.

Unitate similitudinis, cum sub aliqua una similitudine partes omnes concordabimus; E. G. in eodem supra memorato Evangelio: Bonos mercatores fore nos docet Christus; si merces comparabimus, quæ sunt jejunium, & cætera alia bona opera; si caræa nobis vendita fuerint, quod non sit ab Hypocritis, humanæ gloriolæ fumo eas venditantibus; si tute a nobis in Coelo fuerint repositæ.

Unitate alicujus moralis significationis, cum Historiam ad Doctrinæ consonantiam, secundum aliquem sensum mysticum

exposuerimus, ita D. Gregor. (1) *Hoc significat ficulnea infructuosa, quod mulier inclinata & hoc ficulnea reservata, quod Mulier erecta.*

Secundò. Propositionem efformare Possimus, majorem Evangelii partem ad unam aliquam ejusdem Evangelii revocando, v g. in Evangelio Dominicæ III. Quadrages. agi potest de Regno Tyrannico Diaboli, & primo recensibimus nomina hujus tyranni; *Dæmonium mutum, fortis armatus, spiritus immundæ.* Secundo locum, qui est Mundus, habetque sua nomina: *Regnum divisum, Atrium domus vacans, scopis mundata, & ornata;* Tercio modum, quo regnat; reddit enim subditos suos: *Cæcos, Surdos, Mutos.*

Tertio, scopum unicum ex textu Evangelii tibi præfixeris, inde duas, vel tres ejusdem Evangelii partes, scopi partes effeceris, ut in Fer. VI. post Cineres. Thema sit inimicorum dilectio, ex illo: *Diligite inimicos vestros: cujus prima pars erit: Ego dico vobis. Secunda, ut sitis filii Patris vestri. Tertia, si diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?*

Quartò, Doctrinam, Historiam, sive Parabolam, in Evangelio contentam, sumimus, inde in duabus, vel tribus ejus partibus immorabimur, totidem materias diversas, nostræ Conciosis argumentum effingentes; ut in Evangelio, quod prima die Cinerum occurrit, triplex tibi argumentum ex tribus ipsius locis efformaveris. Primum de jejunio, ex illis verbis: *Cum jejunatis,* Secundum de Hypocrisi, ex illis: *Nolite fieri, sicut Hypocritæ tristes.* Tertium de Cœlestibus divitiis,

ex

ex illo: *Thesaurizate vobis Thesuros in Cælis.*

Quintò. Partitionem assumes, quæ in ipso Evangelio reperitur, v.g. in Evangelio de Christo duodenni, quomodò quæsitus, quomodò repertus.

Sextò. Ex tota Evangelii serie locus aliquis majoris ponderis, & utilitatis oligi potest, & tractari ad terrorem malorum, vel ad consolationem Bonorum.

Septimò. Unam aliquam sententiam Evangelii, omissis aliis, assumes, ut: *Diliges Dominum Deum tuum.*

Octavò. Una vox etiã aliquandò methodù præbet. E.G. in Evangelio festivitatis S. Jacobi agi potest de Calice Mûdi, & Christi.

Nonò. Ex intentione Domini educi potest argumentum, v.g. in Evangelio de Panibus multiplicatis, ut providentiæ suæ exemplum haberetur.

Decimò. Ex intentione Ecclesiæ; quæ in prima Dominica adventus Evangelium de extremo Domini Advētū fidelibus proponit, ad significandū Christi advētū in Nativitate.

Undecimò. Ex intentione ipsiusmet Concionatoris, ut si ex illo Evangelii: *Ecce ascendimus, Jerosolyman, & Filius Hominis tradetur,* eruat argumentum de Christi plagis dillegendi, ut Audientium amorem erga Christi vulnera excitet, & inflammet.

Duodecimò. Aliqua ex septem circumstantiis argumentum sæpè suppeditat; sunt autem circumstantiæ: *Quis, Quid, Ubi, Quibus auxiliis, Cur, Quomodo, Quando, hæc est Persona, Res, Locus, Media, Finis, Modus, & Tempus.*

Decimotertio. Aliquando diversæ Partiû expositiones, ut Matth. 5. illud de Justitia Pharis zorum potest applicari ad Hypocrisim; vel ad Justitiam Veteris legis.

Decimoquarto. Interdum aliqua sententia secundum varios sensus S. Scripturæ.

Scripturarum duplex est sensus, alter Literalis, alter Spiritualis, seu mysticus, quibus iterum dividitur in Tropologicum, Allegoricum, & Anagogicum.

Literalis est, quo explicantur Scripturæ eodem sensu prorsus, ac sonat litera.

Tropologicus, qui & Moralis dicitur, sub figurarum, & similitudinum umbris docet ea, quæ ad formandos mores pertinent.

Allegoricus, ex veteri lege, & sub Metaphorarum umbris, ac rerum sublunarium similitudinibus, novæ legis Mysteria innuit.

Anagogicus indicat ea, quæ in futurâ Gloria speramus.

Horum omnium exempla habentur in hoc uno verbo, *Hierusalem*, quæ secundum literam significat Urbem illam Judææ, ubi passus, & Crucifixus est Redemptor noster Christus. Tropologicè denotat Animam: Allegoricè militantem Ecclesiam; & Anagogicè Supernam Electorum Patriam, de qua canitur: *Cœlestis Urbis Hierusalem*, beata pacis visio, &c.

*Litera scripta docet, quod credas Allegoria,
Moralis quid agas, quò tendas Anagogia.*

De Divisione Propositionis.

Quibus de causis necessaria, & quocumque modis fiat.

S E C T I O III.

Ubi Propositionem adinvenisti, dividere hanc in aliqua Puncta, ubi opus est, scias; idque pluribus de causis:

Primò, ut omnis evitetur confusio, & ordine procedat sermo.

Secundò, ut quoad modum, Partes, & circumstantias rem exprimamus.

Tertiò, quia facilius per partes probatur, & commodius in sua puncta divisa Oratio memoria retinetur.

Quartò demum, ut attentior, & ad veritatem clarius percipiendam, a prior fiat Auditor.

Modus autem dividendi multiplex.

Primò dividitur *Thema*, cum *Universale* est, in suas species, ut: *Judicium Justis felicissimum, Peccatoribus miserimum.*

Secundò in sua effecta, tum quoad specificam varietatem, ut: *Peccatum Temporalibus, & Spiritualibus Bonis hominem exuit.* Tum quoad varietatem numericam, Ut: *Peccatum divitiis, salute, & denique vita ipsa hominem privat.*

Tertiò dividitur *Propositio* in causas, ut: *Peccatum odit Deus, & quia summè Bonus, & quia summè Justus.*

Quartò dividitur in suas circumstantias, E. G.

Quis. Secundum variam Personarum diversitatem, ut: *Oratio cuique personarum con-*

conducit, sive incipientes, sive proficientes, sive perfecti sint.

Quid. Secundum variam Rei acceptio-
nem, vel ejusdem rei proprietates, v.g. *Cruz Christi Schola Mundi, Scala est Cœli. Ignis Inferni ardens est, non lucens; Urit, non con-*
sumit.

Ubi. Secundum locorum diversitatem. E.
G. *Christus Jesus in Agro Bethemitico, &*
in Calvarii vertice paupertatem servavit.

Quibus Auxiliis. Secundum varia medi-
a. E. G. *divinarum Deus consolationum dul-*
ciariis ad amorem suum incipientes illicit;
derelictionum amaritudinibus perfectos
comprobat.

Cur. Secundum diversos fines, ut est illud
Augustini: *Omnis malus, aut ideò vivit, ut*
corrigatur; aut ideò vivit; ut per eum Justus
exerceatur. (1)

Quomodo. Secundum varios modos. E. G.
Deo serviendum est cum amore, & timore.

Quando. Secundum temporum diversita-
tem. E. G. *Christus Jesus, & Puer, & Javenis,*
& morti proximus, pulcher admodum, &
perhumanus fuit.

Quintò; dividi potest **Propositio** in ea me-
dia, quæ eidem propositioni probationem
afferunt. E. G. *Mors amara est, ac dolenda,*
tum ex criminum recordatione, tum ob dis-
tricti Judicii memoriam.

Sextò, dividi potest in ea media, quæ pro-
positioni sunt ad finem. E. G. *benè vixerit*
homo, si se moriturum, & brevi moriturum
sæpè recogitat.

Septimò, in eam causarum varietatem,
quæ

(1) In Psam. 54. ad 1. Versic.

quæ nos movent de aliqua re sermonem habere. E. G. Ad dicendum de proxima Dei vindicta contra Peccatorem nos excitant, Nimia peccandi licentia, Nimia pœnitentiz agendæ oblivio.

Ostendit, cum propositio in aliqua Allegoria fundatur, potest dividi, vel in munera personæ, per Allegoriã signatæ, vel in ejusdem qualitates, vel affecta: Ut, si Christus Pastori comparetur, munera Pastoris sunt Quærere, pascere oves; & tueri. Qualitates: Vigilare, & amare oves suas. Effecta: Pax, & tranquillitas Gregis.

Reliquas dividendi formas, brevitate suadente, prætermittimus, & apud alios legi mælumus, quam hic recenseri.

Unum interim sciendum, has, & alias dividendi Regulas iis argumentis non esse applicandas, quæ ab ipso Evangelio suam divisionem capiunt, sed illis dumtaxat, quæ divisionem à nobis expectant.

Divisionis Virtutes, & Vitia.

S E C T I O IV.

PRima Virtus divisionis est, ut totam Propositionem complectatur.

Secunda, ut nullum membrum superfluum sit, nec in alio implicite contineatur.

Tertia, ut re ipsa membrum distinguatur ab alio.

Quarta, ut trium, vel quatuor membrorum numerum divisio non excedat; & si plura occurrant, magis præcipua seligantur.

Quinta, ut sit clara, & recto ordine disposita

Sexta

CAPUT II. 21

Sexta, ut quæ majoris efficaciz sunt membra, in fine locentur.

Vicia verò sunt:

Si divisio totam propositionem non includat.

Si aliquod membrum superfluum sit, & in alio contineatur.

Si nomine, & non re, membrum distinguatur ab alio.

Si nimium minuta, & capillaris sit divisio.

Si trium, vel quatuor membrorum numerum excedat.

Si sit obscura, & à recto ordine aliena.

Si minus efficax membrum in fine locetur, efficacius in principio.

*Methodus parandæ Sylvæ,
Quæ Concioni proximè deservit.*

CAPUT II.

Themate ad invento, & in sua membra rectè, ritèque distincto, prima Concinatoris industria erit Oratoriam sibi sylvæ comparare, hoc est, firmas rationes, exquisitos conceptus, valida testimonia, doctrinas, exempla, sententias, &c. Ex locis topicis, Sacra Scriptura, SS. Patribus, aliisque Authoribus colligere, & in suo Codice, ad id parato, transcribere, ut hac suppellectili dives, habeat unde faciliùs rem suam probet, & orationis contextum feliciter absolvat. Hujus parandæ sylvæ methodum breviter aperimus hoc modo:

Accipe propositionem tuam, & in ea subjectum, & prædicatum observa; mox utrumque divisim, duobus chartæ foliis distinctis

inscribe. E G. in hac propositione: *Tribulatio est fructuosa*. Subjectum erit, *Tribulatio*, Prædicatum, *fructuosa*, in vertice primi folii scribes: *Tribulatio*, in fronte secundi *fructuosa*.

Quod si distributa fuerit in puncta, singula distinctis foliis inscribantur.

Hoc pacto distinctâ & signatâ propositione, percurrere loca communia, de quibus inferrius, cap. 4. agemus, & primum ea, quæ dicuntur insita, seu intrinseca, ut Rationem aliquam inde elicias ad rem probandam, v.g. a causis eruere potueris hoc argumentum: Nil a Deo jubetur, vel permittitur, quod ad salutem nostram non conducat. Tribulatio est a Deo, &c. Ab effectis probabis ita: Vexatio dat intellectum, Patientiam operatur, probat, purgat, & eligit, ergo salutaris est. A simili sic: Tunc tellus luxuriat in segetem, cum proscinditur ferro, cum exercetur Aratro; non secus Anima, &c.

Locis insitis indagatis, transi ad extrinseca, seu Remota, quorum primas tenet Divina Scriptura; & primò videndus est textus, unde educta est propositio, singulæque ejus voces attentè sunt ponderandæ.

Secundò, varias ejusdem textus lectiones, præsertim Latinas, Græcas, & Hebræas, quæ varios persæpè dant sensus, ad rem nostram facientes, in Biblia maxima observa. Quod si ab Evangelio extractum sit thema, omnium super eo loco Evangelistarum sensus, & verba, observare ne pigeat.

Tertidò, varios illius loci interpretes, ac expositores consule; in primis octo præcipuos Ecclesiæ Sanctæ Doctores.

Universam quoque Scripturam egregiè

inter

interpretantur: Ugo Card., Dionysius Char-
tufianus, Rhabanus Maurus, Cajetanus, Ga-
spar Sanctius, Lorinus, Joannes Mariana,
Alphonſus Toſtatus, Glefta, &c.

In Evangelium habes Joannem Sylveira,
Sebastianum Barradas, Joannem Maldona-
cum, Alphonſum Salmeron: Cornelium Jan-
ſenium, Toletum, Didacum de Baeza, Ange-
ſtam del Paſ, Franciſcum Lucam Burgenſem,
&c.

Si apud Sacros Interpretes non reperiatur
ſatis rerum Themati probando, adeatur con-
cordantia, ſeu Œconomia Bibliæ, vel Biblia
Pauperum D. D. Antonini, & Bonaventuræ,
ibique perquirantur Scripturæ, quæ cum
noſtra propoſitione affinitatem habeant, qui-
bus repertis, conſulantur uberiores illarum
interpretes, nempe Lorinus, Mendoza, Velas-
quez, aliique non pauci.

Omniſus his diligentis, ac ſtudiis pera-
tis, nec dum fortè ſufficienti ſupell. ſcilicet
comparata, videantur Collectores, puta Man-
ſi, Labata, Epithoms Lopez, Mendoza,
Lubeti, Polyanthea noviffima Langi, & Gru-
teri, Concionator Evāgelicus Franciſci Gar-
zia, Bibliotheca Lionner, Scripturæ, ac Se-
lecta Speranze, Opera Nierimberg, &c. Apud
quorum Judices quaeratur tum ſubjectum,
tum prædicatum noſtræ Propoſitionis, om-
neſque eæ voces, quæ cum ſubjecto, & præ-
dicato propinquitatem habent, & ſimilitu-
dinem, v. g. in verbo, tribulatio, vide: Perſe-
cutio, Afflictio, Vexatio, Anguſtia, Crucia-
tus, Labor, dolor, &c. & in diſtione, fructuo-
ſa, quæ: Fructus, utilitas, Emolumentum,
Quæſtus, Lucrum, &c.

Hæc

Hæc de Scripturis, & SS. Patrû testimoniis,
 At pro doctrina videatur D. Thomas, D.
 Bonaventura, &c.

Historias, & exempla si velis, ad Thea-
 trum Vitæ Humanæ Beyerlinck, Zvingeri,
 Flores Exemplorum Dourovossii, Sylvam
 Historialem Mattioli, Theatrum Histori-
 cum Tympii, Rich de virtute Historiæ, Spe-
 culum Exemplorum Majoris, Historiam
 ludricam Bonifacii, &c.

Symbola præbent Causinus in sua symbolo-
 mica, Petrus Valerianus sūma Geminiani, &c.

Emblemata, & quæ vulgò dicunt impie-
 sia, dant Alciatus, Ferro, Ruscelli, Mun-
 dus symbolicus.

Apophthegmata Plutarchus, dicta Bu-
 terus, Menochius libros, Apophthegmata
 S. S. Patrum: &c.

Quidquid si vè Rationis, si vè Scripturæ,
 si vè doctrinæ, vel eruditionis repertum fue-
 rit, rei nostræ congruum, notetur in foliis,
 ad id paratis, & singula sub eo membro pro-
 positionis, ad quod spectant.

Sciendum ultimò, quod in parâda sylva,
 non solum oportet reperire unde probes, sed
 & unde moveas. Ut autem facile discernan-
 tur, quæ pro ciendis affectibus reperta sūt,
 poterunt aliquo hæc indicio, si vè sit Atte-
 riscus*, si vè aliud quid simile, in alterus
 tro latere distingui.

Methodus paranda Sylva Generalis

CAPUT III.

Totam supellectilem, Orationi constru-
 endæ necessariam, si tunc parare expe-
 ctas,

Res, enim concionandi exhibetur occasio, nullam, nisi longo tempore prævio, poteris Orationem contexere; multò minus assueveris extempore, & imparatè dicere. Necessè est igitur paratam quisque habeat apud se sylvam generalem, unde veluti ex quodam *Ærario*, seu *Promptuario* quodam, possit multa ad tempus, & prout contingit necessitas, depromere, novosque labores, ad quos multoties tempus non suppetit, *Promptuarii* illius beneficio, devitare. Generalis comparandæ sylvæ methodus hæc est:

Parentur duo *Codices*, quorum quisque duobus, aut tribus chartæ foliis contet, singulæque paginæ habeant ex utroque latere spatium, seu *limbulum*, ubi adnotari possint ea, quæ paulò inferiùs dicemus; & in vertice numeros, quibus alia ab alia distinguantur.

Primo *Codici* inscribatur. Excerpta a Scripturis, SS. Patribus, & Sacra Theologia,

Secundo, Excerpta ex Historiis, Exemplis, Adagiis, Hieroglyphicis, &c.

Omnia notata digna, ad Divinam Scripturam, SS. Patres, & Theologicam Doctrinam pertinentia, quæ vel legendo, vel audiendo didicimus, miscellanè, & prout casu, & extempore lecta, vel audita fuerint, in primo *Codice* adnotentur, hoc pacto: In medio spatio scribatur Scripturæ textus, vel S. Patris testimonium, vel doctrina. In altero latere notetur paucis verbis *summa* illius Scripturæ, vel sententiæ, &c. Ità, ut dictio quæ sensum præcipuum continet, literis grandioribus designetur. In altero innuatur *Author*, capitulum, Numeri, &c. En exempla.

culus janua Vidit igitur mulier, *Genes.*
peccati. quod bonum esset li- 3. 6.
 gnum ad vescendum, &
 pulchrum oculis, visu-
 que delectabile, & tulit
 de fructu illius, &c.

Anima The- Habemus Theaurum 2. *Cor.*
saurus: istum in vasis fictilibus. 4-7.

A MINIMIS Si curare parva negli- *Greg.*
procuratur in gimus, insensibiliter se- 1. 10.
maxima. ducti, evidenter etiam *mor.* 1.
 majora perpetramus. 9.

Offensa eom- Tanto offensæ est gra- *D. Tb.*
mensuratur vior, quanto major est 3. p. q. 1.
ab offenso. ille, in quem delinquis. *art.* 2.

Eadem ratio servanda in adnotandis Hi-
 storiiis, Exemplis, Adagiis, &c. quibus deser-
 vit secundus Codex.

Quidquid in tota Hebdomada collectum
 est, Sabbato percurratur oculis, & si vacet,
 memoriæ mandetur.

Utroque codice repleto, alii de novo pa-
 rentur, inde alii, donec peraucto eorum nu-
 mero, in volumen alligentur, & calce appo-
 natur Index Alphabeticus rerum, quæ in
 eo contentæ fuerint.

Potest & aliter Generalis sylva disponi,
 nempe ut Codicis paginæ variis titulis, al-
 phabetico ordine digestis, distinguantur ad
 instar Polyanthæ, & sub his titulis noten-
 tur ea, quæ ad eorumdem sensum spectare
 videbuntur. Methodus hæc non improbat;
 sed unum hoc habet incommodum, quod lon-
 ge opus est tempore, nimio studio, & la-
 bore, ut omnes paginæ replerentur. *De*

De Locis.

Unde Rhetores Argumenta eruunt, & Rationes ad Rem probandam.

C A P U T IV.

Locos communes vocant Rhetores ea, quæ Argumentorum materiam præbent ad faciendam fidem: Unde locus per Ciceronem nil aliud est, quam Argumentorum Sedes.

Loci alii intrinseci; Alii extrinseci, si vè Assumpti.

Loci intrinseci sunt illi, qui in re ipsa proposita latent.

Extrinseci, qui extrâ rem sunt, & ab extrâ assumuntur ad rei confirmationem. De intrinsecis prius; mox de extrinsecis erit sermo.

De Locis intrinsecis.

S E C T I O I.

Loci intrinseci sunt sexdecim.

1. Definitio.	9. Opposita.
2. Notatio.	10. Adjuncta.
3. Enumeratio Partium.	11. Antecedentia.
4. Conjugata.	12. Consequentia.
5. Genus.	13. Repugnantia.
6. Species.	14. Causæ.
7. Similitudo.	15. Effecta.
8. Dissimilitudo.	16. Comparatio.

Quæ ut facilius memoria teneantur, hæc carmina redeginus.

*Definit, Notat, Enumerat, variisque Jugata;
A Genere, & Specie, a Simili, Absimili;
lique probat rem.*

Opposita Adjunctis Pramissa sequentibus addit, Comparat, & Pugnatur, Causas, Effectus; monstrat.

Cicero (1) dividit locos intrinsecos partim in eos, qui rem ipsam, & quidem totam, exhibent, & hi sunt tres: **Definitio, Notatio, Enumeratio**; partim in eos, qui non totam primò, ac per se indicant; sed partem tantùm, vel aliquid, quod ad rem pertinet, eamquè quodammodò afficit, & sunt reliqui tresdecim, qui supersunt.

Primus locus a Definitione.

Definitio, secundum Dialecticos, est Oratio explicans quid res sit, constatque ex **Genere, & differentia**, ut: **Homo est Animal Rationale**. Oratores verò rarissimè utuntur tali definitione, quia parvam suggerit copiam; sed ea sæpius, quæ secundum aliquas aptiores qualitates rem explicat; quare **Descriptio** potiùs, quam **Definitio** erit dicenda.

A definitione dupliciter argumentamur. **Primò: Quod convenit Definitioni, convenit Definito, & quod Definitioni non convenit, neque etiam definito. Secundò, cui tribuitur definitio, tribuitur definitum, & a quo definitio removetur, ab eo etiam removetur definitum.** **En exempla:**

1. **Legis transgressio digna meretur supplicia; ergo merita peccatum afficiendum est pœna.**

Legis transgressio veniam absque condigna pœnitentia non meret; ergo nec etiam peccatum.

2. **Aliena rapere, est legem transgredi; ergo est peccatum.**

Alienam pecuniam extrema necessitate laborantem furari, non est legem transgredi; ergo non est peccatum.

Modi definitionis, seu descriptionis Oratoriz sunt plures, quorum aliquos hic recensemus.

Primus est, Rem per partes, quibus ipsa constat, fuse, & ornatè describere, E. G. Homo est ceu totum aliquod, constans capite, sursum, ad Coeli faciem intuendam, elato, cervice erecta, brachiis hinc inde ad latera prolapsis; manibus in quinos digitos diductis, & ad varia opera peragenda expeditis pedibus, &c.

Secundus est per causas, a quibus fluunt effecta, quales sunt: Materia, Forma, Efficiens, Finis, & Exemplar, sive Idea. E. G. Homo est Animal ex luto concretum, Rationis usum habens; a Deo efformatum; ad immortalitatem natum; Imago Divinæ Majestatis.

Tertius per effecta, quæ a causis profusunt. D. Ambrosius ebrietatem sic expressit: (1) *Ebrietas fomentum libidinis, incentivum infania, venenum sapientia: hæc sensus hominum mutat, & formas: Per hæc sunt equi adhiñientes, &c.*

Quartus per negationem, & hoc dupliciter: primò cum per particulas negativas rem describimus: E. G. Humilitas est se se hominem haud efferre, vilitatem, & infirmitatem suam non ignorare, alios non contemnere, ab aliis magni fieri non querere, &c. Secundo cum primò ostendimus, quid res non sit, deinde quid sit: Exemplum disertissimè expressit Maximus Tyrius in Orac. de Deo.

B 3

P44

(1) *Lib. de Elia, & jejuniis, c. 16.*

(1) *Pulchrum Deum dicam, & pulchrorum omnium pulcherrimum, haud quidem pulchrum corpus; sed unde pulchritudo in corpora emanat; neque etiam pulchrum Pratum; sed unde & Prata, & Amnes, & Mare, Caelum ipsum, Caeleſta; que Dii pulchritudinem decerpunt.*

Quintus per similitudinem, omiſſis tamen particulis ita, ſicut, quaſi, non aliter, &c. quae communiter adhiberi ſolent in ſimilitudine: ſed ſimpliciter, & abſque comparatione affirmando. E. G. Ambitio (2) eſt futile malum, Sectarum virus, Tinea ſanctitatis, &c.

Sextus per Synonymiam. Eſt autem Synonymia plerumque nominum in eandem ſignificationem collatio ad alicujus rei dignitatem, vel magnitudinem copioſius explicandam, ut cum dicitur: *Chriſti Crux flagellum inferni, tormentum Daemorum, Hygiarum poteſtatum terror, &c.*

Septimus per contempſionem Ironicam, ut ſi poſt lapſum diceretur de Adam: *Ecce Adam, quaſi unus ex nobis factus eſt.*

Octavus per adjuncta, & proprietates. Sic Chriſtus Dominus definitur: (3) *Aſſertor humanae libertatis, Sanctitatis Magiſter, Abſoluta perfectionis Praeceptor, Fons perennis virtutum omnium.*

Nonus, per contraria hoc modo: Tunc Chriſtianum eum dixeris, qui ſacro Baptiſmate locus, omni ſclerum immunditiae vitam ſuam commaculat? Chriſtianus ergo cenſendus, qui ore Deum honorat, opere vero blaſphemat? Charitatem jaſtat verbis, et occul-

(1) *Apud Cauffium lib. 4. cap. 21.*

(2) *D. Bernard. 3. de Conſiderat.*

(3) *Radan. p. 1. cap. 1. qu. 2.*

occulta cor labet invidia? Castitatem foris ostentat, intus vero immodico flagrat igne libidinum? Depone, depone larvam hanc, ferale monstrum. Quid virtutis specie bonorum virorum decipis fidem, pius, & impius, pudens, & impudens, Innocens idem, & sceleratus?

Decimus per comparisonem, ut cum dicitur: Peccatum est omni monstro turpius, omni tyranno crudelius, Dæmone ipso terribilius.

II. A Notatione.

NOtatio, græcè Etymologia, est vocabuli interpretatio; inquit enim originem verbi, & significationem, ut Senatus a Senibus. Ex hoc loco ita deducitur Argumentum: Ille est verè Christianus, qui Christum colit: Peccator Christum non colit: Ergo Christianus verè non est.

Parce hujus generis argumento utendum, ne Grammatici potius, quam Oratores videamur; Præterquam quod ad persuadendum satis est debile, licet ad delectandum sit perquam idoneum.

III. A Partium Enumeratione;

Validissima ex hoc loco profluunt Argumenta, & uberrima amplificandi materia. Est igitur partium enumeratio, totius in suas partes divisio; sumuntur autem hic partes latè, idest pro omni eo, quod sub generali continetur, sive hoc generale Genus sit, sive totum.

Tripliciter a Partibus ad totum argumentabimur.

Primo, affirmando de toto, quod de partibus

bus affirmatum est, E. G. Hominis Pueritia subjacet periculis; subjacet Adolescentia; subjacet Juventus; Virilis Ætas, & Senectus subjacet; tota ergo Hominis vita subjacet periculis.

Secundò, negando de toto, quod de singulis partibus negavimus; E. G. Venialis culpa non est committenda; Mortalis, nullo modo patrandæ; ergo nullatenus peccatum est committendum. Sic D. Paul. (1) *Certus sum, quin neq; mors, neque vita, neque Angeli, neq; Principatus, neque Virtutes, neque instantia, neque futura, &c. neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, &c.* Ex his licet conclusionem universalem elicere; Ergò nihil.

Tertiò, quando rejectis cæteris partibus; una aliqua affirmatur; vel cæteris affirmatis, una relinquitur, quæ negetur. Hoc argumento utitur Orosius Episcopus adductus a Granatensi, & a Caussino (2) contra Judæos ad probandum, non alia de causa à Deo derelictos, nisi quòd Evangelio non crediderint: *Si igitur nos simulacra colunt, nec vanos Deos invocant, nec humanum sanguinem fundunt, nec se impia fraudis impuritate contaminant, cur illos Deus, quos in fidem suam recepit, tam diuturno tempore ope sua desistat?* his igitur succisis, veram causam infert, Judæorum perfidiam.

In enumeratione Partium, Si qua pars necessaria omittatur, totum corruet argumentum.

IV. A Conjugatis.

Conjugata dicuntur ea, quæ ab uno, eodemque vocabulo exorta, variè commutantur.

(1) Rom. 8. 38.

(2) Lib. 4. cap. 39.

mutantur, ut sunt: Sapiens, Sapienter, Sapientia, ab eodem verbo Sapere.

Duplex modus argumentandi a Conjugatis, primus est: Quod uni convenit Conjugatorum, cæteris quoque convenit, & è contra. E. G. Pietas laudem meret, ergo & Pius, Pietati adversatur nequitia, ergo & Pio. Secundus est: Cui unum Conjugatorum convenit, cætera quoque conveniunt, & è contra; E. G. Si Christiani sumus, Christianè vivamus. Tu Christianè non vivis, ergo Christianus verè non es.

Ad ornamentum potius, quam ad aliquam solidam rationem efformandam hic locus valet; quare absteineat à frequenti ejus usu Christianus Orator, & ubi longior Conjugatorum numerus contigerit, ad Synonyma recurrat.

V. & VI. *A Genere, & Specie.*

Genus, & Species magnam Oratori copiam, & validissima ministrant argumenta.

Propriè Genus est, quod plura specie distincta sub se continet. E. G. Virtus est Genus respectu Justitiæ, Fortitudinis, Temperantia, &c.

Et strictè species est, quod plura continet sub se numero distincta, ut Homo respectu Petri, & Pauli.

Sumitur tamen Genus a Rhetoricis etiam pro omni eo, quod latius patet, & communius; ut Prosapia respectu omnium, qui sunt ejusdem familiae, Patria respectu Civium, Persona respectu actionum suarum. Et species, pro omni eo, quod ponitur sub aliquo Genere, & communitate.

A Genere argumentamur dupliciter. 1. Quod affirmatur de Genere, de specie quoque affirmetur, v.g. Virtus est laudabilis, ergo & Prudentia, hoc autem Axioma perpetuum non est; non enim valet: Vitium opes dilapidat, ergo & Avaritia, idem Quintilian. (1) docet Genus ad probandam speciem minime valere. 2. Quod negatur de Genere, de Specie quoque negari necesse est, Ut: si medium Virtus excedere non debet, neque debet Iustitia.

Locus a Genere ad Speciem, hoc est a Thesi ad Hypothesim, non solum ad affirmandum & negandum; sed etiam ad docendum, & exaggerandum valet. In servit quoque Proœmiis, & introductionibus Concionum, vix enim a propositione particulari quisquam orditur sermonem; sed præmissa propositione, seu sententia aliqua generaliori, & universaliori, quæ respectu Concionis fungatur vice totius, seu Generis, eaque breviter expensa, non sine arte ad Orationis partes descendit.

A Specie duplex quoque efformatur argumentum. 1. Quod affirmatur de Specie, idem & de Genere, ut Temperantia diligenda est, ergo & Virtus. 2. Quod negatur de Specie, id & de Genere negari potest. E. G. Ebrietas non dicit honestatem, ergo nec etiam vitium; & hic modus argumentandi vocatur ab Hypothesi ad Thesim.

Ut autem Genus ad probandam speciem non semper valet, ita nec semper a specie ad Genus negativè argui licebit; non enim dicimus: Avaritia non dissipat bona, ergo Vitium

tium bona non dissipat. Idcirco Quintilianus.
 (1) *Species firmam probationem habet Genor-
 ris, infirmam refutationem.*

VII. *A Similitudine.*

Similitudo est Oratio, distinctarum rerum
 similem inter se effectiorem, & relatio-
 nem declarans. Vel (1) est duorum, vel pluri-
 um, longè diversorum, in aliqua re collatio.
 Hinc patet ad rationem similitudinis non
 esse de necessitate, ut per omnia res assimila-
 tæ comparentur, præterquam quod enim ac-
 cidere id nequaquã potest, juxta illud com-
 mune: Omnis similitudo claudicat; tum
 etiam quia, si quæ comparantur, in omnibus
 prorsus consentiãt, (3) paria magis, aut æqua-
 lia sunt, quàm similia; sed satis est, si res com-
 paratæ etsi diversæ, & longè inter se dispa-
 res, in aliquo tantum conveniant; sicut Um-
 bra, & Gloria diversissima sunt, in hoc tamen
 conveniunt, quòd Umbra corpus, Gloria
 virtutem sequitur; Unde Cicero: *Gloria
 virtutis umbra est.*

Similitudinis usus creberrimus in Sacris
 literis, & apud Orientales, præsertim apud
 Hebræos frequentissimus. Unde D. Hiero-
 nymus: *Familiare est Syris, & maxime Pala-
 stinis, ad omnem sermonem suum Parabolas
 jungere, ut quod per simplex Præceptum tene-
 ri ab Auditoribus non potest, per similitudinũ
 exempla teneatur.* Hinc etiam Salvator, &
 Præceptor noster Christus Jesus sine Paraboe-
 lis, & similitudinibus non loquebatur.

Plura facit similitudo. Orationem exorã
 nat;

B 6

(1) *Quintil. lib. 5. cap. 10.* (2) *Radan. cap. 1. q. 1.* (3) *Causinus lib. 4. cap. 4.*

nat; Rem oculis subjicit: Probationem corroborat; variis rerum imaginibus Auditorem oblectat; & motum in Amicis concitat.

Vulgò dividitur similitudo in Parabolâ, Exemplum, & inductionem.

Parabola, quæ etiam pægmia, & Proverbium appellatur, est (1) Rerum diversarum sub aliquo proportionaliter simili facta collatio. Passim verò in Evangelio Parabola, non tam comparisonem, aut collationem, quàm allegoricam declarat Orationem, quæ non facilè ab omnibus intelligitur. Parabolæ exempla hic apponere non est opus, cum occurrant passim in Evangelio, præsertim Matth. cap. 13.

Ad parabolam refertur etiam Apologus, ut optimè docet Caussin, neque alia in re hic ab illa distinguitur, nisi quod Parabola est rerum, sive verarum, sive verisimilium apposita, & artificiosa narratio; Apologus verò nec vera narrat, nec verisimilia.

Exemplum definitur: Facti alicujus, vel dicti, cum certi Authoris nomine, expositio, D. Hieronym. (2) *Quemadmodum si, qui laborans oculis, spongiis, ac vestium Cyaneo colore pannos tenentes, frequenter in ea intuantur, ex eo colore nonnullam capiunt morbi levamen. Sic si hominis clementissimi imaginem præ oculis habeas, & in hanc assidue oculos defigas, etiâ si millies abudet ira, metis oculum perturbâs, ad hoc virtutis exemplar respicis, perfectam consequeris sanitatem, puramque animi Philosophiam, ac tranquillitatem.*

Exemplorum usus fieri potest vel a Pari;

vel

(1) Alber. Mag. in Top. (2) Homil. 2. de Spect. apud Caussin. lib. 4. cap. 55.

vel à Majori ad Minus; vel, quod frequentius sumum est, à Minori ad Majus.

Inductio est coacervatio quædam rerum multarum, & similium, ad aliud concludendum. D. Gregorius ex similibus conglobatis fructus patientiæ virtutes esse demonstrat: (1) Sic uva calcibus tunditur, & in vini saporem liquatur; Sic oliua contusionibus expressa suam amarum deserit, & in olei liquorem pinguescit; sic per trituram Area à paleis grana separantur, & ad horreum purgata veniunt. Quisquis igitur appetit plenè vitia vincere, studeat humiliter purgationis sue flagella tolerare.

Differt Inductio à Parabola, & Ex emplo, quod illa uno dumeaxat elaudi, hæc non nisi multis similibus perfici potest; alioqui Parabolas, & omnis generis exempla complectitur inductio. (2)

In similitudine uti solemus his particulis ut, ita, sic, quemadmodum, pari ratione, sicut, non aliter, &c. possumus tamen aliquando, ut superius dictum est; simpliciter, & his rejectis, similitudinem exprimere.

Omissum tandem hic volumus utile illud præceptum Fabii: (3) *Ne scilicet id, quod similitudinis gratia adsciimus, aut obscurum sit, aut ignotum; debet enim, quod illustranda alterius rei gratia assumitur, ipsum esse clarius eo, quod illuminat.*

VIII. A Dissimilitudine.

Dissimilitudo est Rerum multarum, quæ inter se diversæ sunt, dissimilis affectio.

Ab

(1) *Homil. 2. in Evangel. apud Palat. Reg. Eloqu. exercit. 2. lect. 2.* (2) *Cassian. lib. 4. c. 26.* (3) *Lib. 8.*

Ab hac argumētamur, eūm quod uni dissimili competit, alteri competere negamus, & quod uni non competit, alteri competere asserimus. E. G. Ignavus, & iners Christiano, la Proximi salutem non quærit: E. go Generosi, & Charitate fervidi Christiani est omnibus ad eam modis incumbere.

Locus hic discrepat à Superiori in eo, quòd similitudo semper procedat affirmatō; Dissimilitudo verò semper negationem habeat.

IX. Ab Oppositis.

Opposita sunt in quadruplici Genere:
 Alia dicuntur contraria, seu adversa.
 Alia Privativa.
 Alia Relata, seu Relativa.
 Alia Contradictoria.

Contraria sunt, quæ si sub eodem genere ponantur, maxime secum discordant, & ab eodem subjecto mutuo se se expeliunt, ut Calor, & frigus sub eodem genere Qualitatis, Virtus, & Viciū sub eodem genere affectivis, & Habitus. A Contrariis bene argumentabimur, si de quo rem unam affirmamus, de eodem alteram contrariam negabimus. Sic D. Ambrosius sub persona Christi Psalm. 118. *Non est meus, quem libido succendit, quia mea est Castitas. Non est meus; quem cura spoliandi minores exagitat, quia mea largitio est. Non est meus, quem aura nobilitatis inquietat, quia mea tranquillitas est, Pax sum ego, litigare non novi.* &c.

Privativa, seu Privativè Opposita sunt, quæ significant rem, & absentiam rei in subjecto, apto eam habere, ut auditus, & sorditas;

tas; lux, & tenebræ, Vita, & Mors, &c. à privatione argumentaboris, si unum Privativorum de aliquo negabis, & alterum de eodem, affirmabis. E. G. Nihil est quod magis expectatur, quàm vita; Nihil est igitur, quod timeatur magis, quàm mors. Sic D. Paul. (1) *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.*

Relata sunt, quæ ad se invicem referuntur, ità ut cognitio unius necessariò includat cognitionem, seu ordinem ad aliud, hujusmodi sunt Pater, & Filius, Servus, & Dominus; dare, & accipere. Probat iste locus ab affirmatione unius ad affirmationem alterius; vel è contra: Sic Christus Dominus: (2) *Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus, & Magister; & vos (scilicet servi, & discipuli) debetis alter alterius lavare pedes.*

Contradicentia, quæ Contradictoria à Dialecticis vocantur, ea sunt, quorum quod unum affirmat, alterum negat, ut: est bonus, non est bonus. Horum regula est, ut uno posito, alterum tolli necesse sit. E. G. Salutem amat suam, qui de peccato commisso veniam à Deo per pœnitentiam expostulat; Qui ergo de patrato peccato veniã dolendo non querit, salutem non amat suam.

X. Ab Adjunctis.

ADjuncta, sive Attributa, ea sũt, quæ cum re sunt conjuncta, sed non necessariò. Adjuncta alia Personæ, & alia Rei.

Adjuncta Personæ sunt Undecim;

Nomen, Natura, Victus, Habitus, Fortuna, Affectio, Studia, Consilia, Facta; Casus, Orationes. Quæ omnia ad tres Classes revo-

(1) Ephes. 5. 8.

(2) Matth. 13. 14.

cantur, ad Bona scilicet, vel Mala Animi, Corporis, & Fortunæ.

Adjuncta rei septem à nonnullis enumerantur, expressa sequenti versiculo, quem suprâ etiam attulimus.

Quis, Quid, ubi, Quibus Auxiliis, Cur, Quomodo, Quando.

Quis, significat qualitatem Personæ, in qua considerantur undecim illæ circumstantiæ, paulò superius recensitæ.

Quid, significat rei, de qua agitur, Naturam, qualitatem, aut quantitatem, E. G. fuerit ne furtum, an sacrilegium, honesta, an turpis, levis, an gravis.

Ubi, locum indicat, Publicus, an Privatus: Sacer, an profanus, &c.

Quibus auxiliis, hoc est cum quibus Sociis, quibus instrumentis, &c.

Cur, significat finalem causam, quo animo, qua cupiditate, quo fine, &c.

Quomodo, modum facti, quàm facile, quàm graviter fecerit.

Quando, Tempus denotat.

Locus hic ab Adjunctis, optimè si examinetur, uberrimam argumentorum messem protulerit, quare non immeritò Adjuncta Argumentorum Seminarium à quibusdam nuncupantur.

XI. & XII. Ab Antecedentibus, & Consequentibus.

Antecedentia illa sunt, quæ rem necessariò antecedunt, & quibus positis, necesse est alia consequi, E. G. Sanctè, & piè vixisti, Cælum igitur ex. e. &c.

Nonnunquâ ex multis antecedentibus unum tan ù consequens inferitur; & quandoque ex uno Antecedente Cōsequentia multa. Con

Consequentia illa sunt, quæ vel mora, vel ordine sunt posteriora, & rem necessariò consequuntur. E. G. Magna est peccatorum in Inferis poena, ergo magna fuit patratæ culpæ injuria. Locus hic non solum per affirmationem, sed per negationem quoque tractari potest.

Antecedentia, & Consequentia per hoc differunt ab Adjunctis, quòd Adjuncta non necessariò rem circumstant; Antecedentia verò, & Consequentia necessariò rem antecedunt, & sequuntur.

XIII. *A Repugnantibus.*

Repugnantia sunt, quæ stare simul, & hærere non possunt, qualia sunt: Amare, & injuria afficere; Odisse, & laudare, &c.

Regula argumentandi à Repugnantibus hæc est, ut cui convenit unum repugnans, alterum non conveniat. E. G. Ille ne censendus Deum diligere, qui peccando Christum injuriat, lingua flagellat, mente vulnerat, & pravis operibus iterum crucifigit?

Differunt inter se Repugnantia, Contraria, & Dissimilia. Contraria sunt, quæ sub eodem genere contenta, sibi adversantur, ut: Amare, & odisse. Dissimilia non pugnant; sed tantùm diversa sunt. Repugnantia verò sunt, quando (1) Unum contrarium ponitur, & alterius contrarii effectus, ut odisse, & benefacere; nam benefacere ex amore proficit; Amor verò contrarius est Odio.

XIV & XV. *A Causis, & Effectibus.*

Causa est id, a quo aliquid quomodo cumque procedit.

Causa

(1) *Redan. in Orat. extemp. p. 1. cap. 1. qu. 1.*

Causa quadruplex: Efficiens, Materialis, Formalis, Finalis.

Efficiens causa est, quæ aliquid facit, ut Sol diem, Artifex opus. Huc etiam refertur, qui moraliter, seu instrumentaliter aliquid efficit.

Causa Materialis est id, ex quo aliquid fit, ut status ex marmore; seu circa quod aliquid versatur, ut Color, circa quem Oculus.

Causa Formalis est, per quam res est talis, seu per quam constituitur, & distinguitur ab aliis rebus: Sic Navis; & domus lignea, per diversam partium constitutionem differunt.

Finalis causa demum est, propter quam aliquid fit, ut Navis propter navigationem, Medicamentum propter salutem.

A Causa Efficiente bifariam argumentamur. 1. Posita, vel sublata causa ponatur, vel tollatur effectus. 2. Quæ causis iusunt, effectibus tribui possunt. 1. Charitatem non habes, ergo Animarum salutem non laboras. 2. Mundus creatus est à Deo, igitur opus perfectum est.

A causa materiali deducitur argumentum, si proprietates, quæ proveniunt ex materia, vel materię conveniunt, prædicentur de effectu; quæ verò non conveniunt, vel repugnant materię, ab effectu arceantur. 1. De Terra homo est, ergo corruptioni obnoxius. 2. Daniel ut probaret Idolum Bel neque vivere, neque comedere posse, sic ait (1): *Ne eras, Rex; iste enim intrinsecè luteus est, extrinsecè aureus, neque comedit aliquando.*

A causa formali hoc modo, ut scilicet res omnis suæ formæ proportionari, seu æquari debeat. Animus hominis est immortalis, er

go immortalia quærere debet.

A causa finali argumentabitur juxta hæc axiomata: 1. Qualis est finis, sive bonus, sive malus, talis est res, quæ per se ordinatur ad finem. 2. Qui finem appetit, debet media, ad illius consecutionem idonea, expetere. 1. Bonum est Pauperis inopiam sublevare, ergo bona est Eleemosyna. 2. Ad Coelum aspiras? Terram igitur contemne.

Effecta sunt ea, quæ oriuntur à causis; unde tot dantur effecta, quot causæ; quælibet enim causa suum habet effectum.

Hic locus ab effectis frequentius usurpatur ab Oratoribus, quam locus à causis; Effecta enim sunt causis notiora, & per ipsa effecta causæ probantur.

Ab effectis argumentamur, vel inferendo causam, posito effectu; vel negando causam, negato effectu; vel ex bonitate, seu malitia effectus, causæ bonitatem, vel malitiam probando.

Ab effectu igitur causæ efficientis ita deducitur argumentum: Virtus parit laudem, voluptas infamiam: Ergo sequenda virtus, voluptas fugienda.

Ab effectu causæ materialis hoc modo: Quotidie immutamur, & morimur; ergo corpus nostrum inconstans est, & caducum.

Ab effectu causæ formalis sic: divinum quoddam est intelligere; Ergo Animam tuam, Homo, parvi ne facias; magni pretii est, divina est.

Ab effectu causæ finalis ita: Terram amas, pro Terra laboras? Coelum igitur ne spera.

XVI. *A Comparatione.*

Comparatio, ultima Infictorum Argu-
mentorum Sedes, ea est, qua duo, vel
plura, in aliquo tertio, quod est eis com-
mune, conferuntur.

Hinc intellige differentiam inter compa-
rationem, & similitudinem. In comparatione
fit duorum collatio respectu alicujus tertii,
in similitudine fit quidem collatio, non ve-
rò respectu tertii; sed suum cuique attribue-
tum datur v. g. *Licet Marco Antonio defendere
Clodium, cum Ciceroni non liceat defendere
Milonem?* Ecce hic Antonius, & Cicero
conferuntur respectu tertii, nempe defensionis,
hic verò: *Sicut infirmi suavitatem sibi
non sentiunt, ita improbi vera laudis gustum
non habent.* Infirmi cum improbis conferun-
tur; sed non est tertium, respectu cuius confe-
rantur; sed & infirmis, & improbis suus gu-
stus corruptus attribuitur; hæc disertissi-
mus P. Michael Radau. (1)

Alii aliam differentiam assignant, quod
scilicet comparatio fiat in quantitate, idest è
duabus, vel pluribus rebus, in aliqua re col-
latis, ostendatur, aut paritas, aut imparitas:
Similitudo verò fiat in qualitate, idest cum a
convenientia, seu proportionem aliqua, quæ
inter ipsas res comperitur, ducitur argu-
mentum.

Comparisonem tripliciter efformare pos-
sumus.

P imò. Paria cum paribus conferendo, sic
D. Paul se ipsum commendat, dicens: (2) *Exi-
stimo enim nihil me minus feciss: à magnis Apo-
stolis,*

(1) Radau. in suo orat. extempore p. 1. cap. 1.
ca. 5. (2) D. Paul. 2. Corinth. 2.

Solis, &c. Hebraei sunt, & ego. Israelita sunt, & ego. Semen Abrahae sunt, & ego, &c.
Et hoc vocatur argumentum à Pari.

Secundo, Majora minoribus comparando. Sic Christus: (1) *Si ergo ego laui pedes vestros Dominus, & Magister; & vos debetis alter alterius lavare pedes.* Et hoc Argumentum appellatur à Majori ad Minus.

Tertiò, Minora cum majoribus comparando, ita Christus: (2) *Si Fenum, quod hodie est, & eras in elibanum mittitur, Deus sic vestit; quanto magis vos modica Fidei?* Et hoc nuncupatur à Minori ad Majus.

Hæc de locis inhæcis, seu intrinsecis, quorum aliquos nonnulli ad locos extrinsecos revocare contendunt. Nos ab hujus quaestio- nis diverticulo pedem avertimus, ut potè parùm nobis proficiat, & ad ulteriora pro- gredimur.

De locis Extrinsecis, sive Assumptis.

SECTIO II.

Loci Extrinseci, Remoti, seu Assump-
ti, illi vocantur, ut diximus, qui
extra rem sunt, & ab extra sumuntur ad rei
confirmationem.

Omnia, quæ extrinsecus assumuntur ad
rem confirmandam, Testimonii nomine voc-
antur à Cicerone.

Testimonium igitur duplex est, alterum
Divinum, Humanum alterum.

Testimonium divinum illud est, cujus
Deus est author, sive per se ipsum, sive per
alium; Hujusmodi sunt Scripturæ Sacræ,
Historiæ Ecclesiasticæ, & Exempla, Salva-
toris

(1) *Juan. 13. 14.* (2) *Matth. cap. 12.*

toris nostri tùm dicta, tùm facta, sententiæ SS. Patrum, Traditiones, Concilia, Summorum Pontificum decreta, &c.

Humanum Testimonium est ab homine, & ad hoc referuntur Leges, Statuta Rerum publicarum, Mores Urbium, Historiæ, Veterum Sententiæ, Symbola, Hieroglyphica, Ænigmata, Emblemata, Adagia, Parabolæ, Apologi, Apothegmata, &c.

De Divino Testimonio.

ARTICULUS I.

CUM Divinum Testimonium innitatur Deo, qui via est non errans, Veritas non fallens, Vita numquam deficiens, quis non videat virtutem divinam habere, quæ ex hoc fonte profluunt argumenta, longeque efficaciora esse, quàm probationes quascumque à profanis fontibus hauistas? hoc igitur frequens habeat in suis Concionibus Ecclesiasta; ut enim ait D. Paul. (1) *Omnia scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia: ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Et cum ex D. Chrysost. (2) *neque apex quidem sit in libris Sacris, in cujus profundis non lateat quidem grandis Thesaurus,* quid est quod tanto labore in profanorum librorum fodinis desudemus, ut parum inde argenti eruamus; nec potius Divinarum Scripturarum lectioni intendamus animum, ubi, D. Augustino testante (3) *frequentius inveniantur ea, quæ numquam omnino aliè.*

In

(1) 2. *Timoth. c. 3. num. 16.* (2) *Homil. in Genes.* (3) *Lib. 2. de Doctr. Christ.*

In usu divini testimonii hæc advertatur .

Primò, sincerè, ac fideliter Sacræ Scripturæ Textus recitetur, nec germanus ejusdem sensus corrumpatur, aut in alium à Spiritu Sancto dictante, vel Ecclesiæ interpretante alienum, Deoque indignum, contorqueatur, ut si E. G. per tres panes, Amico accommodatos (1) tres Sanctissimæ Trinitatis Personas intellige: e velles .

Non inconsultò, nec nimium frequenter Divinæ Scripturæ testimonia coacerventur Majestatem enim suam amitterent, & pro reverentia tardium inducerent .

Sed nec prolixiores Textus citentur, longa enim recitatio tum dicenti laboriosa, tum Audienti fiet molesta .

Secundò, Historias Sacras, Exempla, & miracula elige præcipua, & rariora, eorumque narratio virtutibus, & ornamentis, quæ narrationem decere infra docebimus, non careat .

Si verò contigerit (2) jeas aliquando Ecclesiasticas Historias, & facta narrari, quæ ignavis, & insipientibus videntur infamiæ notam aliquibus Patriarchis inferre, & ad sceleris imitationem Auditores trahere, ut incestus Loth, Adulterium Davidis, &c. præmittatur aliquod lenimen, & statim ad Mysterium eleventur; nam, ut ait D. Ambrosius: (3) *Mysterium in figura, Peccatum in Historia, Culpa per hominem, Sacramentum per Verbum.*

Tertio Sanctorum Patrum testimonia, exquisitiora, acutiora, breviora, atque aptiora fideliter ad nostrum usum assumamus; idèdque

(1) *Lucæ 2.* (2) *P. Amadeus Bajocens.*
ps lib. 2. c. 4. scilicet 1. (3) *Lib. 3. in Lucæ*

ideòque caveat prudens Tyro frequentiores, & longiores horum recitationes; quia memoriam onerant, Auditores tædio afficiunt, & Oratoriam artem enervant.

Quartò, Traditiones (est autem Traditio, Doctrina aliqua, ad Religionem spectans, quæ nec in Scriptura exprimitur, nec ex illa evidenter colligitur, sed à Christo, vel Apostolis, Spiritu S. afflatis, emanata, & in Ecclesia servata, ad nos usque pervenit) vim habent delectandi, fideique faciendæ; valentque præsertim in Genere Didascalico; sed in his adhibendis cautè incedendum, ne in Vulgi, Anicularumque errorem incidatur, quibus pravæ quædam, & damnandæ consuetudines pro traditionibus habentur.

Quintò, ex Conciliis, (1) *postiora sunt ad fidem tuendam, erroresque refellendos; Universalis, ac Generalis, dummodò omninò approbata; Deindè Nationalis, Provincialis, & Diœcesana, quæ ad institutionem morum, necnon ad Ritus Ecclesiasticos explanandos possunt adhiberi.*

Sextò, Summorum Pontificum Decreta (1) plurimum ponderis habere debent, tum ad stabilendam fidem, tum ad mores reformandos, cautè tamen (2) Orator usurpet aliqua testimonia à decreto extracta, quæ benigna interpretatione indigent.

De Humano Testimonio:

ARTICULUS II:

Quoniam Erudicum, ut ait Cicero, oportet esse Oratorem; (3) *Et omnibus iis*

(1) *Amad. Bajoc. lib. 2. cap. 4. art. 1. sect. 2.*

(2) *P. Amad. lib. 2. cap. 4. art. 2. sect. 1.*

(3) *1. De Orat.*

Artibus, quae sunt homine libero dignae, perpolitum. Idcirco profanas eruditiones a Concionibus Sacris relegare non audemus. Vel ipse D. Paulus Ethnicorum doctrinis, quandoque usus est, cum ait: (1) *Corrumpunt bonos mores colloquia prava, & Act. 17. Ipsus, & Genus sumus*; Nec non cum Cretenes malas bestias vocat, quod ab Epimenide desumptum est; Alienus igitur ab huiusmodi eruditionibus esse non debet Ecclesiasta; sed nec adeo frequens earum usus, ut Concio Evangelica profanam oleat Orationem. Quod monemus, hoc est, ut (2) *Parce, sobrie, ac moderatè adhibeantur, nec nisi ad instar Cupediarum, quae d apibus prudenter admixta, appetitum provocant*; Nunc progrediamur ad ea, quae sub Humani testimonii nomine contenta declaravimus, omissis quae forensis potius disciplinae, quam Oratoriae facultatis esse videbuntur.

Historia.

Historia est Rerum Gestarum cum laude & ac vituperatione Narratio.

In recensendis profanis Historiis, praeter Artis ornamenta, quibus narrationem expoliendam, ac venustandam infra in 2. parte dicemus, tria haec adnotentur.

Primum trita, & communes historiae à veritate ad calcem ne recitentur: sed (3) multa per Congeriem simul copulanda sunt, & cum celeritate orationis vibranda. Sic Cicero; (4) *Hac majores nostri primum Universam Italiam devicerunt; deinde Carthaginem exciderunt*

C

Nu.

(1) 1. Corinth. 15. (2) *Amad. Bajoc. l. 2 c. 50*

(3) *Gauffinus lib. 4. cap. 3. (4) Phil. 1*

Numantium everterunt, Potentissimos Reges, bellicosissimas nationes in ditionem hujus Imperii redegerunt, &c.

Secundū, Non ita prisca Historias in ore habeas, ut nihil de tuis Annalibus dicas. (1)

Tertium, Deniq; ut longum exemplorum contextum caveas, quod puerum sapit.

Veterum Sententia.

Cum Veterum sententiæ ad rei confirmationem adhibentur, meminerit diligens Tyro, quæ in SS. PP. Testimoniis afferendis monuimus. Et quoniam juvat quandoque, cum sententiæ author innuitur, aliqua cū laude sociare: idcirco memoria tenere debet Orator quasdam laudandi formulas, E. G. Audite, quæ totius Scholæ miraculum S. Thomas super hoc scripsit: Ita Hostium Christi fulmen, & Eloquentiæ flumē D. Paulus, &c. Aureum illud, quod præstantissimus animorū Medicus Seneca effatus est, &c. Sic Princeps ille ingenii, & doctrinæ, ille Philosophorum quasi Deus Plato, &c.

Symbola.

Symbolum est Nota quædam, sive signum, quod externa specie arcanum sensum, velat.

Symbola alia Verbis, Picturis alia exprimentur; Quædam verò utrumq; conjungunt.

Vocale Symbolū est, quod verbis aliquid scitu dignum celat, & innuit, quale est illud. Ignem gladio ne fodito, hoc est, Cum irato, præsertim divite, & potente ne contendas, ne ei bilem acuas.

Fictum.

FIGURUM Symbolum est figura adhibita ad aliquem reconditum sensum indicandum. Sic Ægyptii Apem pingebant, ut Regis iussu obsequentem Populum offenderent. Sic oculata Virga ostensa est Jeremiæ, ut Dei vigilantia, ejusque vigil, ac ceteris ultio significaretur.

Tertia Symbolorum species ex utraque jam declarata facile colligitur.

Hieroglyphica.

Hieroglyphica nil ferè à Symbolis differunt, cum ejusdem sint naturæ, & muneris. Erunt verò Hieroglyphica notæ quædam quorundam Animalium, aut aliarum rerum, Sacris monumentis, quæ ab Ægyptiis Hieroglyphica vocabantur, incisa, ad arcana Philosophiæ, Theologiæque dogmata exprimenda; cum enim nondum characteres componendis verbis, & dictionibus efformandis, inventi essent, his Notis vice literarum utebantur Ægyptii, ut aptissime testatur Cornelius Tacitus.

Ænigmata.

Ænigma implexo, & obscuro sermone arcanam sententiam involvit, à Græco vocabulo, enittome, quod est: Obscurè loquor. Tribus fit modis; vel literis, vel sententiis, vel pictis imaginibus.

Literis, vel una, ut cum quis dicat, aue pingat elementum, S, ad exprimendum serpentem. C, ad denotandum falcem, &c. Vel pluribus, quale est illud de Nomine JESU.

Dicito, quale putas Nomen quod picta Coliina Inchoat, inde Tridens fuscina necit idem

C

Florens

*Flexus utrinque Uncus secat, hinc Bivii
nota, claudit*

Inde Uncus, medio qui stesit ante loco.

Sententiis, ut est illud Isaie de radice Colubri, egredietur Regulus, & Semen ejus absorbens volucrum, q. d. Ex Davide, & Ozia nascetur Ezechias, qui gravius, quam ipsi, vos, o Philistæi, affliget; ut videatur vobis esse basiliscus, qui suo aspectu, & afflatu, etiam aves volantes necat, & absorbet.

Pictis tamen Imaginibus, ut si quis appingat virum seniolem, quem circumstant duodecim filii, diversis insignibus ornati, & singuli triginta filias bicolores apud se habeant, ad denotandum annum, menses, & dies.

Emblemata.

Emblema dicitur quodlibet Symbolum; ingeniosè excogitatum, ad mores pertinens, pictura, & plerumque adjecto lemmate constans, quo arguta aliqua sententia, Visque appicti Symboli judicetur. Differt Emblema ab Ænigmate, licet in ratione Symboli utrumque consentiat, quo Ænigma Res, Embla, mores, Virtutè, dignitatem, & id genus alia, exprimat. Similiter Ænigma obscurum est, & ambiguum, etiam doctis, & solertibus ingenii. Emblema apertius, & liquidius rem proponit. Emblematum exempla, qui desiderat, Alciatum legat,

Adagia.

Adagium, quod Paræmia dicitur; & Proverbium, definitur ab Erasmo Celebre dictum, scita quadam novitate infigne, vel Est vulgare dictum, & multorum usu tris

cum: Eiusmodi est illud: *Nosce te ipsum*. Et illud aliud; *Conscientia mille testes*.

Parabola.

Parabola est narratio rei fictæ, tamquã gestæ; sed possibilis, & ad rē futuram relatæ. Differt ab Historia, quod hæc rem gestam narrat; illa verò fictam, licet verisimilem exponit. Parabolarū usus frequentissimus Christo, ut videre est in Evangelio, ut Regnum Cœlorum modò decem Virginibus, modò, Sagenæ missæ in mare, modò Thesauro absconditò assimilatur.

Apologi.

Apologus, seu fabula, est sermo falsus; veritatē effingens. Inter Apologum, & Parabola hoc interest, quod hæc verisimilia; Apologus verò ut plurimū impossibilia recenset. Adest pulcherrimū Apologi exemplum Judic. 9. 8. de lignis ad electionem Regis coeuntibus, ubi sic habetur: *iorunt ligna, ut ungerent sibi Regem &c.*

Apologis, ut docet Fabius, (1) Rusticorum præcipuè, & imperitorum animi facile commoventur, attamen cavendum est à crebriori Apologorum usu; nec factiis nimium, & ad scurrilitatem antecedentibus verbis contexantur. (2) *Personam, locum, & propositum deceant. Sapiens ante occupatione, seu preparatione aliqua indigent, sed ad mores instituendos Affabulatione non contorta semper inflectantur.*

C 3

Apo-

(1) Lib 5. cap 2.

(2) P. Amad. Bajoc. lib. 2. cap. 5. art. 3.

Apophtegmata.

Apophtegma, ut Budæo placet, est dictum breve, rotundum & sententiosum. Congruit Apophthegma cum sententia; Est autem sententia Oratio, brevi contextu explicans, quod ad hortandum, dehortandumve pertinent, ut est D. August. *Deus melius scitur nesciendo.* Verum sententia laxius plerumq; sumitur, & similis est Consiliis, & decretis, ut est illud Domitii: *Princeps, qui vult omnia scire; necesse habet multa ignoscere.* Apophthegma verò semper est breve, argutum, & ad occasionem datum, ferè extempore respondentis dictum. Adde quod: (1) *Apophtegmata decus accipiunt ab illustribus Personis, quibus tribuuntur, quales sunt Pontifices, Imperatores, Reges, Legati, &c.* Apophthegmatum exempla vide in Plutarcho.

De Argumentatione.

C A P U T V.

Rationibus, & Argumentis ad rem probandam, inventis, necesse est in aliquam Orationis Argumentationis formam ei redigere; quo circa ne ab ordine recedamus, de Argumentatione sermonem adjicimus.

Argumentatio est Argumenti dispositio, sive explicatio.

Differt Argumētatio ab Argumento; Argumentum enim est materia Argumentationis; Argumentatio est modus, ratio, & forma, qua explicatur Argumentum.

Notandum hic volumus, Argumentationes

(1) *Cassinus lib. 4. cap. 9.*

nes Rhetoricas non ita simplicibus verbis, strictè, & Laconicè exponendas, ut dialectici suas: hic enim modus ad scholas magis, & munus disputandi, quàm concionandi, est accommodatus; sed fusiùs, & per Amplificationem. Dilatentur Verbis, & Sententiis varientur figuris; caveatque Orator, ne cum illis societatem ineat, qui steriles, jejuni, & aridi Rhetores à quibusdam appellantur.

De Divisione Argumentationis Rhetoricæ.

S E C T I O I.

Duo sùt Argumētationis Oratoricæ præcipua Genera, Syllogismus; & Inductio.

De Sillogismo.

Syllogismus, latinè Ratiocinatio, tres habet Propositiones apud Dialecticos, quarum prima dicitur Major, Secunda Minor, Tertia Conclusio, seu Consequentia; Exemplum sit.

1 Quod Æternam ducit ad Gloriam, omnino est amplectendum;

2 Virtus ducit ad Æternam Gloriam;

3 Ergò, omninò Virtus est amplectenda.

Secundum Rhetores autem quinque partes habet Ratiocinatio: Propositionem, Rationem Propositionis: Assumptionem, Rationem Assumptionis, & Complexionem.

Exemplum, superiùs allatum per Ratiocinationem Rhetoricam sic explicatur.

Propositio. Quod Æternam ducit ad Gloriam, omninò est amplectendum;

Ratio Pro. Quia Homo debet redere ad suam, *postionis.* finem, quæ est Gloria Æterna.

Assumptio. Sed Virtus ducit ad Æternam
Gloriam.

Ratio Af. Quia amicos Dei veros nos fac
sumptionis. cit.

Complexio. Ergò Virtus omnibus est modis
amplectenda.

Idem Exemplum.

Fufius, & per Amplificationem.

Quid delectabilius Cœlo? Quid Cœle-
sti Patria suavius est, ac formosius,
ubi Æterna rutilat dies, perpetua ridet a-
menitas; ubi festivè psallentium Choris ju-
cundantur aures, insuetis lætitiæ spectaculis
pascuntur oculi, uberrimo divinæ volupta-
tis Torrente potatur Animus, beatür Spiri-
tus? Nihil hic desideratur; omnia suppetunt,
& satis omnia: sed sine fastidio satietas, sine
tædio assiduitas. Deus omnia. Omnibus unus
omnia Deus, & in uno Deo quisque omnia.
In ipso hærent, ipsi inhiant, ab ipso ex hila-
rantur, beantur, satiantur. O qualis beatitas,
ò quanta hæc felicitas! (*Propositio*) Ecquid
igitur, Fratres mei, non tentandum, ut tan-
tam promereamur Gloriam? Quibus mediis,
ut hunc beatum, & beatificum finem, cui natus
est, ad quem vocatus est homo, non insudan-
dum. (*Ratio Propositionis*) Redundantia aquarum
flumina per saxa, ac prærupta ruunt, ubi
lacerari, prorumpi, proscindi non metuunt,
quò suum finem attingant, nempè Maris si-
num, Maris pericula, & labores non exhorret
Natura, ut optatis potiatur mercibus. Et de-
fiterit Homo. Ratione præditus, Æternæ
vitæ capax ad Deum suum aspirare, Deum
querere. Pro Dei possessione lapidem om-
nem,

nem, ut ajunt, movere? (*Assumptio*) At virtus est via. Virtus præbet expeditissimum ad Cælos ascensum; (*Ratio Assumptionis*) Ea siquidem animum exornat, mentem elevat, Hominem amicat Deo, Deoque intimum facit; per quam si vivimus, honestè vivimus; In cujus studio si morimur, beati sumus (*Complexio*.) Cur non igitur amplectenda? Cur non amanda? Et ubi pro Terrenorum Bonorum adeptione laborem omnem tam expedito, tamque hilari animo aggredimur, Virtutem unam, dulcem aded, tot delicias, tot divitias nobis afferentem, sequi negligamus?

De Inductione.

Inductio est ( ) illatio ex enumeratione præcipuarum partium, vel collatione illustrium aliquot Individuorum; ità ut ex multis singularibus probetur universale.

Hæc species Argumentationis familiarissima est Oratori, & ad ornandū illustrissima,

Inductionis Exempla.

Cicero ex præcipuarum partium enumeratione colligit optimam Populi Romæ de Milone Sententiam: *Plebs Romana, inquit, optimè sensit de Milone; Equester ordo optimè sensit; Senatus optimè sensit; totus ergo Populus Rom. optimè de Milone sensit.*

Tertullianus ex multis similibus mortuorum Resurrectionē confirmat: (2) *Lux quotidie interfecta resplendet. & tenebra pari vice*

C 5 de

(1) Quintil. l. 6. 5. cap. 2. Voss. lib. 3. cap. 5. Farnab. in suo Indice Rhet. Verb. de confirmatione.

(2) Tertull. apolog. c. 48. apud Caussinum.

descedendo succedunt; Sydera defuncta viviscunt; Tempora, ubi finiuntur, incipiunt; Fructus consummantur, & redeunt; Certè semina non, nisi corrupta, & dissoluta, secundum surgunt; omnia pereundo servantur; omnia de interitu reformantur.

Apud Senecam (1) multa exempla acutè vibrantur pro sepeliendo sui homicida: *Omnia Natura sepulturam dedit. Naufragos idem fluctus, qui expulit, sepelitis; seffixorum corpora Crucibus in sepulturam suam defluunt; Eos, qui vivi uruntur, pœna funerat. Ira scire interfectori; sed misere interfecti.*

In exemplorum inductionibus meminisse oportet, quod superius dictum est, cum de profana Historia ageremus; nempè ut si nota, & communia fuerint exempla, indicatis tantum nominibus, celeriter prætereantur; secus, trahenda erunt longiusculè; ita tamen ut nullum auribus fastidium creent.

Alia Oratoria Argumentationis forma.

S E C T I O II.

PRæter Ratiocinationem, & Inductionem, datur alia Oratoriae argumentandi forma, & sunt, Enthymema, Sorites, Epichere-ma, Dilemma, Expositio, Subjectio, & Exemplum, quorum ultimum ad Inductionem, cætera alia ad Ratiocinationem referuntur.

De Enthymemate.

ENthymema est imperfectus Syllogismus; quia altera ex duabus Propositionibus illi deest, sive Major, sive Minor, E. G. Ma-
lum

(1) *Cassini, lib. 4. cap. 36.*

lum est mendacium : ergo fugiendum , deest hic major propositio, quæ esset: Omne malum est fugiendum; Item: Omne malum est fugiendum: ergo fugiendum mendacium, deest hic minor Propositio, quæ esset: Mendacium est malum .

Enthymema alterum simplex , Compositum alterum ;

Enthymema simplex est, quod supra exposuimus, licet diffusè explicanda, & probanda sit illa una tantum propositio, quæ ponitur.

Enthymema compositum est, cum plures Propositiones simul conglobantur, ex quibus una duntaxat Conclusio colligitur, vel è contrà ex una Propositione plures Conclusiones inferuntur .

Prioris Exemplum fit .

Qui mundanis incubat oblectamentis & congestis inhians opibus indormit; inter fædas carnis illecebras miserè stertit; libidini, voluptati, & vanitati totus vivit; is ne de Cœlo aliquid cogitat!

Posterioris Exemplum fit.

Moriendum est: Ergo stultum est fluxis, & deperituris voluptatibus indulgere; Ergo demens est, qui temporaneis, & caducis divitiis comparandis mactè elaborat; Insanè igitur agit, qui pretiosum vitæ suæ tempus in his momentaneis, & inanibus rebus augendis profundit .

De Sorite .

Sorites est Argumentationis species, qua multis Propositionibus velut gradatim congestis, & aliis ex aliis illatis, aliquid deinde inferitur .

*Exemplum ex D. Hieronymo in
Epist. ad Heliodorum. (1)*

Nemo Propheta in Patria sua honorem habet. At ubi honor non est, ibi contemptus est; ubi contemptus, ibi frequens injuria; ubi autem injuria, ibi & indignatio, ubi indignatio, ibi quies nulla; ubi quies non est, ibi mens à proposito sæpè deducitur; ubi autem per inquietudinem aliquid aufertur ex studio, minus fit ab eo, quod tollitur; & ubi minus est, perfectum non potest dici. Ex hac supputatione illa summa nascitur: Monachum perfectum in Patria sua esse non posse: perfectum autem esse nolle, delinquere est.

De Epicheremate.

Epicherematis nomen (2) omni Argumentationi commune est, nisi ipsius vocabuli significatio attendatur: Epicherema enim græcè, Argumentationem latinè sonat. Nonnulli tamen Epicherematis nomine intelligunt (3) Syllogismum Rhetoricum, seu Ratiocinationem; de qua paulò superius dictum est. Alii (4) Dialecticum quoque Syllogismum Epicherema vocant. Tandem sumitur Epicherema (5) pro breviter comprehensa Ratiocinatione; cujus omnes partes in unam conferunt; qualis est illa D. Ambrosii, intermeratae Virginis dolorè in morte Jesu filii, exaggerantis: *Nec illud Virgo solatium habuit,*

(1) *Apud Gran. l. 2. de Ratione Concion. c. 9.*

(2) *Cassian. lib. 6. cap. 29.*

(3) *Isidor. lib. 2. originum cap. 9. Farnab. in suo Indice Rhetorico.*

(4) *Alexand. in 8. Topic. apud Cassian.*

(5) *Cassian. lib. 6. cap. 29. Cyprian. lib. 1. c. 22.*

De Dilemmate.

Dilemma, quod bicornis Argumentatio vocatur, est Ratiocinatio in duas partes, seu rationes divisa, quarum utraque ferit Adversarium, ità ut, utramlibet concesserit, reprehendatur. Hoc Argumentationis genus adhibuit D Cyprianus⁽¹⁾ contra Demetrianum. *Qua est, inquit, hac insatiabilis Carnificina rabies? Quae inexplebilis libido servitia? Quin potius elige sibi alterutrum de duobus: Christianum esse, aut est crimen, aut non est. Si crimen est, cur non interficis conscientem? Si crimen non est, quid persequeris innocentem?*

De Expeditione.

Expositio, sive Enumeratio est; in qua pluribus rebus expositis, & cæteris infirmatis, una reliqua necessariò confirmatur. ⁽²⁾.

Exemplum.

Cur mortem aliqui timeant, planè satis non intelligo: Vel enim per se ipsam, vel ex rebus ipsis, quæ mortem antecedunt, vel ex iis, quæ sequuntur, timenda mors est, aut nulla tenus timenda. Sed neque per se, neque ex præcedentibus, aut consequentibus timenda mors est; ergo nulla de causa est metuenda.

De Subjectione.

Expositioni, seu Enumerationi affinis est Subjectio, ea verò est, qua quærimus, ipsi, quid

(1) *Apud Granat. lib. 2. cap. 9.*

(2) *Granat. lib. 2. cap. 7.*

quid contra nos dici possit, deinde per singulas interrogationes & continud oratione subijcimus, quia id, quod dictum est, falsum esse contendimus.

Exemplum Oserii Episcopi, Colligendi ex diuturna Judaeorum captivitate, eos à Deo relictos, propter ipsorum perfidiam.

Quam rem gerunt? quod scelus conficiunt? quae maleficia suscipiunt, propter quae à Deo, quem tam propitium olim habebant, omnino deserantur? Simulacris immolant? imò eorum contactum perhorrescunt. Commensitios Deos adsciscunt? at eo nomine, quod Deum colant, efferantur, & id verum. Sed moribus immanibus efferati sunt; At ipsi summam sibi laudis, equitatis, & pietatis assumunt. Quid ergò est? parumne supplices ad Deum preces adhibent? imò in precibus assidui sunt. Si ergo nec simulacra colunt, nec vanos Deos invocant &c.

De Exemplo.

Exemplum est inductio imperfecta; seu (1) Argumentatio ab uno simili ad aliud; V. G. Absalon, quòd arma in Patrem turpiter movit, miserè diem obiit suum. Ergo & te, hostiliter cum Genitore conflitantem, idem manebit supplicium.

Inter Exemplum, & Inductionem discrimen hoc est, quòd Inductio ex multis singularibus univalem rem infert Exemplum vero ex uno singulari singulare aliud probat (1).

De

(1) Radau. p. 1. cap. 2. q. 5 (2) Farnab. in suo Indice Rhet. Verbo de Confirmatione.

De Varianda Argumentatione .

S E C T I O III.

Varietatem in argumentatione jubet Cicerō, (1) *Ne aut cognoscat aritē, qui audit, aut defatigetur similitudinis fatietate .*

Argumentationis variandæ plures habentur modi .

Primus ut non semper una, eademque Argumentationis forma Rationes singulæ exponantur ; sed modò Ratiocinatione, modò Enchymemate , aliàs Inductione , &c .

Secundus est, ut nec idem semper ordo in Argumentationis partibus seruetur ; sed invertendæ, & perturbandæ sunt: nam quò cautius partes confundentur, eò tutior erit usus Artificii; Quare nonnunquam priori loco ponenda est Assumptio cum ejusdem ratione, cum subjiciatur Propositio, postremum Conclusio . Interdum ab ipsa Conclusionē exordium erit. Quandoque ab alterutra ratione, &c. quod diligenter à Cicerone servatum reperies, Sit exemplum in hoc Syllogismo Oratio .

Propositio . Ei, à quo totum acceptum est, totum debetur .

Ratio Pro . Omnia namque Domino suo repositionis . feruntur .

Assumptio . Sed à Deo totum accepimus ,

Ratio As . Quia per ipsum, & in ipso vivimus, movemur , & sumus ;

Complexio . Deo igitur totum debemus .

Situs harum partium variari potest hoc modo :

(*As .*

(1) Cic. 2. de Orat. num. 177.

(*Assumptio*) Dic mihi, paupercule, & miserabilis Homuncio, quid habes, quod à Deo non acceperis? Quidve in te est, quod tuum esse gloriari liceat? &c. (*Ratio Assumptionis*) Au non à Deo Terra ista, quam premis: Aer hic, quo respiras, vita ipsa, qua vivis? Nullus in te môtus, nisi moveret te Deus; & in tuo nihilo miserè adhuc jaceres, nisi è Nihilo extraxisset te Deus; A Deo igitur totû accepisti. (*Ratio Propositionis.*) Quod si Domino referuntur omnia, quæ Domini sunt; (*Propositio*) Eique totum debetur, à quo totum accipitur; (*Complexio*) Quonam pacto uni Deo, Domino, & Creatori tuo, totum quod in te est, ipse non debeas?

Aliquas complures variandarum partium rationes vide, sis, apud Eruditissimum P. Michaelem Radau. in suo Oratorio extemporaneo, parte 1. cap. 4. q. 3.

Tertius modus est, ut singulas Argumentationis partes non semper judicantis, & simpliciter affirmantis modo proponat Orator, sed modò interrogando tum se ipsum, tum alios, ut instet, & urgeat magis; modò optando; interdum exclamando, &c. Aliisque tum Verborum, tum Sententiarum ornamentis expolienda est Argumentatio.

Quartus denique modus fit per variatas transitiones, de quibus infra à in a. parte.

De Amplificatione.

C A P U T VI.

Quoniam, ut diximus, sterilis esse non debet Orator; sed Argumenta, Sententias, & quæ magui ponderis sunt loca,

per amplificationem trahere, ut quod simpliciter prolatum, parvum videtur, per amplificationem majus appareat, & ad motus excitandos magis conducat; idè necesse est amplificandi methodum tradere. Quia vero magnam habet affinitatem cum Argumentatione Amplificatio, idè hanc ab illa sejungere non est visum.

Observandum autem volumus, cum de Amplificatione præceptiones dantur, quod inanès, & pueriles verborum strepitus; prolixi, & fastidiosi vocum, idem significantium, circuitus; Rerum, supra meritum, vel extrà veritatem, mendosa exaggeratio. Fuci, Phaleræ, & id genus alia, ut veram germanamque eloquentiam non decent, ità à Sacra Oratione sunt profus rejicienda.

Amplificatio est Plenitudo quadam, qua ex omnibus rerum adjunctis, terminis, & locis, commemoratione roborat Orationem, ità Longinus Vel: Est gravior quadam affirmatio, qua motu animorum conciliat in dicendo fidem. Sic Cicero.

Differunt Argumentatio, & Amplificatio in hoc præter alia, quòd Argumentationis est fidem facere, & intellectum ad assensum vi argumentationis perducere; Amplificationis autem est affectus excitare, & voluntatem ad amandum, vel detestandum, amplectendum, vel fugiendum impellere. Ac fidei conciliandæ etià deservit Amplificatio, ut constat ex ipsa Ciceroniana definitione, quia (1) *Ubi exardescit Auditor, motumque concepit, multò firmitùs rebus creditis adhærescat, quàm eùm ante frigeret.*

Am-

(1) Pal. Reg. Eloqu. exerc. 4. lect. 5. punct. 1.

Amplificationis Partitio.

Amplificatio alia Verborum, alia Rerum.

Amplificatio Verborum.

S E C T I O I.

DE Amplificatione Verborum pauca malui, quàm nihil dicere.

Orationem amplificanc apta Epicheta; & Adverbiorum commoda appositio, ut: Bonus Pastor vigilanter Oves custodit suas.

Nec non verbi superlativa pro Absolutis;

Composita pro simplicibus, Verbalia pro Absolutis, ut: Scelestissimus, Immanissimus pro scelesto, & immani. Excruari, dilacerare pro cruciare, lacerare. Sapientia dominatrix pro domina.

Item verba Metaphorica, ut: Ira accensus, errore lapsus: & ea, quæ Hyperbolem sapiunt, ut Christus de Joanne (1) *Venit Joannes, neque manducans, neque bibens.*

Amplificandi etiam vim habent verba repetita: ut Videte, Videte insuetum spectaculum.

Periphrasis, cum scilicet Verborum circuitu explicamus, quod uno, aut paucioribus dici poterat, v.g. Peccasti, per Periphrasim dices: Rem iniquam, & odiosam Deo egisti.

Synonymia, quoties idem significantia multa ponuntur. D. Cyprianus de livore: *Si recesserunt de pectore tuo tenebrae; Si nox inde discussa est; si caligo deterfa, &c.*

De

(1) *Matth. cap. 11. 18.*

SECTIO II.

Rerum Amplificatio fit quadrifaria jux-
tâ Quintilianum . (1)

Incremento, Comparatione, Ratiocina-
tione, & Congerie.

Congeries.

Modus amplificandi per Congeriem
usitatus est, & facilius cæteris; ideo-
que ab hac exordimur; faciliora enim prio-
ra sunt ordine doctrinæ; etiam cum poste-
riora sunt ordine naturæ.

Congeries alia Verborum, cum scilicet
plura verba idem significantia coacervantur.

D. Cyprianus contra Demetr. *Innocentes, Jus-
tos, Deo charos domo privos, &c.* Alia senten-
tiarum; cum plures Orationes, seu Senten-
tiæ ejuldem fore significationis congeruntur.
Idem de Habitu Virg. *Si tu te sumptuosius
comas, & per publicum notabiliter incedas;
oculos juventutis in te allicias; suspiri a uide-
lescentum post te trabas; concupiscendi libi-
dinem nutrias, peccandi fomenta succendas;
ut, etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas,
& te velut gladium, ac venenum videntibus
præbeas; excusari non potes, quasi mente ca-
sta sis, ac pudica, &c.*

Sæpè etiam fit Congeries à conglobatis,
& congestis Definitionibus, Partibus, Causis,
Effectis, Concomitantibus, Consequentibus,
Contrariis, Similitudinibus, Exemplis, Ad-
junctis, cæterisque aliis ex locis, unde Argu-
menta erui ostendimus ad rem probandam.

A multiplici Definitione, seu Descriptione
D. Petrus Chrysolog. Pacem amplificat: *Pax,*

in

(1) *Lib. 8. cap. 4.*

inquit, *inter Fratres voluntas Dei est, iucunditas Christi, Perfectio Sanctitatis, Justitia Regula, Magistra doctrina, &c.*

A Partium Congerie. D. Ambrosius **Hominis** fragilitatem, facilitatemque ad peccandum sic deplorat (1) *Quis inter tot passiones hujus corporis, inter lentas illecebras hujus seculi tutum atque inseminatam servare potest vestigium? Respicit oculus, & sensus mentis perversit: Audivis auris, & intentionem inflexis. Inhalavit odor & cogitationem impedit: Os libavit, & crimen reddidit: Tangit, & ignem adolevit, &c.*

A Causis Conglobatis D. Basilii **Passionis** magnitudinem 40. SS. Martyrum, causis omnibus doloris enumeratis, exaggerat, (2) *Cum enim, inquit, Tyrannus Martyrum constantiam, & respondendi libertatem vidisset, in iram excanduit, expendebatque secum, quamnam machinam excogitaret, ut longam, simulque amarum ipsi mortem construeret. Invenis itaque, & videte quam gravem, cum enim considerasset Regionis Naturam, quod frigore horrida esset & anni tempus, quod hybernium observata nocte, in qua maxime malum ipsum aufereret & aliam tunc Aquilo in ipsa spiraret, jussit omnes denudatos sub die in media Urbe congelatos mori, &c.*

Ab effectis simul congestis. D. Cyprianus de bono **Pati** nititur: *Ipsa est, quae iram temperat, quae linguam frenat, quae mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam coarctat, incendium simulatis extinguit, coarctet*

po.

(1) *Ambr. de fuga seculi cap. 7.*

(2) *Basil. Serm. de 40. Martyr.*

potentiam divitum, inopiam pauperum refocuet, tuctur in Virginibus beatam integritatem, in Viduis laboriosam castitatem in Coniugatis, & maritalis individuam Charitatem, facit humiles in prosperis, in adversis fortes, contra injurias, & contumelias mites, &c.

A Concomitantium, & Consequentium enumeratione Orosius Episcopus Humanæ Vitæ, miseriam elegantissimè describit his verbis: *Quam gravis, & acerba sit humana vita conditio; quâ multis incommodis agitata, nemo poterit, vel explicando consequi vel enumerando percensere. Vita principium a flote ducimus, de vinctisq; membris omnibus, in Terram abjecti, labores immensos à pteratibus auspicamur, &c. Quis autem poterit morborum, vim, & multitudinem, qui in illam naturam teneram, & imbecillum confestim incurrununt, oratione completi? quæ cura nutrices, quæ sollicitudo Parentes afficiat? Quæ periculis sint Pueris infantibus primis illis mensibus intenta? Cum autem ad Pubertatem perveniunt, tunc ingens vis tempestatis existit: quæ miseros homines exagitat, nec eos ullo in loco consistere patitur, hinc enim acerbi amores invadunt, inde turbulenta dissidia statum animi convellunt, &c. Quid deinde cum adulta ætate dominandi libido inflamat animam, &c. Adde, si lubet, nuptiarum molestiam, familia labes, vita sollicitudines, fori contentiones, &c. Quid autem ipsius ætatis extrema morbos, atq; molestias, & corporis exhausti deformitatem referam, &c.*

A Contrariorum oppositione, ut si de recens nato Deo dicas: *Humili in loco jacec Altissimus; Servili sub forma cunctorum Dominus; Pauper in pannis, qui dives in*

Stel,

Stellis; gemit Coeli Ritus; alget Divinus Amor; & modico pascitur lacte, per quem nec ales esurit, huc pertinent etiam dissimilia, & Repugnantia.

A Similitudinibus coacervatis ita: (1) *Quod admodum ignis, de parva scintilla ortus, non raro integras urbes demolitur; Quemadmodum fluvius gustatim aggeri se infundens, universam molem eruit, & evertit; Quemadmodum levis fabricula ingentes morbos excitat, tota atque familia: absumis; sic vitia juvenum, nisi initio opprimantur; forsius. radices agunt, donec omnem animi virtutem, omnem honesti ornatam turpissima labe conficiant.*

Ab Exemplis agglomeratis, E. G. Adversitates, & tribulationes hilari animo sustinere si velis, Crucem Domini intueo, Crucem contemplare. Sic D. Paulus in Cruce Domini gloriabatur in infirmitatibus suis; Sic Apostolus Andreas ad prosperam Crucis exhilaratus est, Sic alii permulti à Cruce solatium in suis adversitatibus hauserunt.

Ab Adjunctis, seu circumstantiis tùm Rerum, tùm Personarum plenissimam amplificationis segetem colligimus. Verùm hic nota, quod (1) circumstantiæ non omnes, nec certò ordine sunt exaggerandæ, sed satis est interdum aliquam, vel aliquod adhibere, eo ordine, quò placuerit. D. Hieronymus cujusdam monachi crimen, Virginem ad stuprum, fugamq; sollicitantis exaggerat à circumstantia loci: (2) *Infelicissime marcialium, tu speluncam illam, in qua Dei filius natus est, & Terra nostra dedit fructum suum, de stupro condidit*

ETC.

(1) P. R. edau. part. 3. cap. 209. 103

(2) Lib. 2. ep. 3.

Burus ingrederis? non times, ne de Præsepis infans vagiatine Puerpera Virgo te videat? Ne Mater Domini contempletur? Angeli clamant, Pastores currunt, Stella de super rutilat, Magi adorant. Herodes terretur, Hierosolyma conturbatur, & in Cubiculum Virginis decepturus Virginem irrepis? &c. Tu inter Ostia quondam Præsepis Domini, nunc Altaris, amatorias Epistolas fulciebas, quas postea illa miserabilis, quasi flexo ad curvatura genu inveniret, & legeret, & stabas deinceps in Choro psallentium, & impudicis nusibus loquebaris? prob scelus?

Incrementum.

Amplificatio per Incrementum fit, cùm per gradus crescit Oratio, & ad summum pervenit, ut: Facinus est Christum non amare: scelus est odisse; sacrilegium injuriari; Quid dicam Cruci iterum affigere? *Id. lib. 2. Soliloqu. Magna est Virtus, si non laedas, à quo laesus es; magna fortitudo, si laesus remis eas; Magna gloria, si cui potuisti nocere, parcus. Minus aperte, quia citrà distinctionem Graduum, crescit Oratio in illo Psal. 47. Admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos.*

Fit etiam incrementum cùm non per Gradus itur ad id, quod est maximum, sed statim, & in principio ponitur id, quo nihil majus dici possit. E. G. Deum factorem tuum dereliquisti. Quid dicam amplius? Deum factorem tuum dereliquisti.

Comparatio.

Per Comparisonem amplificabimus, diversa inter se, & majora cum minoribus conferendo, non tantùm ut probemus (quod.

proprium est comparationis, ductæ à Comparatis) sed ut exaggeremus. In his comparationibus debent utriusque partis circumstantiæ, quæ rem augere possunt examinari; Nec solum Virum cum Viro, Factum, & rem cum alia, sed partes etiam singulas cum aliis partibus componendas esse docet Quintilian. Exemplum sint divitiæ, à Christo Domino spinis comparatæ; Sic autem amplificabis: Quis jure meritò divitias, à Christo Domino spinis comparatas non videat? Pungunt Spinae, mentem lacerant divitiæ; timidè inter spinas incedimus, cum timore divitias possidemus: Sementem Patris Familias suffocant spinæ, Virtutum semina corrumpunt divitiæ; in spinis nil non amarum, in divitiis nihil non felleum, &c.

In Amplificationibus autem, quæ interdum fiunt ex Comparatione Parium, efficere debemus, ut quod exaggeramus, majus esse videatur, quàm quod prima facie apparet. V. G. par videtur Christiani peccantis, & Judæ proditoris crimen; illud autem præferatur sequenti exaggeratione. Magnū Judas admisit scelus, cum auri cupiditate obcecat, Christum prodidit; Majus, & longè majus est crimen tuum, ò Christiane, cū peccas. Ille triginta argenteis Deum vendidit; Tu viliori pretio, quale est brevis, & momentanea carnis voluptas. Ille in terris degentem, & passioni obnoxium morti tradidit; Tu regnantem in Cælo, & impassibilem, quantum in te est, perimis. Ille aliis occidendum dedit Tu ipse manibus tuis crucifigis: ille semel, Tu millies. Ille post peccatum doluit; Tu impudenter gloriaris, & exultas.

A Comparatione inferioris ad Superiorem, hoc est, Heri, servum delinquentem punientis, ostendit D. Cyprianus per amplificationem jure Deum puniturum Peccatores. Ipse, ait, *de servo tuo exigis supplicium, & hominem homo obedire compellis, & cū sis vobis eadem fors nascendi, conditio una moriendi, corporum materia consimilis animarum ratio communis equali jure, & pari lege, vel veniat in hunc mundum, vel de hoc Mundo postmodum recedatur; tamen nisi pro arbitrio tuo tibi serviat, nisi ad voluntatis imperiū pereatur; Imēriosus, & nimius servitutis exa. Hor flagellis verberas, fame siti, nuditate, frequenter ferro, & carcere affligis, & crucias, & non agnoscis Dominum Deum tuum, sūm sic exerceas ipse dominatum? &c.*

Pulchra demum Amplificatio, quæ a Contrariorum comparatione instituitur: V. G. Si Humilitatis speciem velimus attollere, Superbiæ deformitatem ex adverso subjiciemus, Major ut exurgat liberalitatis laus, Avaritiæ probra numerabimus, &c.

Ratiocinatio.

Modus hic amplificandi, quem Fabius Ratiocinationem vocat, tunc est, cum, ut aliud crescat, aliud augetur, unde ad id, quod extolli volumus, ratio deducitur, v. g. cum tyranni crudelitas exaggeratur, ut major appareat Martyris fortitudo, qui patientia sua de ejus immanitate triumphavit. Eadem ratione Ezechiel (1) Casum, & ruinam Tyri amplificaturus, primum quidem ejus gloriam, immensas opes, & Emporū celebritatem magnifica oratione amplificat. A

D

fer,

(1) Cap. 27.

ferrei lecti magnitudine, (1) qui novem cubitos longitudinis, & quatuor latitudinis haberet, ostenditur in Sacris Paginis proceritas Corporis Regis Bafan. Ab instrumento (2) nempe, quod esset quasi licitatorium texentium, Goliath corpulentia, & fortitudo colligitur. A loco æstimatur Job, qui probus fuerit in Terra, Hus, &c.

De Figuris Amplificationis.

S E C T I O III.

AD Amplificandum valent omnes figuree vehementiores, præcipue verò Interrogatio, Subjectio, Conversio, Hypotyposis, Prosopopœja, Exclamatio, Apostrophe, Obsecratio, &c. de quibus infra, cum de figuris agemus.

De proprio Amplificationis loco in Oratione.

S E C T I O IV.

Propria, & certa Amplificationis Sedes assignari vix potest, ea siquidem omnes Orationis partes ingreditur, estque velut sanguis, qui per omnia corporis membra diffunditur. Regula tamen hæc fit, ut initio gravis, & lenis sit Amplificatio; In Confirmatione, & Confutatione acrior, & vehementior; In Peroratione verò, cum de movendis affectibus agitur, laxis discurrat habenis, totisque elaboret viribus, ut triumphum assequatur.

De

(1) Deuteron. 3. (2) 1. Reg. 17.

De Diminutione, seu Extenuatione.

C A P U T VII.

Non minùs Oratoriæ est Artis rem augere, & amplificare, quam extenuare, & imminuere, ubi necessitas postulat; & utrumque Eloquentiæ pars est.

Extenuatio easdem penè leges sequitur; quas Amplificatio, cujus est species. Unum hoc discrimen est, quòd altera procedit magnitudinem addendo, altera detrahendo; & sicut Incrementum ab imo tendit ad summum, ità extenuatio, quæ Ænula est Incrementi, à summo decrescit ad imum.

Figuræ Extenuationibus Idõnæ sunt: Ironia, Exclamatio, Apostrophe, & aliæ hujusmodi, quæ solent in Confutationibus adhiberi.

De Motibus, sive Animi Affectibus concitandis.

C A P U T VIII.

ARdua res est; imò nihil in tota eloquentia difficilius, quam Auditorum animos, & effectus ad arbitrium movere. Huc omnes Oratoriæ facultatis artes, & nervi contendunt; in hoc eloquentiæ dominantis triumphus consistit; undè Cicero Reginam flexanimam eam vocat. Hoc igitur Oratoris opus esse debet; In id omne studium, conatum, ingeniique vires conferre; seque frustra pectoram Concionem sentiat elaborasse, si de Audientium voluntate, & affectibus in fine non triumphaverit.

*Apta Oratoris Conditiones ad permovendos
Affectus,*

S E C T I O I.

Prima Condicio ad Affectus ciendos est Oratoris ipsius probitas, morum integritas, & innocentis vitæ existimatio, quæ si dicenti deerunt, Histrionem aget, non Oratorem (1).

Secunda est, ut eos in se motus Orator sentiat, quos aliis imprimere velit, juxta illud Horatii:

*... Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi.*

Et Cicero (2) *Neque enim fieri potest, ut doleat is, qui audit, ut oderit, ut invidet, ut perisemescat aliquid, ut ad fletum, misericordiamque deducatur; nisi omnes ii motus, quos Orator adhiberi volet Judici, in ipso Oratore impressi esse, atque inusti videbuntur.* Ut igitur moveamus, moveamur ipsi; quod fiet, si, ut docet Fabius (3) rem non quasi alienam agamus, sed veluti nostram; & ita dicemus, ut in simili casu nostro essemus dicturi.

Tertia, cum inuicilia sint omnia Artis ad minicula ad pios erga res spirituales affectus movēdos, nisi Deus, cui patet, ac parent corda hominum, afflatu suo motum hunc a nimis inspiret, verbisque Oratoris pondus faciat; studeat, quisquis ad hoc Munus eligitur, profusis lacrymis, & assiduis precibus tam necessarium donum ab Eo efflagitare, qui humillimè petentibus non dedignatur præstare.

De

(1) D. Ambros. 2. off. cap. 2. (2) Cic. 2. de Orat. num. 189. (3) Fab. lib. 6. cap. 2.

De Affectuum Incitamentis.

S E C T I O II.

E Os tantum Affectus hinc tangimus, qui Sacrum ad Oratorem pertinent; atque illos præcipuè, qui frequentius accidere solent, ut in Concione excitentur, ut sunt: Amor in Deum, Dilectio Proximi, Odium Peccati, Spes Divinæ Misericordiæ, Metus Divini Judicii, Mundi Contemptus, &c. (Nam Oratores Profani ad Commiserationem, vel Indignationem, Judicium, vel Audientium animos frequenter movere solent) quare nonnullos fontes pro singulis aperiemus; relicturi Christiano Oratori, ut per loca communia, & circumstantias eos amplificet.

Amer in Deum.

A Morem in Deum excitant:

Primò. Infinita ejus Bonitas, & Pulchritudo: Bonum enim, & Pulchrum sunt omnibus desiderabilia, & amabilia, ut ait D. Dionys. de Divin. Nom.

Secundò. Charitas, quæ dilexit nos, etiam antequam essemus; atque ita mox dilexit, ut *Filium suum unigenitum daret* ( ).

Tertiò. Cognatio, quam cum Deo habemus, cujus Genus, & Filii sumus, unde Proph. *Numquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creavit te?* Deuteron. 32. 6.

Quartò. Beneficentia, qua tot nobis beneficia contulit & Corporis, & Animæ, & Naturæ, & Gratia, & Communia, & privata,

D 3

quos

(1) *Jean. 3.*

quorum omnium, Illud summum, & maximum, quod redemit nos in sanguine suo.

Quintò. Facilitas in amore præstando. Hinc D. Aug. (1) *Reliquis operibus bonis interdum potest aliquis aliquam excusationem prætere: In habenda verò dilectione nullus se poterit excusare. Potest mihi dicere aliquis: non possum jejuna: numquid potest dicere. Non possum amare?*

Sextò. Naturæ instinctus, quo homo ad Deum amandum provocatur. Unde D. Bernardus (2) *Inexcusabilis est etiã infidelis, si nõ diligat Dominum suum; Clamat namque intus ei innata, & non ignota ratio Justitia, qua &c.*

Septimò. Dei Præceptum.

Hæc, & innumera alia, quibus Sacri libri exuberant, copiosam Divini Amoris excitandi materiam sufficient.

Dilectio erga Proximum.

Dilectionis erga Proximum incitamenta sunt. Præceptum Dei, quo quisque jubetur diligere Proximum suum, sicut se ipsũ.

Naturæ similitudo; Omne quippe simile diligit sibi simile.

Fraternitatis titulus; Eundem enim Patrem Christum omnes habemus, qui nos genuit verba veritatis.

Adde quod ejusdem Christi membra sumus; unde D. Basilus: (3) *Consideremus, inquit, amorem, quem sibi mutuò membra impendunt, se defendunt, se adjuvant, & dolent omnia membra invicem malum alicujus membri. Quod Homo est imago Dei, & ex D. Chrysostomo (4) Sicut in Imagine Rex honoratur, vel*

con-

(1) D. Aug. ser. 69. (2) Ber. ser. de dilig. Deo.

(3) Basil. Ep. 68. (4) Chrys. Hom. 24. in Matth.

contemnitur. sic Deus in homine, vel diligitur, vel oditur. Quòd omnes Christiani ad eàdem Mensam accumbunt, eodem Christi Corpore, & Sanguine sagnantur, cæterisque aliis Sa^ocramentis omnes pari sorte fruuntur. Præterea quòd ejusdem Beatitudinis spem aliquando consequendæ omnes habemus.

Lethalis peccati odium, ac de eodem dolor.
Lethalis peccati odium, & dolor excitantur.

1. Proposita peccati turpitudine.
2. Momentanea voluptatis duratione.
3. Infinita Dei offensi injuria.
4. Personæ lædentis conditione.
5. Spiritualium Bonorum jactura.
6. Emerita Dei indignatione.
7. Divinæ Justitiæ timore.
8. Reddendæ rationis cogitatione.
9. Judicii formidanda severitate.
10. Supplicii acerbitate.
11. Gehennæ æternitate, & his similibus.

Divina Misericordia Spes.

Divinæ Misericordiæ spem facile suscitabimus, si hæc motiva proponantur.

1. Infinitus Dei Amor, qui omnes homines vult salvos fieri.
2. Ejusdem Benignitas, quæ peccatores ad Poenitentiam invitat.
3. Christi Passio, & Sanguis pro communi omnium salute profusus.
4. Sacramenta ad nostram salutem parata.
5. Patientia, quæ ad id tempus expectati sumus ad conversionem.
6. Beatissimæ Virginis, Sanctorumque omnium opes, & Præsidia.

7. Exempla celebrium Peccatorum, quibus Deus pepercit, & inter maximos, ac præcipuos hodie Sanctos numerantur in Coelis.

Divini Judicii metus :

f Metum Divini Judicii movere possunt :

1. Peccatorum multitudo, & gravitas.
2. Incerta vitæ conditio.
3. Mortis inevitabilis necessitas.
4. Divinorum Judiciorum Abyssus.
5. Districta criminum discussio.
6. Judicis formidanda sententia.
7. Supplicii acerbitas, & Gehénæ æternitas.

Contemptus Mundi :

f Mundi contemptum excitant.

1. Caducitas Terrestrarum rerum.
2. Earundem instabilitas.
3. Miseriæ assiduæ, afflictiones, & pericula.
4. Vitæ brevitæ.
5. Cœlestium bonorum æternitas.
6. Dei perennis fructio, & multa id genus alia.

Motiva ad alios pios affectus, in concione moveri solitos, excitandos, qui desiderat, Sanctorum PP. volumina evolvat, lætetur, atque attentè observet.

Notandum interea, quod non nisi post rem aliquam insignem amplificatam, aut probatam, affectus excitari solent.

Nota insuper quod, etsi motus per Universam Orationem diffundi possunt; videndum est tamen ubi præcipuè sint adhibendi.

Figura aptiores ad Affectus concitandos.

S E C T I O III.

Figurae aptiores ad Affectus concitandos sunt: Exclamatio, ut: *O insensati Galatae, quis vos fascinavit non obedire veritati?* (1)

Apostrophe, ut: *Obstupescite Caeli super hoc, & porta ejus desolamini vehementer.* (2)

Interrogatio; ut si, Dei amore exaggerato, his interrogationibus urgeas: Potes ne ad tot stupenda charitatis argumenta, amorem Amanti non rependere? Ad eum ne gelidum tibi cor, ut omnibus his beneficiorum flammis non incalescat? Quid humanam in te Naturam jactitas, si ejusdem Naturae instinctum haud sentis? Quis Filius Patrem suum non diligit? Nonne & feræ ipsæ hoc præstā? &c.

Obsecratio, sic D. Paulus; (3) *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem.*

Adjuratio, ut: Adjuro te quisquis es, Christiane, ut attentè meditere; ac præsentis animo recogites, quàm stultè sibi consulant, qui ficta veris, Terrena Coelestibus, fluxa, & momentanea præeligunt æternis; Qui pro minima recula infinitum Thesaurum, pro angustissimo formicarum nidulo Regale Caeli Palatium abjiciunt.

Optatio, ut est illud in Deuteronomio. *Usinam saperent, ac novissima providerent.* (4)

Imprecatio, seu Execratio sic Osee (5) *Peccet Samaria, quoniam ad amaritudinē concitavit*

D 5 avit

(1) D. Paul. Galat. 1. 1. (2) Jeremia 1.

(3) D. Paul. Rom. 12. 4. (4) Deutero. 32. 29.

(5) Osee 34. 1.

servi Deum suum: In gladio pereant, parvuli eorum elidantur, & sœta ejus discendantur.

Admiratio, qualis illa Hieremize (1) *Quo modo sedet sola Civitas plena populo?*

His signis addi possunt *Comminatio, Conquestio, Increpatio, &c.* de quibus in tertia parte, atque hæc de *Inventione,*

De Dispositione.

P A R S S E C U N D A . .

N Il pulchrius est Ordine, Nihil recta dispositione utilius, magisque necessarium. Ordine pugnant exercitus: Ordine membra singula suis aptantur locis a statuario Ordine stat ipsa Natura; quo confuso, nec victoria ex pugna, nec decor in statu; nec durable quid esset in Mundo. Hanc Economiam non minus, quam cetera, sibi postulat Eloquentia; tunc enim venusta non modo, & elegans; sed efficax, & lacertosa fuerit Oratio, si.

(1) *Singula quaequalocum teneant sortita decenter; secus vero tumultuabitur, eritque cum monstrum illud Horatianum ex variis animantibus conflatum, &*

(1) *..... voluit Aegri somnia, vana
Eingentur species, ut nec pes, nec capus uni
Reddantur forma, &c.*

Magna igitur opus est Prudentia in hac parte, & ut Inventio ingenium, ita Dispositio magnum requirit iudicium, quo sciat Orator inventa omnia maturius examinare, & ex congesta suppellectili eatantum eligere, quae preclariora sunt, & ad rem magis collineantia, rejiciantur aliena communia, & futilia. Ex his vero videndum quid Exordio, quid Introductioni, quid Probationi, & moribus excitandis magis congruat. Idem

quod ad invicem ordine statueda sint argu-
 menta ; Quæ argumentationis forma singulis
 assignanda ; Quibus transitionibus copulanda
 &c. Hæc omnia præmaturo consilio , & ac-
 curata electione si fiant ; nec elegantia , nec
 decor , nec pondus , nec vigor in Oratione
 desiderabitur .

Quid sit dispositio, & Quotuplex.

Q U Æ S T I O I.

Dispositio dicitur a Cicerone *Rerum in-
 veterarum in ordinem distributio.* A Cor-
 nantio vero: *Ordo, ac distributio rerum, quæ de-
 monstrat, quid quibusque locis sit collocandum.*

Dispositio ex eodem Cicerone alia Natu-
 ralis; Artificialis alia .

Naturalis est , quæ Naturæ Ordinem ser-
 vat, reque prius, aut posterius locat, ut prio-
 res, vel posteriores sunt, sive tempore , sive
 natura, sive loco, sive dignitate. Tempore, ut
 Hodiernus dies crastinum præit. Natura, ut
 causa præcedit effectum . Loco , ut Coelum
 superius est Terra . Dignitate , ut Aurum
 præstantius habetur Argento .

Artificialis est , quæ ab Arte dirigitur ,
 ejusque Regulas, & finem, Naturæ Ordine
 plerumque non servato , adimplere satagit .

Insuper dispositio Oratoria, alia versatur
 circa partes potiores Concionis , ut sunt
 Proemium, Propositio, Introductio, Confir-
 matio, & Epilogus; Alia circa ea , quæ uni-
 cuique parti conveniunt, ut sunt Argumen-
 ta, Conceptus, & cætera, quibus partes ipsæ
 construuntur .

Dispositio Partium Orationis, vel est na-
 turalis.

Q U Æ S T I O I. ET II. 85

turalis, cum scilicet eo loco, & ordine disponuntur partes, quo paulo ante recensitæ sunt: Natura siquidem dicitur, ut rem aliquam apud aliquem quis diciturus, prius exordii loco aliquid dicat, quo benevolentiam, & attentionem sibi conciliet, inde rem proponat, propositam confirmet; denique per preces moveat, & flectat. Vel est artificialis, cum aut ordo harum partium immutatur, quod fecit Tullius in Miloniana, Confutationem Confirmationi præferendo; aut pars aliqua omittitur, ut inferius dicemus.

Similiter Dispositio eorum, quæ partibus conveniunt, vel naturæ ordinem sequitur, vel artis iudicio gubernatur.

Naturæ ordinem sectabimur, si prius tractemus ea, quæ ad sequentiæ intelligentiam vel necessaria sunt, vel utilia; si a communioribus ad minus communia, a facilioribus ad difficiliora, a magis notis ad minus nota procedamus, si tandem ab iis, quæ priora sunt, vel tempore, vel natura, vel loco, vel dignitate, ad posteriora transitus fiat.

Artis autem Œconomia naturalem ordinem negligit, resque post ponit, vel præponit ut expedire magis videbitur.

De Partium Orationis Numero.

Q U Æ S T. II.

Plenissimæ, atque perfectissimæ Orationis partes in causis judicialibus quinque assignantur: Proemium, Narratio, Propositio, (cui Partitio, seu Divisio subtextitur) Confirmatio, & Peroratio; nam Confutatio, in Confirmatione comprehenditur.

Pri.

Primò enim Auditoris animum præparat.
Orator ad audiendum.

Secundò, Factum exponit; ut deinde statum Quæstionis aperiat.

Tertio, controversia constituitur, & Orationis mēbra per partitionem distinguuntur.

Quarto, Confirmatur, quod intenditur, & quæ in contrarium adduci possunt, refelluntur.

Quintò, denique artificioso termino clauditur Oratio.

Totidem, atque eadem sunt Partes Orationis Sacræ, Introductione tantummodo in locum Narrationis suffecta; cum enim narratio sit de præteritis, & deliberativum genus consulat de futuris, non potest narratio prout est expositio causæ, instituto nostro convenire.

Sacræ igitur Orationis Partes sunt: Proemium, Propositio, cum sua divisione, Introductio, Confirmatio, & Epilogus.

Alii aliter has partes disponunt, Divisionem scilicet Propositionis post Introductionem statuentes, ita ut eorum ordo sit, ut præcat Exordium, subeat brevis Propositi designatio, succedat Introductio, Divisio sequatur, quam Confirmatio, & Epilogus excipiant; hac scilicet ratione, quod Exordii scopus sit attentionem, & benevolentiam conciliare, necnon docilitatem comparare brevi Propositionis denunciatione; Introductionis verò finis, ad Quæstionis statum, & principia Auditores adducere.

Quæres hic an omnes supra recensitæ partes necessario semper sint appodendæ in Confectione. Ità ut, si qua earum omittatur, manca, & clauda censenda sit Oratio.

Re.

Respondeo quod sicut in Genere judiciali nonnumquam accidit, ut Exordium omittatur, quandoque etiam Narratio, imò intercū & Epilogus; ita in Oratione Sacra, pro rerū, locorum, & temporum opportunitate, multa succidi, & mutilari quandoque licet. Duo sunt, quæ nullatenus omitti possunt; Propositio, & Confirmatio, ut potè partes essentielles; Reliquæ sunt accidentales, & asciticiæ. Nunc de ipsis partibus singulatim.

De Exordia

C A P U T I.

Exordium quid sit, & quot ejus Officia.

S E C T I O I.

EXordium, ex Cicerone, est principium & Orationis, per quod Auditoris animus ad audiendum paratur. Dicitur etiam Proemium, Præfatio, Præloquium, &c.

Tria vulgè Exordii munera præscribuntur; Auditorum benevolentiam conciliare; Docilitatem facere; Attentionem comparare.

Benevolentia concilianda duo potissimi assignantur modi, primus est a persona Oratoris, si suam humilitatem, indignitatem, & insufficientiam fateatur; si auditorum moribus sese accommodet; si officiosum animum, eosque juvandi desiderium ostendat; si officia iisdem exhibita quam modestissime recenseat. Secundus a persona Auditorum, si eorum merita, dignitatem, & virtutes enumeret.

Docilitas fit, cum paucis verbis, & dilocidè rerum dicendarum summa proponitur.

Attentio excitatur, si dicturum se pollicetur.

ceatur Orator Magna, nova, jucunda, nec ef-
faria, &c.

An verò omnia hæc tria Sacre Concionis
Exordium agere debeat, nonnulli inficiantur,
nec abs're; ajunt enim rarò accidere be-
névolentiæ conciliandæ necessitatem; siqui-
dem de rebus, ad ipsos Auditores, vel ad Dei
cultum, & Religionem pertinentibus diffe-
rentem Ecclesiastam, omnes libenter audiunt
amant, suscipiunt.

At neque attentionis captatio necessaria
in exordio; (1) cum enim in principiis attenti
jam sint Auditores, quid opus est attenti-
onem querere? fortasse, ut per totam concio-
nem præsentis animos habeant; & quidè ul-
trò attenderint, si res ipsa placuerit; secus,
frustrà in aucupanda attentione laboratum
fuerit. Non igitur longa Proemia, nec præ-
via promissa de magnis, & novis dicendis;
verum res ipsa, aptè, ornatèque dicta, attētos
Auditores facit. Dic benè, audieris attentè.

Unum in exordiis videtur maximè neces-
sarium, nempè docilitas; sed cavandum est,
ut ait disertissimus Causinus, (1) *Ne, dum vis
dociles facere Auditores, incipias divisionibus,
& subdivisonibus, eos confunderes.*

De variis Exordiorum Generibus.

S E C T I O II.

TOc aded, & varia traduntur ab Eloquenti-
æ professoribus Exordiorum genera,
ut si Tyronibus nostris ea perscribere lube-
ret, mentem potius obruerent, quam quid-
quam luminis afferrent. Omisiss igitur aliis
quam.

(1) *Causin. lib. 6. cap. 6.*

quamplurimis, octo Exordio. ū Fontes aperire satis duximus, ad quorum exemplum alios per se poterit sibi Lector patefacere. Primus est ab Expositione. Secundus a Visceribus causæ. Tertius ex Abundanti. Quartus ab Exemplis. Quintus ab Opinione. Sextus a Contrario. Septimus ab Adjunctis. Octavus ab Abrupto.

Exordium ab Expositione.

ARTICULUS I.

EXordium ab Expositione est, quo Orator, vel suum finem aperit; vel Thematæ sensum exponit; vel Evangelii declarat Historiam.

I. Expositio finis non ambizioso verborum circuitu, non facis, & calamistris; verum simplici, & rotunda propositi explanatione fieri plerumque solet. E. G. Peccatoris amentiam, ad supremum usque vitæ spatium poenitentiam prorogantis, ostendere aggredior, Auditores, &c. item: Agitur hodie de secundo Divinæ legi's mandato, hoc est, de Dilectione proximi, &c. D. Gregorius Nazian. de D. Achanasi laudibus verba facturus, sic orsus est: Achanasum laudens, Virtutem laudabo.

II. Expositio Thematæ plurimum habet venustatis, & gratiæ. Sic Thema, v. g. Illud Evangelicum: *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum.* Sic per Exordium, exponi poterit: Arduum nimis, & perdifficile videtur factu, quod Christus Dominus, qui sequulam meditati faciendum, proponit. ut scilicet

cet abneget semetipsum. (1) *Quid est, quod dicitur, ut relinquamus nos? Si enim nosmetipso relinquimus, quo ibimus extra nos? vel quis est qui vadit; si se deserit? Sed aliud sumus per peccatum lapsi, aliud per naturam conditi, aliud quod fecimus, aliud, quod facti sumus: relinquamus nosmetipso, quales peccando nos, fecimus, & maneamus nosmetipso, quales per gratiam facti sumus. Ecce etenim qui superbus fuit, si conversus ad Christum, humilis factus est; semetipsum relinquit, si luxuriosus, &c. Dicat ergo Veritas, dicat: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, quia nisi quis a semetipso deficiat, ad eum, qui super ipsum est, non appropinquat, &c.*

III. Evangelicæ Historiæ expositio duobus modis fieri potest.

Prior est cum integra historia, simplici stylo, & breviter, per præcipua tantum capita percurritur, cujus finem claudat (2) aliquod Epiphonema, seu sententia, quæ propositum, ex narrata Historia depromptum, & in concione tractandum aperiat. Si exemplum de decem leprosis, a Christo mundatis, poteris hoc modo simpliciter exordiri: Habemus hodie in contextu Evangelico D. Lucæ; processisse obviam Jesu decem viros; lepræ tabe infectos, qui stantes a longe, &c. & narratur tota Historia; tum claudes hac sententia. Quid ingrati ab imi vitio turpius unquam, aut intolerabilius? hoc ceum vitiorum omnium maximè exosum Deo, maximeque ad Divinæ Munificentiae fontem exsiccandum potens, insequi aggredior hodierna Concione, &c.

At

(1) Ex D. Greg. Papa, homil. 32. in Evang.

(2) P. Amad. Bojoc. l. 3. c. 2. art. 3. sect. 1.

At quia prior hic Expositionis modus facillimè languet, ac repit, (1) illustrari poterit, ab Oratore præmissa aliqua Propositione, quæ Evangelii mox narrandi sensum tractandum paucis complectatur. E. G. Nemo est, qui ad beneficia consequenda, humiles, atque officiosas Deo preces non solvat: Pauci, qui de beneficiis acceptis gratam Deo memoriam exhibeant. Veritatis hujus experientia liquet ex Evangelii hodierni historia, quam ita narrat S. Lucas: Et instituit narrationem, quæ exornari poterit (2) per acutas SS. PP. Sententias, potioribus Evangelicæ Historiæ partibus in modum Paraphrasis inspersas.

Posterior Expositionis modus venustior est, atque elegantior; fitque cum ante Evangelicæ Historiæ narrationem (1) ponitur Propositio, quæ potiores Evangelii partes, aliquibus capitibus summarè prænotantis, complectatur. Appingo exemplum de Matre filiorum Zebedæi, a P. Amadæo Bajocensi concinnè satis laboratum, & in sua eloquentia Christiana venustissimè expressum: (2) *Importunam, stultam, superbam & injustam petitionem Matris filiorum Zebedæi, Christo factum propositis nobis Hodiernum Evangelium. Importuna quidem fuit, quantum ad tempus; stulta, quantum ad materiam; superba quantum ad gradum, injusta quantum ad ordinem spectabat. Importuna sanè, quæ cum opprobriis, sibi ferendis, Christus loqueretur, petitura honores tunc accessit. Stulta prorsus petisio, quæ ignorat quid pascit; nescitis, inquit Christus, quid petatis Sua perba,*

(1) P. Amad. Bajoc. lib. 3. cap. 2. art. 3. sect. 1.

(2) Ibidem cap. 2.

perba, qua ad primos gradus aspirat, dic, inquit, ut sedeant hi duo filii mei unus ad dexteram, alius ad sinistram. Injusta tandem perbulatio, qua premium ante meritum petit. Aspetitionis defectus omnes emendat Christus, Justus injustitiam, Sapiens ignorantiam, Humilis superbiam, Prudens importunitatem. Justus arguit, corrigitq; injustitiam, dum labores commemorat. Potestis, inquit, bibere calicem: quem ego bibiturus sum? Sapiens ignorantiam docet dum ait: Nelcitis quid petatis. Humilis superbiam frangit, dicens: Non est meum dare vobis. Prudens deniq; importunitatem reprimit, dum petitionis adimplerionem in aliud tempus remittit his verbis. Calicem quidem meum bibetis, &c. Ex hoc imprudentis Matris exemplo discant Parentes ea Filiis procurare que conveniant &c. Propositum hoc est maxime necessarium, mihi que hodierna Coniunctione exponendum, &c.

Vel (1) poterit ante Expositionem Evangelii adhiberi Præfatiuncula per aliquod celebre dictum, elegantem metaphoram, idoneum exemplum, aliudvè simile, quod in Evangelii sensum conspiret, unde facile sit descendere ad textus narrationem.

Exordium ex visceribus causæ.

ARTICULUS II.

EXordium ex visceribus causæ illud est, quod ab internis principiis, & natura rei tractandæ desumitur, ut cum quis aliquem laudandum sibi proponens. Exordium auspiciatur a necessitate virtutis laudandæ, seu de peccato agens, a vilitate creaturarum quibus,

(1) P. Amad. Bajoc. lib. 3. cap. 2. art. 1. scilicet 1.

quibus miserè se homo mancipium addicit, ordiatur. Constituamus hoc Thema: Singulis horis mori timenda est; a visceribus rei se poteris exordiri. Certa, & firma super omnes mortales vivit de Coelo sententia, ut aliquando exeat, qui semel Mundum intravit: Hospites sumus, quæquot hic vivimus; diversorium Terra ista; quam colimus; Coelum Patria. Numquid Hospes in diversorio affigi debet, quem Patria reperit per naturam? Non datum est animæ regnare in corpore, sed hospitari; non permanere, sed peregrinari; idèque illuc illi revertendum, unde profecta est; eo redeundum, quò ejus revocant exordia. Exeundum est igitur ex hoc Mundo, & de Terra sub Terram, de vivis ad mortuos commigrandum; quò verò tempore id futurum sit, incerta omninò res est. Adest mors cum minùs expectatur, & præter humanæ spei fundamentum, tunc propè est, cum procul creditur. Non ætas obstat, quo minùs cita mors veniat; non vires, non firma corporis habitudo, non honorum potentia; &c. hinc Poeta:

*Et Magnos, parvosque terit; nam fortibus
æquat*

*Imbelles, Populiisque Duces, Seniumque
Juventæ.*

Idcirco in Sacris literis Furis adventu mors comparatur, sicut enim fur, &c. An complurimis id exemplis compertum non habemus? Quot inter opiparæ mensæ delicias; præcluto spiritu, repente animam egerunt? Quot in medio calicis hauritu, vel sobriè noctis quiete, subita morte concepti sunt? &c. Improvisa igitur mors adest; idèoque

ita.

94 ECCLESIAST. RHET. PARS II.
singulis horis percimescenda, quod erit nostræ
Concionis Thema, &c.

Exordium ex Abundanti.

ARTICULUS III.

EXordium ex Abundanti vocatur, cum
ex multis, aut laude, aut vituperatione
dignis, quæ singillatim augere possent Ora-
tionem, unum aliquod eligitur. Vel: Cùm af-
firmat Orator tam copiosam esse sibi ad di-
cendum materiem, ut necesse habeat multa
concidere, & præterire, quo liberius possit
aliquibus inhærere. Proferamus exemplum.
Facturo mihi verba de Angelici Doctoris
laudibus, cujus annua nobis hodie recurrit
Celebritas, tot ad eò laudanda occurrunt, ut,
quod ex multis eligam, aut unde initium su-
mam, penitus ignorem. Prior hinc assurgit
Pietas, quam ab incunabulis altricem habuit,
& magistram; illinc Puritas, quæ ad extre-
mum usque vitæ diem intemerata perman-
sit. Et dum in his demirandis obtutum fi-
go, vocat ad se Humilitas, vocat Sapien-
tia, mores, gesta, & miracula vocat, quorum
singula, ut præcipuo in ejus vita fulserunt
exemplo, ita præcipuum me sui præconem
exposcunt. Heu quid agam? &c. Omnia lau-
dare si velim multitudinem obruar, & offen-
dar; si nolim, offendo, &c. sed date veniam, o
Sanctissima Virtutum Agmina, satius est de
una parum dicere, quam de omnibus nihil,
&c. Sit igitur Panegyris nostræ argumentum
admiranda D. Thomæ Sapiencia, quam &
Ecclesiæ subsidium, & hæresis excidium
fuisse ostendam, &c.

Ex

Ex Abundanti quoque exordimur, cum ex multis Sacrorum Doctorum expositionibus, super aliqua re allatis, unam ex his dicendi facimus argumentum.

Et quoniam genus hoc Exordii communius est, & tyronibus admodum familiare, videndum est, ne crebrò id fiat; semel enim non improbatur, frequenter adhibitum fastiditur.

Exordium ab Exemplis.

ARTICULUS IV.

EXemplum, quod est facti alicujus vel dicti narratio, ob similitudinem, quam habet cum re dicenda, bene parat Auditorem ad propositi tractandi perceptionem. Ab Exemplo igitur exordiri nihil vetat. Quod (1) si propria huic statim accommodetur redditio, idque optimè fiat, specimen habet eruditionis; & ingenii. Mirandum profectò, seræque posteritatis memoria dignum fuit, quod ex Apollinis olim cortina prodit oraculù, ut scribit Atticæ eloquentiæ Princeps Dion. Cum enim consulerent (1) Athenienses quam ratione optimis legibus, & institutis vincirent Civitatè, responsum hoc acceperunt, beatà scilicet fore Remp. si liberorum auribus, quod omnium pretiosissimum est, appèderent. At illi Puerorum auriculas pertundebant, auro, & gemmis onerabant, hoc rati in omnium rerum natura esse præstantissimum, & ità Phrygum, Lydorum, Arabum effœminatos pusiones; non Athenienses facere videbatur. Ego verò de optima
filio.

(1) *Cassin. lib. 6. cap. 10.*

filiorum educatione dicitur hodie, hoc suadeo, ut eorum auribus Christi legem, San-ctumque Dei timorem suggeratis &c.

Huc etiam pertinent Historiæ Parabolæ, Apophthemata, similitudines, Fabulæ, Emblemata, &c. quorum, ut dilucidatione non indigentium, exempla hic attere opus non est.

Exordium ab Opinione.

A R T I C U L U S V.

EXordium ab Opinione dicitur, cum Orator Auditorum opinionem, & iudicium de re dicenda pro, spiciens, inde capit dicendi initium; ita plane, ut si Auditoris opinio faveat Oratoris intē. o, eadem utatur ad conciliandam sibi benevolentiam; Differendum sit E. G. de Pace; si ad concordiam Auditores propensi sint, & optimè erga eam affecti; haud poterunt concordia virtutem in Exordio commendantem tacite benevolentia non complecti.

Si verò Auditorum opinio non faveat, quoddam incommodi, & difficultatis non nihil Proposicū præfagiat, industrii Oratoris erit; antequam ad rem accedat, per Insinuationem, & Anteeccupationem impedimenta omnia disturbare, & opinionem minus propiciam ab eorum animis evellere. Sic sermo v. g. in Dominica Palmarum de eleemosyna faciend, super illud Evangelii: *Straverunt vestimenta sua in via.* Sic poterit Exordium instaurari. Arduum fortasse, & vix imitatione præsequē tum videretur, si, quod Hebræi hodie, idem Christo obsequium vobis præstan-

dum

dum suaderem, ut scilicet propria vestimenta exeuntes, ad Christi pedes hæc abiciatis. Arduum, inquam; quis enim iis, quæ ad sui corporis usum necessaria sunt, corpus ipsum denudari libenter ferat? &c. Verum enim verò, cum omnia, quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sint, quod ab aliis factum legimus, id & nos facere, indignum videri non debet. Et quid magnum est, fratres charissimi, modica, & vilia, elargiri illi, cui tam grandia, & pretiosa accepta, referimus? Vestes Corporis ei præbere, qui tanto amoris excessu corpus suum dedit in Ara Crucis immolandum, idemque in Altari nobis quotidie manducandum? &c. Vestimenta igitur nostra elargienda sunt Christo; sed quomodo, audite. Mundana ista, quæ possidemus, nil aliud sunt, ut ait D. Greg. (1) quàm quædam Corporis indumenta; Pauperes vero, Christi personam representant, eodem Christo testante: (2) Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Vestimenta igitur ad Christi pedes abjicere, aliud non est, quàm eleemosynam pauperibus erogare: hoc vobis suadere nitor hodie, &c. Utque libentius manum vestram aperiatis inopi, & palmas extendatis ad pauperes, breviter ostendam, 1. Quam gloriosum sit egentes juvare. 2. Quam utile. 3. Quam necessarium.

Eodem præmonitionis genere utendum est ad contrariam opinionem removendam, si Orator malè audiat, vel Auditor sit malè affectus, vel aliquid aliud occurrerit incommodi, quod inter dicendum, pati posset Ecclesiasta.

E. Exor-

(1) Greg. Hom. 32. in Evang. (2) Matth. 25. 40.

Exordium à Contraria.

ARTICULUS II.

Ingeniosum est exordium, quod à Contrario dicitur, fit autem, cum ipso dicendi initio, sententiam nostræ contrariam probandam suscipimus; mox ea rejecta, & contrariis rationibus infirmatis, nostram statuimus, & ad Propositionem accessum facimus. Statuatur v. g. hæc propositio: Servire Deo facile est, & perjuendum: à contraria sententia sic inchoabis. Nescio quonam devigæ mentis impulsu efferantur nonnulli; & fortasse non pauci, ut sibi suadent, nil difficilius, nil durius esse in hac vita, quam servire Deo, & Divinæ Legis jugum æqua cervice deportare. Neque hoc sibi tantum effingunt, aliis quoque suadere satagunt. An non arduas, inquit, illa vis, quæ præter itineris angustiam, & vepres, & spinæ, & mille, per abrupta locorum discrimina accedunt? Nonne laboriosum illud obsequium, quod absque onerosæ Crucis gravamine præstari non potest? Quid aliud servire Deo, quam Mundo crucifigi? quo quid acerbius? à Mândanis voluptatibus abstipere, quo quid difficilius? Honores, & divitias contemnere; paupertatem diligere; mala libentius tolerare, quam facere; pro contumeliis beneficia reddere, &c. quo quid gravius? Adde quod Jejuniiis attenuanda caro est; vigiliis; & orationibus Instandum, flagris in membra sæviendum, & id genus plura, quæ potius ad pœnam, quam ad salutem proposita à Domino videntur. Hucusque delirat humanæ cæcitas: tantumque

laboris sibi fingit in præcepto, ut minus dura videatur, Tyranno mancipata servitus. quàm, quod Christo debetur, obsequium, &c. Sed falsa est hæc opinio, & prorsus rejicienda; siquidem, ut Divinæ Scripturæ testantur, Ratio probat & usus apertè demonstrat, nil facilius est in hac vita nil dulcius, quàm servire Deo. Id breviter ostendam duplici ex capite; 1. ex propensione Humanæ Naturæ. 2. Ex adjutorio Divinæ Gratiæ.

Est & alius Exordii à Contrario usus, cum scilicet Orator non statim ipso aditu opponit se Auditorum sententiæ, quam oppugnat; sed principio ei obsequi videtur, ut minus molesta mox accidat repulsa. Ità ille (1) contrà inveteratas animorum inimicitias declamaturus exorsus est. Longè aliam, imò & oppositam cæteris concionatoribus methodum sequor, de infensis Christianorum inter se odiis verba hodie facturus. Solent illi omnes Eloquentiæ nervos intendere. omnes Oratoris facultatis artes percurrere, & modò minas, modò preces, nunc objurgationes, nunc obtestationes geminare, ut similitates evellant, odia eradicent. Incaßum tamen, ut experientia compertum est; Nemo enim, post audita, hostilem mutavit animum, ulciscendæ cupiditatem posuit. Cum hæc igitur usitata huc usque Orationis forma inutilis fuerit, eandem sequi, atque imitari non lubet, ut irrita cum aliis jactem verba, & aerem, ut dicitur, verberem. Quid ergo? Celebriorum sequar Medicorum morem, qui, ubi desperata res est, aliquid ægroto indulgent nonnum-

E 2. quam,

(1) Apud P. Amad. Bajocens. disp. 1. cap. 2. art. 3. sect. 6.

quam, quod optatæ videtur in specie adversari sanitati; nec infeliciter quandoque res cadit, &c. Ulciscimini igitur, ò vos, qui tantoperè vindictam ardetis, ulciscimini; Hostis è medio tollite, &c. licet per me, quod ab aliis improbat, &c. Sed antequam ad vindictam progrediamini, state aliquantisper, donec optimam, & perfectam ulciscendi rationem vos doceam.

Iude per Introductionem Propositionem suam explicat, & assumit probandum meliorem, & perfectiorem ulciscendi rationem in hoc consistere, ut inimicis impendatur Dilectio Cordis, Oris verbum, & Manus beneficentia.

Exordium ab Adjunctis.

ARTICULUS VII.

A Djuncta, alia Personæ, alia Rei, ut diximus in 1. parte cap. 3. sect. 1. & ex utroque Circumstantiarum genere uberrima, ac multiplex Exordiorum seges colligi potest; quot enim Circumstantiæ, tot loci à quibus exordiri licet.

Hoc Genus Exordii, quia videtur (1) non modò allatum, sed ex re natum, eoque minus affectatum, quò magis ad causam affectum; magnam indicat Oratoris Vim, & præstantiam: idè familiarissimum fuit Ciceroni, adeò ut tantùm non in omnibus suis Orationibus ab aliquo ex Adjunctis initium fecerit. Frequentia quoque in Sacris Voluminibus patent exempla, è quorum numero pauca hic transcribere satis duximus.

A Sir:

(1) *Plot. Reg. eloqu. emerg. 5. lect. 13,*

A circumstantia Personarum orsus est D. Gregor. Nazian. Hom. de Amore Pauperum, dicens: *Viri fratres, & commendici (omnes enim pauperes sumus, ac Divinae gratiae indigentes, nisi alius alium precedere videatur) hunc de pauperum amore sermonem accipite, &c.*

A Loco D. Chrysoſtomus Hom. 3. ad Popul. Antioc. laudem Flaviani Episcopi inchoavit: *Quoties, inquit, ad sedem hanc derelictam, & Magistro vacuam respicio, simul & doleo, & gaudeo: Doleo, quod abesse video Patrem; Gaudeo quod pro salute vestra profectus sit &c.*

A Tempore D. Ambros. Serm. 22. cum ait: *Dignum, & congruum est, Fratres, ut post Leticiam Paschalem, quam in Ecclesia celebravimus, gaudia nostra cum Sanctis Martyribus conferamus, & eis annunciemus Dominicae Resurrectionis gloriam, qui consortes sunt Dominicae Passionis, &c.*

Ab Occasione D. Paulus (1) cum inquit: *Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiones vos video; praeteriens enim, & vident simulacra vestra, inveni Aram, in qua scriptum erat: Ignoto Deo; Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuncio vobis, &c.*

Exordium ex Abrupto.

ARTICULUS VIII.

EX Abrupto dicitur Exordium, quod absque ulla praevia Insinuatione, quasi quodam calore mentis excusum, Laconice, breviterque Oratoris animum prodit.

Prudenter hujusmodi Exordium adhibendum est; non enim à quolibet Oratore, vel in

E 3

quo-

(1) D. Paul. Act. 17. 22.

quolibet Proposito, nec etiam frequentius usurpandum; sed parcé, opportunè, & ab eo, qui grandem ad hoc, aptumque sortitus est ingenium.

Pluribus modis ex Abrupto exordimur.

I. Per quandam licentiam, seu libertatem dicendi, E. G. Veni huc hodie Divini honoris propugnator, ac defensor contra eos qui Christi nomen quotidie blasphemant, & os suum ponentes in Cœlum. execranda in æciem Altissimi exponunt convicia, vomunt hæreses, &c. Contra hos acuum. ut gladium, linguam meam, & ignita verborum jacula immittam. Minister Christi sum; Dei honorem zelare debeo, &c.

II. Per deprecationem, hoc est, initium ducendo à precibus. E. G. Audite, precor (Quid enim post minas, & objurigationes ut à peccato deterreamini, aliud superest, quàm preces, & vota?) audite, inquam, dicentem hodie de supplicii acerbitate; quod pertinacibus, & duris corde comminatur Deus, &c.

III. Per increpationem, ipsum scilicet arguendo, contra quem dicimus, v. g. Quousque tardabis converti ad Dominum, scelestissime peccator? quousque Divina Patientia abuteris? Dei ergo benignitatem in ludibrium vertens, idè insolescis magis, quia urgeris ad poenam? idè aggeras culpas, quia expectaris ad veniam? Ah impie, &c.

IV. Per Expostulationem, seu Conquestionem, cum scilicet de re, vel persona aliqua conquerimur: E. G. Sinite me hodie à querimoniis initium ducere deque Judgum pravitate amarulenter queri, qui corde non minus lapideo, quàm lapidibus armati, instant

stant fremebundi Jesum cedere, obruere, perdere. Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum. Ah male suada invidia! Mentis expertum consilium! Et quid causæ est, cur in mansuetissimum Dei Filium, Regem vestrum, & Dominum, tam inhumaniter sæviatis? Ad hæc cæcutiit mens vestra, ut Prophetarum oracula obliti, promissum Gentibus Christum non agnoscat; & quem venturum exoptastis ad vitam, præsentem requiratis ad mortem! &c.

V. Per Emphasim, quæ figura latiorẽ præbet intellectum quàm verba ipsa sonant, E. G. Audi, ò quicumque per omnes iniquitatis vias laxis ruis habentis, & Deo inferus, nullo eum aut loco, aut tempore peccatis nõ insectaris tuis, unum dolens, quod voluntati facultas omninõ haud respondeat: Aderit aliquando dies ille, quo suas ipsemet injurias Deus vindicaturus advenerit, &c.

VI. Per Commiserationem (est autem Commiseratio dolor quidam susceptus ex opinione mali alterius, quem indignum tali calamitate judicamus). E. G. Commoveri me sentio miserationis impulsu, oculique præ dolore solvuntur in lacrymas; dum Jesum hodie laborantem; & præ lassitudine ad fontem sedere conspicio. Et quis non ingemat ad spectaculum? Virtus Dei fatigatur, Fortitudo Patris infirmatur, & per quem vigent omnia, labore fractus languet, deficit, accedit, &c.

VII. Denique per Exclamationem, sic: O millies fortunatum diem, qui nova superni Regis Nativitate illustratus, tantum fastidiosius cæterarum ætatum diebus non cedis; ut quàm longissimè superes! O super omnes Urbes felicem Bethlehem, quæ, &c.

De Vitiis , & Virtutibus Exordii .

S E C T I O III.

Primum Exordii Vitium est , si sit vulgare , hoc est tritum , quotidianum , & popolare .

Secundum , si sit commune , ita ut pluribus Orationibus aptari possit .

Tertium , si longius sit , quam deceat Orationis contextum : Caput enim debet Corpori proportionari .

Quartum , si nullam , vel parvam habeat cum reliqua Oratione connexionem .

Quintum , si à gravitate recedat , & nimis sit comptum ; Exordia namque in Judiciali , & Deliberativo Genere gravia esse oportet , nec fucis , & pigmentis delibuta .

At bonum Exordium erit , si elegans sit , verbisque , & sententiis concinnum si conveniens sit rei propositæ , & commune diversis Argumentis non sit ; si moderatè longum , vel potius breve , ita ut duodecimam , vel , ut alii , nonam , aut octavam totius Orationis partem non excedat ; si verecundiam fervet , & veribus , & gratiis non luxuriet .

De Propositione .

C A P U T II.

NON parco , aut insufficienti sermone Partem hanc profecuti sumus Capite primo , primæ Partis Sect. 1. Ubi tum de modo efformandi , & dividendi Thematis : tum etiam de ejusdem Virtutibus , & Vitiis actum est :

est : quare cum nihil hic addendum superfit, ad ulteriora pergimas, & de Introductione sermonem instituiamus.

De Introductione.

CAPUT III

O Missis Orotorum Controversiis de Introductionis usu, quem Alii supervacaneum, Alii necessarium esse contendunt; cum his sentiam, dicamque Introductionem tum ad constituendam, tum ad dilucidandam Propositionem esse necessariam.

Est igitur Introductio (Ingressum Alii, Alii Isagoga, Secundarium exordium, vel Proemium vocant) Concionis quasi Vestibulum, & Aditus. Vel Est Propositio, ex qua immediatè inferitur, & eruitur Orationis Thema.

Duo præcipuè in Introductione servanda; primum, ut sit Proxima, hoc est a Genere proximo, & immediato desumpta, nec altius, & longius à Proposito petita. Secundum ut sit brevis; Auditorem enim ad Interiora Concionis ingredi festinantem, longius in ipso vestibulo detinere molestum est.

Plurimis ex locis deduci potest Introductio

Primus Fons est à Genere. cum scilicet præmittitur aliqua Propositio Generica, ex qua mox ad Propositionem nostram, veluti Generalis illius Propositionis speciem, descendamus, E. G. Sit Sermo de Jejunii observantia, Generalis Propositio erit de Mortificationis necessitate, quam ex aliquo Sacre Scripturæ Testimonio, Sanctorum Praxi,

aliisque ex locis dilatare licet; inde potest ad Jejunii Propositionem ita fieri accessus: Ac optimæ Mortificationis species est Jejunium, de quo, &c.

Secundus Fons a Definitione rei tractandæ. V. G. si de Peccato loquamur, ita poterit parari ingressus: Non alienum a re puto, antequam ad propositæ Veritatis assertionem deveniam, peccati naturam explicare; ut apertius inde liqueat, quantum Deo injuriam, ubique ignominiam inferat Peccator: Est igitur peccatum, &c.

Tertius ab Enumeratione, cum multa, ad eandem rem pertinentia, enumerantur; mox his rejectis, de quibus agendum non est, eliguntur, & designantur ea, de quibus tractari debet. E. G. Plures, & validissimas hodie Christus in Evangelio innuit rationes, quibus ad inimicorum Dilectionem incitemur. Prima est Adoptio filiorum Dei: *De factis Filii Patris vestri*. Secunda Cœlestis Gloriæ Præmium: *Si diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?* Tertia, &c. his autem omnibus omissis, illud unum eligam, quod præ cæteris urgere arbitror, Dei scilicet jubentis Authoritatem: *Ego autem dico vobis, Hoc erit Scopulus ubi omnes Mundanæ Politicæ fluctus, ac reluctantis carnis procellæ, illisæ confrigentur, &c.*

Quartus à Contrario, cum Rationes, quæ Propositioni nostræ adversantur, exponimus, easque rejicimus. Et Exemplum. Facile, & jucundum est quicquid à Deo præcipitur; Divinæ si quidem legis jugum suave, & onus leve: Hinc Psalmista: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, &c.* Quid ergo est, quod

man-

mandatum hoc de inimicorum dilectione tam amarum, & arduum videtur, ut ab ejus observantia aut nemo, aut paucissimi non refugiant? At, in quitis, idem Humanæ sensus Naturæ repugnat lædentibus bene velle; Ratio ipsa reclamatur, & Mundana lex contradicit. Sed contrà est; nam, ut videbimus, & ipsamet Natura id exigit, Ratio suadet, & omnis lex jubet, &c.

Quintus à Concessione, cum indulgemus aliquid Auditoribus; sed hoc ipsum, quod concedimus, ad meliorem usum revocare studebimus. V. G. de Prævia præparatione ad Mortem: Humanæ Prudentiæ est ventura prospicere, atque ita de futuris cogitare, ut prævio disponat apparatu, quæ necessaria censentur fore aliquando. Arma sibi apparet Miles Pacis tempore, ut bellum mox tuba increpante, celer exiliat ad pugnam. Ventis ex adverso efflantibus, ratem instruit Naviga, ut cum opportuna redit tempestas, et ventis illicò torqueat ad cursum, &c. Hanc ego Providentiam haud improbo, quia potius commendo, &c. Utinam hoc velim, ne hæc ipsamet curia futuræ mortis præsidium adhibeatur, difficile namque est, ut in extremo vitæ bonam obeat mortem, qui, dum vixit, bene mori non assuevit, &c.

Sextus à Suppositione, cum præmittimus id, quod certum esse supponitur; & quia ab ipso Adversario non negatur, idè prætereundum ducimus, ne in re haud dubia tempus inutiliter infumatur. E. G. de Pœnitentiâ non procrastinanda ita fieret Introductio: Super vacaneum reor de Pœnitentiæ necessitate controversiam hic statuere; cum nemo ex

peccatoribus sit, qui diffiteatur, hanc esse per peccatum lapsis ad salutem necessariam; præterquam quod testatam facerent hanc veritatem Sacre Pagine; exempla, &c. Contentio est tantum de Tempore; Complures enim ad mortem usque peccatorum suorum pœnitentiam distrahunt, commodum satis extremæ illius horulæ spatium judicantes, &c. Contrà ego suadere conabor, opportunum scilicet ad pœnitentiam esse tantummodo tempus præsens, &c.

Septimus à Comparatione. Sic D. Greg. Nazian. de Eleemosyna faciendâ sermocinaturus, Virtutum inter se comparationem instituit, hisque præfert Misericordiam.

Octavus à Simili, ut, si de quotidiana nostra pugna cum Dæmone tentatore loquendum sit, pulchrè fiet Introductio per collationem Vitæ Humanæ cum militari statu.

Notus à Paradoxo, cum Propositio aliqua, quæ prima facie incredibilis videtur, explicatur, E. G. si de Pace belligera in die Nativitatis Domini habeatur Sermo, ita statueris Ingressam: Paradoxa me loqui creditis, nec fieri unquam posse existimatis, ut eodem tempore & Paci serviat, & Armis. Quid Pacicum Bello, Concordiæ cū dissidio? &c. At utrumque hodie iunxit Evangelista, dicens: (1) *Facta est cum Angelo multitudo Militiæ dicentium: In Terra Pax hominibus, &c.* Quod ergo Paradoxum videtur in specie, re vera Christianismi dogma est apud Fidelem, scientem nullâ Deo cum Mundo, Carne, & Dæmone, intercedere societatem sed hostilitatem impacabilem; idèq; ut quis pacem habeat cum Christo

opor-

(1) Luc. 22. 13.

oportet eodem tempore bellum gerat cum
eiusdem hostibus, quod sic ostendam, &c.

Decimus ab aliqua insigni Quaestione. Sic
de Virtutum Incremento ex frequenti Eucha-
ristiæ pabulo dicturus, præfari poteris à pia
illa inter SS. PP. Controversia, an scilicet
prælet, Reverentiæ gratia, ab Eucharistica
Mensa multoties abstinere, quàm Devotionis
impulsa ad eam sæpius accedere.

Undecimus a Lege aliqua, vel Consuetudi-
ne, E.G. Si Sermo sit de bono Exemplo, quod
Majores præstare debent Minoribus; inchoa-
bis ab eo Romanorum Instituto, quo Majores
nati ad tibias in conviviiis Superiorum gesta,
carmine comprehensa, pangebant, ut ad ea
imitanda Juvenes excitarentur.

Duodecimus ab aliqua Philosophorum Sen-
tentia, quibus illa Stoicorum: Divites sunt
qui Coelo, & Terra frui possunt, per quam
optimè pareretur Ingressus ad Eleemosynæ
fructus ostendendos, qui sunt Coelestium
Bonorum adeptio, & terrenarum divitiarum
amplificatio.

Decimus tertius Fons ab Expositione E-
vangelii, vel ab aliqua Evangelii parte, quæ
ad aliam nobis aditum pandat; vel à ratio-
ne, cur tale Evangelium hujusmodi festo as-
signetur; Vel à causa, cur aliquod festum
celebretur; vel ab aliqua Mysterii circum-
stantia, &c.

Et ne morosus siam prolixitate, mitto alios
introductionis fontes, qui penè innumeri sunt,
satis enim habet ex his paucis præmissis Me-
thodum, quam servare debeat in hac parte
Ingeniosus Tyro.

Unum hoc caveat, ne ab eodem fonte In-

roductionem ducat, à quo & Exordium, molestum siquidem foret à Contrario, v. g. Exorsum, à Contrario simul ingressum statuere; vel à Simili Præfatum, à Simili quoque Isagogen parare.

De Narratione.

C A P U T IV.

Narratio, quam secundam Orationis partem assignant Rhetores, in Oratione Sacra, ut diximus, locum non habet; ea enim tota est Generis Judicialis, ubi post Exordium res statim narrari incipit, ut ex illa status Quætionis aperiat. Ejus igitur loco substituta est Introductio. Verum quia ex Quintiliano aliud est Expositio rei, sive causæ, aliud eorum, quæ pertinent ad causam; in hoc posteriori sensu Narratio etiam competit Oratori Sacro. Sæpè namque accidit, ut in Propositionis confirmationem Historias, Facta, Exempla, Parabolas, &c. pluribus Concionis in locis assumat narranda; sæpè etiam contingit, ut Evangelium exponendum aggre-diatur, vel Mysterium aliquod explicandum; idcirco de Narratione hic agere non incongruum, aut inutile judicavimus.

Narratio, ex Cicerone, est Expositio rei gestæ, vel tamquam gestæ: in qua definitione tum Historia, tum Fabula comprehenditur.

Quatuor exoptat Narratio, ut suis plene numeris gaudeat.

Brevitatem, Perspicuitatem, Probabilitatem, Suavitatem.

2. Breviter narrabis, si inde narrare incipias

pias. unde necessum est; atque ibi desinas ubi res postulat: nec ab Ovo, ut ajunt, usque ad Mala rem prosequaris.

Si superflua, & ad rem minus pertinentia, rescribis; ita tamen ut, quæ ad rei intelligentiam necessaria sunt, non sileas; ne, dum brevis esse laboras, obscurus fias, idè, ut Fabius monet, (1) *Satis est aliquid Narrationi superesse, quam desse.*

Si longas Periodos effugias.

Si itidem bis, aut sæpius non dicatur.

2 Perspicua erit Narratio, si distinctè, & ordinatè non promiscuè, & perturbatè res explicetur.

Si verba propria, usitata, apta, & necessaria adhibeantur.

Si Verborum, & Sententiarum ambiguitas caveatur.

Si Parentheses crebræ, & longæ digressiones omittantur.

3 Probabilitas Narrationis in hoc sita est, ut Circumstantiæ congruentes apponantur, tum Personæ, quales sunt Nomen, Natura, Studium, Consilia, &c. tum Rei, utpotè locus, tempus, causa, modus &c. Insuper cum hominum opinione, legibus Religione, consuetudine, narranda consentiant, & testimoniis breviter adductis roborentur. Verba etiam ipsa, dum narramus, gravitate, & pondere non careant.

4 Suavitas tandem habebitur, si elegans, & jucunda Verborum structura in dicendo, fervetur.

Si non eodem semper tenore discutat Narratio, sed modò breviori stylo modo prolixiori.

Si

(1) *Fab. lib. 4. cap. 2.*

Si Figuris idoneis illustretur; & præterea ex Cicerone.

Si Admirationem pariat, quod fiet, si magna, aut nova, & inaudita dicamus.

Si Expectationem concitentur, cum scilicet in dubitationem Auditores adduxerimus, quò res sit evasura.

Si Exitus inopinati afferantur, hoc est Fortunæ mutationes insperatæ, Commoda, vel Incommoda non expectata.

Si Colloquia Personarum, & varii animi motus intermiscantur.

Figuræ Narrationi aptiores sunt: Hypotiposis, Suspendio, Exclamatio, Admiratio, Communicatio, de quibus infra in tertia Parte.

De Confirmatione.

C A P U T V.

Confirmatio est Cor, Anima, & Princeps Pars Orationis. In ea afferuntur argumenta, quibus propositum Thema probamus, & contrarias rationes infringimus. Unde verò eruantur Argumenta ad Propositi Probationem, copiosè dictum est in prima parte cap. 4. Superest nunc ut aliqua, ad Confirmationem necessaria adoremus.

Primò igitur curandum, ut Argumenta benè propositionem probent.

Secundò, ut quæ majoris sunt nervi, & roboris, in principio; & sine Confirmationis locentur; infirmiora verò constituentur in medio; quæ lex servanda est præcipuè, cum id quod suadetur, laborem patitur ex malè affectis Auditorum animis, ut si de Eleemosyna apud Avaros differatur.

Ter-

Tertio possumus & a debilioribus ad fir-
miora procedere, ut fecit non semel Cicero.
Numquam verò a potentissimis ad levissima
descendendum; ita enim decresceret Oratio:
videbis Quintilianum. (a)

Quarto, ut Argumenta non eodem modo
semper, & forma tractentur; sed modò in
Syllogismum, modò in Enthymema, modò
in aliquam aliam Argumentationis formam
disponantur, quod alias docuimus, cum de
usu, & varietate Argumentationis actum est.

Quinto, Et si vix possit de Argumentatio-
num formis inter se ordinandis certi aliquid
statui, tamen (2) Syllogismus videtur conve-
nientior initiis, & Partium capitibus: Enthymema,
Dilemma, & Sorites incatescentem
Orationem sapiunt: Inductio verò, & Exem-
plum, Probationis, & Explicationis rationem
preferunt.

Sextò, denique, ut cum ab uno argumento
ad aliud transitur, aliqua Transitione una res
cum alia connectatur.

De Transitione:

C A P U T VI.

Transitio est ea Orationis forma, qua
Orator ab uno ad aliud cum Ordinis
gravitate progreditur.

Transitionibus copulantur non modò Ar-
gumenta, verum & Partes Orationis.

Multiformiter de uno Argumento ad aliud
transitur.

Pri-

(1) Quintil. Inst. Orat. lib. 5. cap. 12.

(2) P. Amad. Bajoc. lib. 3. c. 5. art. 1. sect. 2.

Primò per has, aut similes particulas: Deinde, Postea, Ulterius, Item, Addo, Addam, &c. quæ transitionis forma sufficiens quidem, sed minus elegans est.

Secundo per hæc, aut similia verba: Primam rationem exposui, accipite secundam, &c. Ratione hucusque certavi, veniamus ad exemplum, &c.

Tertio, per modum Amplificationis, E. G. Parum est, quod dixi, majora nunc audite, &c. Vide tamen ut re vera majora sint, quæ dixeris; aliter in derisum abieris.

Quartò per Repetitionem, cum eadem in calce argumenti opposita verba repetuntur, E. G. Cum necessarium aded sit Jejunium; nonne libenti animo observandum? Observandum profectò, quia, &c.

Quintò per Interrogationem, ut si post alatum Prophetæ alicujus testimonium, dicas: Non times ad Vatis Oraculum? At expavesce ad mortui spectaculum, & tragædum facies ad aliquod Exemplum.

Sextò per Concessionem, E. G. Esto nullam habeant vim ad populsandam tuam duritiam hucusque dicta; attende, quæso, & pondera quæ dicturus sum modò.

Septimò per Præteritionem, E. G. Mitto plura, quæ in hujus veritatis testimonium adducere possem, atque id unum adjiciam, &c. Ne Pietati vestræ videar diffidere, alia libens Argumenta prætereo, & venio ad id, quod vel Barbaros ipsos movere sat est, &c.

Et ne longius vager, vix aliqua est Figura, per quam non possit ab uno ad aliud Argumentum transitus fieri.

Opti-

Optima tamen Transitionis Regula hæc est, ut in fine præcedentis Argumenti ponatur aliquis sensus hujusmodi, qui connexionem aliquam habeat cum iis, quæ subsequenter dicturi sumus.

Ab Introductione ad Divisionem his, aut consimilibus formulis transgredi licebit: E. G. *Nè illuminata vegetur Oratio, ad tria puncta veluti limites, eam contraho. Vel. Ut commodius rei veritas percipiatur, per partes eam ponderabimus. Vel, ut Ordine procedamus, in sua puncta rem distribuimus. Vel, Ut cæteras Inferni pœnas, quæ innumeræ sunt, præteream; duas tantum attingam, Vilitatem loci, Angustiam situs, &c.*

De Puncto ad Punctum, præter eas, quæ in Transitu de Argumento ad aliud recensitæ sunt, accipe has reliquas transeundi formas: *De priori Veritate plus satis, ad alteram nunc accedamus. Vel: Nec solum ad offensæ remissionem cogimur Præcepto, verum & allicimur præmio; hoc restat ponderandum in secundo Puncto. Vel Parum juvaret de Pœnitentia agendam habere Præceptum, nisi haberetur & modus; hunc assumo demonstrandum in secunda Parte. Vel: Patuit hucusque peccati gravitas ex peccantis militia; sed ea, quæ ex peccandi licentia resultat, adhuc non patuit: hanc ostendet secunda Pars, quam aggredior.*

A Confirmatione ad Confutationem ita fieret Transitio, V. G. *Hæc ad propositæ Veritatis assertionem: audite nunc quid objiciant Adversarii, & quid ego respondeam. Vel: Ad hæc objiciet fortasse aliquis. Vel: Audire mihi videor, nescio, quem militan-*
tem

tem, atque ita objicientem. Vel: Profliat nunc aliquis, & contra hanc veritatem reclamet; Eius vires argumenti non eludere modò, sed elidere conabor. Vel: Video quid a præfata Virtutis amplexu vos detineat; sed facile est obstaculum remove. Vel: Ne quis de asserta Veritate dubitandi maneat locus, contrariis Objectionibus occurram.

Hæc de Transitione, ad Novitiorum institutionem. Cæterum aliæ innumeræ transeundi formæ plus pendent ab usu, & ingenio, quam ut præceptis addisci possint.

De Digressione.

C A P U T VII.

Digredi etiam quandoque opus est. Digressiones enim & Orationem ornant, & somnum, si fortè in Auditorum animos irreperit, statim discutiunt.

Est autem Digressio (1) Alienæ rei, sed ad utilitatem causæ pertinentis, extrà ordinem excurrens tractatio. Ex quo liquet Digressiones nihil ad rem facientes, omninò cavendas esse.

Duo in Digressionibus adhibenda, Judicium scilicet, & Modus.

Judicium, ne intempestive fiant; nam, ut docemur a gravissimo Authore, (2) tunc Digressio conducit, si se quasi spontè obtulerit, non vi intulerit.

Modus, ne proliza nimis sit digressio, præcipuè initio, & fine Orationis; nè longius a Proposito dilapsi, videamur Propositi esse obliti, & facile non appareat, quomodò pos-

simus

(a) Quintil. lib. 4. c. 3. (2) Voss. Tom. 2. l. 5. c. 6.

simus ad Institutum redire. Oportet ergo, (1) antequam digredi incipiat Orator, de reditu cogitare; ne serò pœniteat, quod a Proposito excesserit.

Ad Digressionem pertinent rerum gestarum expositiones, descriptiones Locorum, Temporum, Personarum, Morum, &c.

Non inveniunt ad Propositum redeundi formulæ esse possunt: E. G. Sed ad Scopum, unde non nihil digressa est Oratio, regrediamur, &c. Sed illuc revertar, unde discessi, &c. Sed jam tandem in gradum redeamus, extrâ lineas, oleasque aliquantulum expatiati, &c. Nunc ad ordinem venio, &c.

De Descriptione.

C A P U T VIII.

Descriptio est perspicua, & dilucida rerum cum gravitate Expositio.

Varie sunt Descriptionis species pro varietate rerum, quæ describi possunt.

Vel enim describitur Persona aliqua, & dicitur PROSOPOGRAPHIA.

Vel Locus, & vocatur TOPOGRAPHIA.

Vel Tempus, & appellatur CRONOGRAPHIA.

Vel denique Res ipsæ, seu facta repræsentantur, & nuncupatur HYPOTIPOSIS; de qua infra in tertia Parte.

PROSOPOGRAPHIA; seu Personæ Descriptio fit, cum Hominis mores, habitus, lineamenta, & cæteræ circumstantiæ, quas Personis attributas diximus, verbis quasi color-

(1) *Voss. Tam, 2. l. 5. c. 6.*

loribus depinguntur. Seneca (1) sic hominem describit: *Quid est homo? imbecillum corpus & fragile, nudum, suapte natura inerme, alienæ opes indigens, ad omnem fortunæ contumeliam projectum: cum bene lacertos exercuit, cujuslibet feras pabulum, cujuslibet victima: ex infirmis fluidusq; contextum, & lineamentis exterioribus nitidum, frigoris æstus, laboris impatiens. ipso rursus metu & otio iturum in tabernaculo alimentis metuens sua, quorum modo copia, modo inopia rumpitur: anxie, sollicitæque tutelæ precarii spiritus & male coherentis: Soli semper & nutrimentum viciosum, & inutile, &c.*

D. Hieron. fidam Humilitatem depingit (2) his verbis: *Perfacile est aliquem habere vestem contemptam, salutare submissius, manus & genua deosculari, inclinato in terram capite oculisque dejectis, humilitatem, & mansuetudinem polliceri lenta voce, tenuique sermones infringere, suspirare crebrius, & ad omne verbum peccatorem, ac miserum se clamare; sed, &c.*

TOPOGRAPHIA, seu Loci Descriptio, defumitur ab his præcipuè capitibus, nempe ab Antiquitate, Origine, & Fundatore, a Situ, a Cœli temperamento, ab Agrorum fertilitate, à Fontium copia, ab Hortis, Fluviis & Mōtib; ab Ædificiis, Templis, Theatris, Gymnasiis, Foro, Portu, &c. à Statuis, Picturis, alijsq; ornamentis, ac monumentis &c. Idem D. Hieronymus S. Antonii habitationem ita describit: (3) *Saxeus, & sublimis mons, per mille circiter passus ad radices suas aquas exprimit; quarum alias arenæ ebibunt, aliæ ad inferiora*
de

(1) Apud Caussin. lib. 11. de script. 1.

(2) Apud Granat. de ratione Concion. l. 3. c. 7.

(3) Hieron. in D. Hilarionis vita.

delapsæ, paulatim rivum efficiunt; supra quem ex utraque ripa palmæ innumerabiles multum loco & amenitatis, & commodè tribunt. Hic psallere, hic orare, hic operari, hic fessas reficere solitus erat. Vites, & arbutulos plantavit: Areolum manibus suis ipse composuit: Piscinam ad irrigandam Hortulam multo sudore fabricatus est. Erat autem cellula non plura mensura per quadrum tenens, quam homo dormiens extendi poterat. Præterea in sublimi Montis vertice, quasi per coshlearum ascendentibus, arduo valdè visu, duæ ejusdem mensuræ cellulæ viscebantur, in quibus, venientium frequentiam, & discipulorum suorum contubernium fugiens, moratus est. Verùm, &c.

CHRONOGRAPHIA, seu Temporis Descriptio, ea est, quæ subjiciuntur, quæ in tempore dicuntur, aut accidunt: Hicem Theophilactus (1) describit in hoc modo: Præterit Autumnus & jam Hiems Terræ ingruit. Mare tranquillitatis fœdera rumpit: Navigantes Portus quasi suspiratores ampl. Etuntur, & Rusticus ad locum confugit. & formica in cavernis terræ suis laboribus parvo victu fruitur.

De Confutatione.

CAPUT IX.

Confutatio Confirmationis Pars, vel Species, tum Confirmationem, tum cæteras Orationis partes ingreditur; penè semper tamen suum post Confirmationem locum habet. Ea verò est, quæ objecta, vel objicienda rejicimus.

Duabus de causis ad Orationem Sacram potest.

(1) Theophilacti. apud Caussin, l. 11. desc. 87.

potest pertinere. Vel tūm in aliqua Sacra Doctrina Hæreticorum errores confutantur; vel cum id suademus, à quo nonnullæ apparentes rationes contrariæ, Auditorum animos avertere possunt.

Varios confutandi modos habemus,

I. Cūm quid ut falsum, rejicimus, V. G. Si objectum fuerit; indecorum esse injuriam lædentibus remittere; confutabimus ita: Quid hoc falsius auditum est usquam? Toto Christus suæ vitæ cursu numquam indecorum, quid egit, & tamen Crucifixoribus pepercit suis; quidnam igitur injurias condonare, indecorum erit?

II. Si repugnare vitæ moribus, aut Religioni, quam profiteremur, ostendimus; & hoc modo injuriarum ultio repugnat Christianæ charitati, & Professioni Fidei, qua censetur.

III. Si rationes allatas in Adversarium, ipsum torquemus: ut si ultor afferat honestam esse vindictam, quod Mundana lex hæc jubeat; probandum erit ex eodem capite criminofam esse, & indecoram, quia scilicet diabolus legem illam dictaverit, ideoque summam parit infamiam.

IV. Per Antisagogen, seu Compensationem, cūm afferimus rem, vel parem, vel majorem, E. G. Non parcam, inquires; quia magna fuit mihi illata injuria. At nec ego, parcam, inquit Christus quia magnam ex ultione passus sum contumeliam. Vel sic: Verum est, quod ait, difficile esse injurias remittere; At respondebo, maxima tibi parari præmia.

V. Per Contemptum. E. G. Hæc sunt, quæ ad sui excusationem objiciet Peccator; sed cūm sint satis frivola, & inani fundamento

mento subuixa , in his enodandis non immo-
ror , &c.

Vt vivacior, & frequentior sit **Confutatio**,
tractari debet per figuras acriores , quæ sunt
Interrogatio, **Subiectio**, **Increpatio**, seu **Exc-**
cratio, &c.

De Peroratione .

C A P U T X.

Peroratio , extremus Oratoris actus, defi-
nitur a **Cornificio** (1) : Artificiofus Ora-
tionis terminus . Dicitur **Conclusio** , quia
Orationem claudit : appellatur etiam **Epilo-**
gus , quia paucioribus verbis stringit ea, quæ
antea pluribus sunt dicta .

Tres habet **Partes** Peroratio : **Enumera-**
tionem, **Amplificationem**, & **Affectuum**. **Com-**
motionem , quæ per **Amplificationem** habe-
tur, & (2) in ipsa **Amplificatione** includitur.

Enumeratio , quam & **Epilogum** , & **Reca-**
pitulationem vocant, ea est, in qua res per to-
tam **Orationem** dispersæ , & diffuse dictæ ,
strictim, & compendiaris colliguntur, atque
unum sub aspectum subjiuntur .

Advertendum tamen , quod non omnia
per totam **Concionem** dispersa , singulatim ,
& lógo ordine repetenda sunt; ita enim, ut ait
Fabius (3) *Non jam Enumeratio , sed altera
quasi fiet Oratio* ; At illa dumtaxat ; quæ ad
causam magis faciunt , quæque **Audientium**
Animis , & **memoria** altius infigi volumus ;
Nec non summam , & breviter , ne **Audito-**
rem jam fortè detatigatum , & longiora me-
rentem, fastidio afficiant . Præterea (4) *Quæ*

F Enu-

(1) *Cornif. lib. 1. n. 4.* (2) *Radau. p. 1. c. 2. q. 12.*

(3) *Fab. lib. 6. cap. 1.* (4) *Idem Fab. loc. cit.*

Enumeranda videntur, cum pondere aliquo dicenda sunt, & aptis excitanda sententiis, et Figuris atque varianda; alioquin nihil est, quod repetitione odiosus, veluti memoria Auditorum diffidentis.

An verò necessaria semper sit Enumeratio, licet alii affirmant, his præsertim rationibus adducti, quod per hanc revocantur in Auditoris memoriam, quæ ab ea forsitan exciderunt; tum quia repetita, & conglobata argumenta validius urgent, & veluti Agmine facto in Audientium animos irrumpunt, & quod volumus apud illos efficiunt; Alii tamen aliter sentiunt, docentque Enumerationem usitatissimam tantum in Judiciali, raro autem in Deliberativo, rarius demonstrativo adhiberi. Hac doctrina instructus Ecclesiasta prudens esto in hac parte, ut scilicet nec frequentius Enumerationem adhibeat, nec semper omittat. Omitti quidem potest, cum vel brevior fuerit Oratio, vel Argumentorum, & Conceptuum penuria laboraverit; Similiter in causis acrioribus, V. G. cum agitur de Severitate Judicii, Gehennæ atrocitate, &c. Ubi concessos jam, & commotos animos per Enumerationem distrahere, ac refrigerare non decet. Idem dic, cum in fine orationis adducitur aliquod Exemplum ad terrorem, aliumve acriorem motum excitandum. Uti autem possumus Enumerationem, cum vel debilem Audientium memoriam, vel longiori sermone gravatam novimus. In iis autem concionibus, quæ doctrinales sunt; & in Genere Didascalico versantur, nunquam hujusmodi Recapitulatio censetur omittenda,

Sciæ:

Sciendum denique quod licet Enumeratio præcedere, ut subsequi possit Amplificationem, aptius tamen, & utilius a Granatensi existimatur, si ante Amplificationem fiat.

Alia Perorationis pars est Amplificatio, qua dicta, aut dicenda exaggerantur, & Orationis aciem stringit Orator adversus eam morum depravationem, qua Auditores inquinantur, eos Affectus excitare nitens, quos Argumenti, & Materię ratio, quam præcipue in Concione tractavit, exposulat. Hęc amplificatio vehementior esse debet hoc loco, quam alias; ex hac enim, veluti strue lignorum compacta, Affectuum flamma consurgit, quæ tanto erit ardentior, quanto fuerit illa concitator. In hac, ait Divus Augustinus, Obsecrationes, Increpationes, Concitationes, Coercitiones, & quæcumque alia; quæ valent ad commovendos animos; sunt necessaria. Meminerit Orator, hic sitam esse suam victoriam, si ita dicat, ut fleat si ita fleat, ut ad agendum moveat, & impellat. Quæ verò capita adhibenda sint ad ciendos affectus, jam diximus in prima Parte cap. 8. sect. 2.

In excitandis Affectibus duo Tyronem commoneandum puto. 1. Affectus non excitantur clamoribus; sed rationibus. 2. Affectum præcipue doloris, ubi acriter commovisse jam senseris, relinque, nec longius insistes; ne defatigatus Auditor, ab illo, quem coeperat, impetu deficiat, & tædio affectus tepescat, ac frigeat. Nihil, ut inquit Cicero, (1) facilius, quam lacryma, inarescit.

Si per Apostrophem, h. e. per Conversionem ad Deum, Vel ad Jesu Christi effigiem,

F 2

Vel

Cic. in part. 8. Invent. 1.

Vel ad *B. Virginem*, Aut ad alium quemvis *Sanctum*, claudatur *Oratio*: (qui modus non improbatur) quatuor servanda sunt. 1. Ut talis *Conversio* crebrò non fiat. 2. Ut in illis *Concionibus* tantùm fiat, quæ ad commovendos *Affectus* ordinatæ sunt; In iis enim, quæ ad *Didascalicum Genus* pertinent, *Apostrophe* in fine haud probatur. 3. Ut non, nisi post aliquem *Affectuum* motionem, *Conversio* adhibetur. 4. Ut sit brevis; Auditori namque defatigato, & dicendi finem expectanti nil molestius, quàm prolixitas.

De Elocutione.

P A R S T E R T I A .

UT Cæteris potior, ita difficilior hæc uſa Pars eſt (id quod omnes benedicendî Præceptores ad unum ſentiunt) Elocutio namque Oratorem facit, & ex ipſa Orator dignoſcitur. Tullius Inventionem, & Diſpoſitionem putat eſſe hominîs prudentis; Quodlibet enim ſolertia, & Iudicio præditum, Ingenium invenire poterit, quæ dicat; & inventa ordinatim diſponere; Aſt eleganter, & ornate dicere non niſi Eloquentiſſimus Orator poteſt. Hæbes igitur, quantum negotii ſit in hac re, & quam vix reperiatur (ſi modò reperiatur) qui verè eloquens ſit. Præmonere hoc volui Candidatos meos, ut intelligant non, niſi multo labore, Industria, & Exercitio profici aliquid poſſe in hac Parte.

Et quia veram, & Conſonam Chriſtianæ Orationi Elocutionem complures aut inſcitia negligunt; aut imprudentia corrumpunt, non ſine maxima Evangelii injuria, ſuique, Animarumque detrimento; ideò lubet in ipſo Elocutionis veſtibulo errores aliquos detegere, quò caveri poſſint a Tyronibus noſtris.

Sunt itaque nonnulli, qui humili, & inſulſa quotidiani ſermonis ſimplicitate gaudentes, omni proſus ornamento Orationem ſuam expolitam volunt, Dicæ cum Cauſino, Sanctè hos juraffe, ne Metaphoram quidem ullam ſe in ſcriptis uſurpaturos. Hi pro-

scdò nec Artis vim norunt , nec quæ deceat
Orationem elegantia, sciunt. Lectitent Sacra
Volumina, ubi nullum exquisitissimæ Elocu-
tionis genus non elucere comperient .

At Alii, ut eloquentes se se jactitent, Elo-
quentiæ Majestatem dedecorant ; si quidem
Hosculis, & Oratoriis coloribus supra modû
lasciunt; totamque dictionem suam impor-
tunis metaphoris, luxuriantibus figuris, affe-
ctatis rerum descriptionibus, digressionibus
ineptis, fucis, & pigmentis ita infarciunt ; ut
phalerata undique, & picturata appareat. Hi,
ut ait ille, Ecclesias ipsas in Scenam, & Con-
ciones in Theatrales ludos vertunt . At, in-
quies , Oratoris est ornate dicere . Quis hoc
neget? Non ita tamen ut gravis Matronæ or-
namentum in putidissimum Meretricis luxum
habeat . Scitu dignum est illud Gausini : *Pu-
gnare debet Ecclesiasta , non ludere .*

Quid verò de iis, qui ad fabulas sæpè con-
vertuntur, seria ludicris, vera falsis, Sacra pro-
phanis confundentes , quodque detestabilius
in eam fortasse Concionis partem fabulas in-
ducunt , ubi affectus sunt concitandi ; Hos
apertè arguit Apostolus ut potè iniquos Ve-
ritatis homicidas , & meretricios, ut quidam
vocat, aurium mangones; qui non corda mo-
vere, sed aures allicere, non Jesu Christi Evan-
gelium, sed Ovidianam Metamorphosim præ-
dicare contendunt . Benè de his David : (1)
*Narraverunt mihi iniqui fabulationes; sed non
ut lex tua .*

Ultimus error (nam cæteros referre hic
piget, nisi jam pudeat) est eorum, qui com-
munem, & perspicuum loquendi morem de-
dignant.

(1) *Psal. 118.*

dignantur, longo, & confuso verborum contextu sensum perturbant: dilatis præter justam mensuram Conclusionibus, crebra, & longa Interjectione, seu Parenthesi, intellectum impediunt: obscuris aliquot, & tortis sententiis, inusitatis translationibus, abditis, atque difficilibus Philosophiæ, ac Theologiæ questionibus Orationem implicant; tantumque abest, ut hujus obscuritatis vitium eos poeniteat ut pulchrum existiment ab omnibus non intelligi. Quo quid infulsus. Si percipi non vis; cur loqueris? Et si Oratoris finis est Animos, ad quod velis impellere, quomodo Auditorem impuleris, a quo non intelligeris?

Hæc de vitiosa quorundam Elocutione: modo ad rectam ipsius Elocutionis essentiam, & partes discutendas gradum facimus.

Elocutio quid sit, & quod Partibus constet:

CAPUT UNICUM.

Elocutio, quæ Eloquentiæ Pæces est, idonea verba, & sententias ad res inventas, & dispositas accomodat.

Tribus ex Cicerone (1) constat Elocutio, **ELEGANTIA**, scilicet, **COMPOSITIONE**, & **DIGNITATE**.

De Elegantiâ, prima Parte Elocutionis.

S E C T I O I.

Elegantiâ est, quæ facit, ut **PURE** & **PERSPIQUE** dicamus.

PURITAS in hoc sita est, ut propriis,

F 4

le-

(1) Cic. 4. ad. Herenn. cap. 2.

lectisque genuinæ linguæ verbis, phrasibus, & locutionibus in dicendo utamur; nec solum Grammaticæ leges, & præcepta, verum & probatissimorum Auctorum auctoritatem, & consuetudinem servemus.

Puro igitur, castoque sermone adversantur Verba Peregrina: iis tantum exceptis, quæ longo usu pro patriis habentur, ut sunt *Musa, Doctrina, &c.* Vel Scientiarum servitio sunt destinata, ut *Syllogismus, Sacramenta, Grætia, &c.* quæ reiicienda non sunt. Voces etiam vulgares, ut potè sordidæ, verba Poetica affectata, obsoleta, antiquata, & nova, præter Puritatem, Perspicuitatem læsant.

PERSPICUITAS obtinetur, si verbis usitatis, & propriè significantibus loquamur; Si nec nimis proluxa, & continuata verborum serie, nec tamen concise nimis; Si rectum ordinem, & distinctionem servabimus; Si *Æquivoca, Amphibologica, Hyperbata, dura, Translationes, & longas Parentheses vitemus.*

De Compositione, secunda Parte Elocutionis

S E C T I O II.

Compositio est structura Partium Orationis seu, Verborum inter se Connexio.

Ad Compositionem pertinent **JUNCTURA, ORDO, PERIODUS, ET NUMERUS.**

JUNCTURA facit, ut ex molli Elementorum, Syllabarum, & Vocum connectione, lenis, suaviter, plena, & sonora fluat Oratio.

In Hac ergo vitandæ sunt asperiorum

con-

consonantium commixturæ, ut *Ars Studi-
rum, Exercitus Xerxi*. Frequentiores voca-
lium concursus; quæ hiulcam Orationem fa-
ciunt, ut: *Rem antiè, querere, atque adeptè
agere, animi uvari est*. Præterea multæ longæ
dictiones, quæ tarditatem nimiam pariunt, aut
breuia multa uocabula, quæ minutam, & con-
cisam locutionem reddunt, non sunt conti-
nuanda; sed breuia longis, aspera lenibus, vo-
cales consonantibus commisceri oportet. Il-
lud postremò cavendum, ne eadem syllaba
præcedentem dictionem finiat, & inchoet se-
quentem, ut: *Spuma Maris, Aliquæ querelæ,
&c.* In his omnibus neque negligentem, neque
diligentem nimis esse decet Ecclesiastam.

ORDO postulat, ut crescat Oratio, non de-
crescat; ideoque graviora semper humiliori-
bus subjienda sunt: Quæ lex tenenda est in
Amplificationibus; nam in Extenuationibus
oppositum seruari debet; in his enim excre-
scere, non infingere debet Oratio. Jubet
quoque Ordo; ut quæ dignitate præstantiora
sunt, vel natura priora, indignioribus, &
natura posterioribus præcedant, ut *Dies
Nocti, Oriens Occidenti, &c.*

PERIODUS Sententiam Commatis, &
Colis, h. e. Lucis, & Membris iudè perficit.
De Periodo fusè alii, nos pauca, quantum ab
instituto nostro alienum non est. 1. Periodus
longior non sit, quam vires, & spiritus ferat;
sed nec breuior, quam aures expectant. 2. Plu-
res ejusdem rationis, & mensuræ Periodi non
contingantur, affectata siquidem fiet oratio, &
fastidium paritet similitudo; sed varietati au-
dendum est, ut modò simplices sint Periodi,
modò bimembres, modò trimembres, modò
quadrimebres.

Simplex Periodus est (1) cum sensus unus longiore ambitu circumducitur; Sic D. Paul. initio Epist. ad Tit. *Paulus servus Dei Apostolus autem Jesu Christi secundum fidem Electorum Dei, & agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est in spem vitæ æternæ, quam promissit, qui non mentitur, Deus ante tempora secularia, manifestavit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum Salvatoris Dei. Tito dilecto filio secundum communem fidem, gratia, & pax a Deo Patre, & Christo Jesu Salvatore nostro.*

Periodus bimembris ea vocatur, quæ duobus membris perficitur; hujusmodi est illa: *Si ferias, clamamus, ut parcas: Si pepercisti, iterum provocamus, ut ferias.*

Trimembris est, quæ tria habet membra, ut est illa D. Ambrosii (2) *Si Dominus viliibus avibus, & infidelibus hominibus, vel in oriundo Sole, vel in terrena fecunditate prospexit; Si misericordie suæ omnibus munus impertit; hæc est dubitandum contemplationem apud illum fidelium valituram esse meritorum.*

Quadumembris tandem illa dicitur, quæ quatuor constat ex membris. Et hic Numerus videtur esse medius, licet plura, quam quatuor, sæpè jam Periodus recipiat: Exempli loco sit: Si quæ pro corpore, ac fluxis Terræ divitiis cura impenditur; eadem pro Anima, solidisque Cœli Thesauris adhiberetur; non ita macresceret in paupertate spiritus; ut ex opulentia misere pinguesciq; caro.

Quadrinembris, sed quadrata Periodus maxime docet Exordium, gravesque alias
Ora-

(1) *Febius 1. p. c. 4.* (2) *D. Ambr. in Luc. 27. c. 22.*

Orationis partes : Cæteræ Periodorum species, incalescente Oratione, commisceantur.

NUMERUS Oratorius (1) *Est conveniens sententiæ sonus, ex compositione, ac dispositione partium nascens; Rhythmus quidam dicitur ab aliis, ita dissimulatus, & latens ut tamen sentiatur; Alii Humani sermonis modulationem vocant. De hoc Numero multa fatis Rhetores, docentes, qui pedes in membrorum initiis, quinam in Periodorum clausulis, quive in medio locari debeant, ut Numerosa fiat Oratio; Quidam quidem non contemnendos ostendit D. August. cum ait: *Ego in meo Eloquio, quantum modestè fieri arbitror, non prætermitto istos numeros clausurarum.* Verùm non multum in hac re laborandum, ut in dimetiendis syllabis tempus omne teratur; nec immodicè studiosum Numerorum esse decet Ecclesiastam; ne, ut idem August. ait, *Divinis, gravibusque sententiis, dum additur numerus, pondus detrahatur.**

Satis est autem, si moderatè huic rei intentus sit, curetque præcipuè, ut Periodus a versu (præsertim Heroico, Pentametro, aut Asclepiadeo) vel Hemistichio non incipiat, nec in versum, aut partem ejus desinat. Similiter ut nec pes idem sæpius ducat, claudatque sententiam; nihil enim in hac arte vitiosus: & præterea ut neque Monosyllaba sæpius, neque productiora verba sententiam terminent: Cætera pendebunt ex Aurium judicio, quæ longo usu, & observatione, optimæ in hac re sient Magistræ.

De Dignitate, tertia Parte Elocutionis.

S E C T I O III.

Dignitas Elocutionis confurgit ex Tropis, Figuris, & Aptè dicendo, de quibus singulis ordinatim agemus.

De Tropis:

Quid, & Quotuplex sit Tropus.

A R T I C U L U S I.

Tropus, Græca vox, Latine Conversio, sed Translatio, Est Verbi, vel Sermonis a propria significatione in aliam cum virtute mutatio, ita Fabius (1)

Primarii, & Principes Tropi sunt (2) quatuor, METAPHORA, METONYMIA, SYNECDOCHE, & IRONIA.

METAPHORA, quæ nec frequentior alius Tropus, nec florentior est, quando Nomen, aut Verbum, propter similitudinem, transfertur ex eo loco, in qua proprium est, in eum, in quo aut proprium deest, aut translatum proprio melior est.

Quatuor modis fit Metaphora.

I. Transferendo ab Animato ad Animatum, ut est illud Psalmi 2. *Quare fremuerunt Gentes?*

II. Ab Inanimato ad Inanimatum, ut Zach. 11. 1. *Aperi, Libane, portas tuas,* & Psalm. 8. *Qui perambulavit semitas Maris.*

III. Ab Animato ad Inanimatum, ut Psalm. 97. *Fluvius plaudent manibus, simul montes exultabant.* Et Luc. 19. 40. *Si hi tacuerint, lapides clamabunt.*

IV.

(1) Fab. lib. 3. c. 5, (2) Voss. lib. 4. c. 5.

IV. Ab Inanimato ad Animatum, ut scrupolosus homo, & illud Ezechiel. 36. 26. *Auferam a vobis cor lapideum.*

Triplici de causa adhibentur Metaphoræ
 1. Ob necessitatem, cum scilicet proprium deest, aut translatum est significantius, 2. Propter Orationis ornamentum, & elegantiam; comptius enim, & venustius dicat florem ætatis, quam ætatis integritatem. 3. Ob Delectationem; magis enim delectamur alienis, quam propriis; cum quia similitudinibus mirificè capiuntur animi; Translatio autem similitudinem rei ad unumverbum contrahit.
 4. Tandem quia (1) *Metaphora ferè rem sensibus admovent, maxime oculorum, qui sensus est acerrimus.*

In Metaphoris cavendum, nè ducatur a re dissimili, vel similitudo sit longè petita, neque ad rerum humilium illustrationem sumatur translatio a rebus nimis magnis, vel è contra. Demum neque sordidæ sint Metaphoræ, nec nimium frequentes.

Metaphora ad delectandum, ornandum, remque pene ob oculos ponendam, velut, ut paulò ante dictum est; necnon ad commovendos Animos.

METONYMIA, quæ & Hypallagen vocant, est Tropus, quo sumitur.

Vel Causa pro Effectu, ut Lucæ 16. 29. *Habent Moysen; & Prophetas*, pro scriptis Moysæ, & Propheticis. Et Osee 4. 8. de Sacerdotibus: *Peccata Populi mei comedent*, hoc est Hostias pro peccatis oblatas. Huc etiam refertur, cum accipitur inventor pro re inventa.

Vel

(1) *Voss. 2. p. Orot. instit. lib. 4. cap. 6. n. 140.*

Vel Effectus pro Causa , ut pallida mors ;
quia reddit pallidum mortuum . Reg. 1. 15.
Siccine separas amara mors ? Et Genes. 25. 23.
Duo sunt gentes in utero tuo , h. e. Gentes
Auctores.

Vel Continens pro Contento, & è contra,
Isaias 60. 1. *Surge illuminare Jerusalem , quia*
venit lumen tuum . Matth. Evang. cap. 22. 13.
Conjicite eum in tenebras exteriores .

Vel Possessor pro re possessa, ut: Divites ab
Adulatoribus devorantur, hoc est : Divitum
divitiæ ab Assentatoribus consumuntur .

Vel Signum pro signata , ut Toga pro Pa-
ce , Fasces pro Consulatu .

Vel Res signata pro signo ; prima Corin-
th. 11. 10. *Idem debet mulier habere potestatem*
supra Caput . Idem velamen, signum potesta-
tis , quam Vir in Mulierem habet .

Tropus hic ad copiam potius, quam neces-
sitaris , aut evidentiae causa inventus est .

SYNOCCOCHÈ est , cum aut sumitur
pars pro toto, ut Capitolium pro Roma. Ge-
nes. 46. 27. *Omnes anima domus Jacob , que*
ingresse sunt in Aegyptum, fuere septuaginta .
Animas ibi pro integris hominibus posuit .
Aut totum usurpatur pro parte, ut Annus fri-
gidus pro hyeme. Lucæ c. 16. 23. dicitur quod
Dives apud inferos *vidit Abraham a longe ,*
& Lazarum in sinu ejus . Ubi Dives , Abra-
ham, & Lazarus sumuntur pro animabus eo-
rum .

Huc etiam pertinet, cum species accipitur
pro Genere, ut si loca omnia amœna Tempo
vocentur, vel Genus pro specie usurpatur, ut
est illud Jacob. Genes. 37. 33. *Fera pessima co-*
medit eum , Bestia devoravit Joseph .

Item

Item cum singularis Numerus pro Plurali, & è contrà, vel certus pro incerto numero ponitur. 1. David Ps. 77. *Misit in eos Canonyam, & comedit eos; Ranam, & disperdidit eos;* Ubi Rana pro multitudine Ranarum positum est. 2. Jonæ 1. 5. *Descendit in interiora Navis;* Ubi Text. Hebræus: *Descendit in latera Navis,* hoc est; secundum vers. Pagnini, & Vatabili ad unum è lateribus Navis. 3. Matth. 18.22. *Non dico tibi usque septies; sed usque septuagies septies.* Id est innumerabiliter, ut exponit Gornel. & innumerabilibus vicibus offensam Fratris, qui peccat, si pœniteat, dimitte.

Similiter cum sumitur Materia pro re constata ex illa, ut Ferrum pro gladio, Argentum, & Aurum pro argentea, & aurea pecunia.

Denique cum ex Consequentibus Antecedentia intelliguntur, vel è contra. Gen. 3. 19. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo;* hoc est in labore, qui sudorem antecedit, & efficit.

Synecdoche ad locupletandum sermonem pertinet.

IRONIA est, qua significatur per irrisionem contrarium illius, quod verbis exprimitur, sic Juvenalis (1) vesanam, ac ridiculam Ægyptiorum superstitionem deridet; qui non modò bestias, ut potè Crocodillos, libes, &c. Verùm & plantas ipsas uti porrum, ac cepas. instar Deorum habebant, Divinoque Cultu prosequabantur.

O Sanctas Gentes, quibus hæc nascuntur in Hortis Numina!

Habes etiam Exemplum ex Gen. 3. 13. *Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens*

(1) Juvenol. satyra 15.

bonum, & malum. Et 3. Reg. 18. 27. Illudebat illis Elias, dicens: Clamate voce majore, Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur.

Ironia, ut moxet Fabius (1) *Aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natura; nam si qua eorum verbis dissentit, apparet, diversam esse orationi voluntatem.*

His quatuor primariis Tropis adduntur plures alii, quos partim ut Species eorum, partim ut affectiones nonnulli (2) ex Rhetoribus agnoscunt. Sunt autem ANTONOMASIA, ONOMATOPOEJA, CATACHRESIS, HYPERBOLE; ALLEGORIA, alique non pauci, quos, utpotè ad institutum nostrum parum facientes, libenter omisimus.

ANTONOMASIA, latinè Pronominatio, a Fabio dicitur, quæ aliquid pro Nomine ponit. Fit autem primo, cum Nomen Commune accipitur pro proprio, ut Urbs pro Roma, Apostolus, aut Doctor Gentium pro D. Paulo, Sapiens pro Salomone, Salvator pro Christo, &c. Secundo cum nomen Proprium pro Communi usurpatur, ut Cræsus pro divite, Achilles pro forti, Nero pro crudeli, &c.

Utimur Antonomasia vel ob necessitatem ex verbi penuria, vel ad ornatum; splendidius enim nominabis Caput; V. G. Arcem Corporis Humani: vel ad dissimulationem, cum dedita opera sermonem volumus obscurum reddere; vel ad indignationem, cum scilicet exsum alicujus nomen proferre dedignamur, ideoque ad Antonomasiam recurrimus.

ONO-

(1) Fabius lib. 3. cap. 6. (2) Voss. & Farnab.

ONOMATOPOEJA est fictio nominis, ut *Bombes* ad significandam strepitum Apum: Paul. Gal. 2. 14. *Quomodo cogis Gentes Judaizare.*

CATACHRESIS, latinè Abusio est, qua vocibus abutimur, easque tribuimus rebus, a quibus longè distant; idque vel necessitatis causa, ut cum Parricida vocatur, qui Cognatum, aut Propinquum interemit, vel citrà necessitatem, ut cum dicitur sperare pro timere.

HYPERBOLE, latinè Exuperatio, vel Superlatio, ea est, quæ augendæ vel minuendæ rei gratia, aliquid dicit, quod fieri nullo modo possit. Exod. cap. 3. vers. 8. 17. *Educam vos ad Terram fluentem lac, & mel*, idest admodum fœcundam. Genes. 13. 16. *Faciámque semen tuum sicut pulverem Terræ.* Psal. 106. 26. *Ascendunt usque ad Cœlos, & descendunt usque ad Abyssos.* Levit. 26. 36. *Terrabit eos sonitus folii volantis.*

Ufus Hyperboles Amplificationibus, & Extenuationibus decervit; sed tam in augendo, quam in minuendo servanda est mensura quædam; quamvis enim omnis Hyperbole est ultrà fidem, non tamen esse debet ultrà modum, hæc Cyprianus. (1)

ALLEGORIA, quam Fabius Inversionem, Alii Diversiloquium iaterpetrantur, est continuata quædam Metaphora, qua aliud verbis, & aliud sensu ostenditur, ut cum Primitivæ Ecclesiæ persecutionem similitudine navis, tempestate, laborantis, exprimimus.

Allegoriæ usus frequens est in Sacris literis. Gal. 4. 24. *Per Filium Saræ, & Filium Agar*

(1) Cypri. lib. 3. cap. 21.

Agar duo testamenta figurantur . Joan. 4. 35. *Vide Regiones , quia albae sunt jam ad Messum .* Idest, Gentiles apti sunt ad credendum, & Psalm. 37. *Vineam de Aegypto transtulisti, ejecisti Gentes & plantasti eam, idest, Israel.*

In Allegoria servandum est illud Fabii, ut quo genere translationis coeperimus, eodem & desinamus; turpe enim foret a tempestate initium sumere, incendio, aut ruina finire.

Cavendum pariter, ne obscurior sit Allegoria, ita enim abierit in Aenigma; sed nec frequentior, longior, & intemptiva.

Ad Allegoriam referuntur Apologi, Aenigmata, Proverbia, Parabolae, & id genus alia, quae aliud aperte dicunt, & aliud innuunt.

Tropus hic ad delectationem valet.

De Figuris.

Quid sit Figura, & Quotuplex,

ARTICULUS II.

HUC usque de Tropis; nunc de Figuris, quae Graece Schemata nuncupantur, transgredimur.

Est autem Figura (1) *Conformatio quaedam Orationis remota a communi, & primum se offerente ratione.* Scilicet: Figura est, qua recta, & vulgaris loquendi forma in aliam politio-rem, & elegantio-rem mutatur. Sic Exemplum 1. Corinth. 15. *Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?* Figura hic Apostolus per interrogatio- nem locutus est; tanto elegantius, & orna- tius, ac si per simplicem, & vulgarem ser- monem dixisset: Si quis infirmatur, & ego infirmor; si quis scandalizatur, ego uror.

Id-

(1) Fabius lib. 9. cap. 1.

Inter Tropos, & Figuras hoc interest, quod Figura tam propriis, quam impropriis sit verbis. Tropus verò sine propriæ significationis mutatione esse non potest.

Figurarum duo sunt Genera: Aliæ dicuntur Figuræ verborum, Aliæ Sententiarum.

Figuræ Verborum sunt, quæ venusta, & concinna verborum collocatione constant, qua sublata, mutatur, vel tollitur Figura.

Figuræ Sententiarum non in verbis, sed in rebus ipsis sunt positæ; ideoque etiam mutantur verba, quia tamen res eadem manet, manet etiam, & non dissolvitur Figura. Illustramus rem Exemplo D. Paul. 2. Corinth. 22. sic ait: *Hebræi sunt? & ego, Israelita sunt? & ego. Semen Abrahæ sunt? & ego, &c.* In hac locutione duplicem habes figuram, alteram Verborum, quæ dicitur Conversio, consistens in repetitione illius vocis, *Ego*; Alteram Sententiarum, quæ vocatur Interrogatio. Fac, ut verba immutes hoc modò: Numquid ego non sum Hebræus, Israelita, & semen Abrahæ; sicut illis per hanc commutationem verborum Conversio jam periit; sed Interrogatio non amittitur.

De Figuris Verborum.

P U N C T U M I.

Figuræ Verborum tribus efficiuntur modis. 1. Per additionem, 2. per Detractionem, 3. per Similitudinem.

Figuræ Verborum per Additionem.

Primum in hoc genere sibi locum vendicat.

REPETITIO, Græcè ANAPHORA.

Ea verò est, cum eadem vox repetitur in principio.

principiis vel Incisorum, vel Membrorum, vel Periodorum. Hierem. 50. *Gladius ad Caldeos: Gladius ad divinos ejus, qui stulti sunt: Gladius ad fortes illius, qui timebunt: Gladius ad equos ejus: Gladius ad Thesauros ejus, qui diripientur*, & D. Aug. (1) de Martyris constantia: *Mansit usque ad tentationem: Mansit usque ad tyrannicam interrogationem: Mansit usque ad acerrimam comminationem: Mansit usque ad peremptionem &c.*

Valet hoc Schema ad delectandum, & amplificandum; quod si fiat per Interrogationem, ad motus etiam Animorum excitandos valet.

CONVERSIO, Græcis **EPIPHORA**, est, cum eadem vox repetitur in pluribus clausulis. D. Paulus 2. Corinth. 2. 22. *Hebræi sunt? & ego. Israelitæ sunt? & ego. Semen Abrahæ sunt? & ego, &c.* Idem 1. Corinth. 13. *Cum essem Parvulus, Loquebar, ut Parvulus, sapiebam, ut Parvulus, cogitabam, ut Parvulus.*

Deficit pariter hæc Figura, exaggerat, motusque animorum ciet.

COMPLEXIO, quæ Græcis **SYMPLOGE** dicitur, Repetitionem, & Conversionem unâ complectitur; in hac enim idem primum Verbum repetitur in principiis, & ad idem postremum revertitur in clausulis. D. Bonaventura (2) *Si vis patienter tolerare adversa, Vaca Orationi. Si vis tentationem, & tribulationem superare, Vaca Orationi. Si vis pravæ affectiones conculcare, Vaca Orationi. Si vis astutias Sathanæ cognoscere,*

26

(1) D. Augu. in Jo: tr. 27.

(2) D. Bon. apud Gran.

CAP. I. SECT. III. ART. II. PUN. I. 147
ac ejus fallacias vitare, *Vaca Orationi*, &c.
Ut plurimum tamen fit per Interrogationem,
E.G. *Quid eras, priusquam te conderet Deus?*
Nihil. Quid eras priusquam te redimeret Chri-
stus? Nihil. Quid nunc futurus esses, si tibi
subduceret gratiam suam? Nihil. Quid habes,
aut potes ex te ipso? Nihil.

Hoc modo adhibita hæc Figura, majorem vim habet; & acrimoniam, utimurque in exhortando, oburgando & aliis in affectibus sciendis.

EPANALEPSIS est Repetitio, quæ fit iai- tio præcedentis, & sine sequentis sententiæ. D. Paul. *Gaudete in Domino semper; iterum dico Gaudete.*

Movendi vim habet, ac delectandi, valetque præcipuè ad res graves cum majestate incutendas.

ANADIPLOSIS est, quæ idem verbum in fine præcedentis, & principio sequentis sententiæ repetit. Psalm. 121. *Stantes erant pedes nostri in Atriis tuis Hierusalem, Hierusalem*, quæ ædificatur ut Civitas, &c.

Figura hæc suavitatem habet, & Emphasim addit Orationi.

EPIZEUXIS est, quæ idem verbum, aut sententiam, Vel continuatè, nulla alia interjecta voce, conduplicat, ut Is. 40. *Consolamini, Consolamini*, Popule meus, &c. Vel quasi continuatè, una, aut pluribus vocis interjectis, cognominat, ut: *Heu miseros (lacrymare tantisper hic decet) Heu miseros*, inquam mundanos, quorum foedæ, & momentaneæ voluptates tam luctuoso exitu terminantur!

Valet ad reprehendendum, & vni Orationi ingerendam, necnon ad aliquam rem terminandum.

TRADUCTIO, Græcè **POLYPTON**, ea est, qua eadem vox crebrò repetitur, variatis casibus, & terminationibus, ut: *Pleni omnes sunt libri, Plene Sapientum Voces, Plena Exemplorum vetustas.* Et Apost. ad Rom. 11. 36. *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia.*

Venustatem affert Orationi & plerumque vehementiam.

SYNONYMIA est, cum plura Verba idem significantia, congregantur. Judith. cap. 7. 19. *Peccavimus cum patribus nostris, injustè egimus, iniquitatem fecimus.*

Utitur hoc Schemate ad rei dignitatem plenius, atque expressius demonstrandam; Tam etiam ut gravitatem, & acrimoniam addamus Orationi.

POLYSYNDETON est Figura, quæ conjunctionibus; plusquam communiter solet, abundat. Apost. 1. Corinth. 4. *Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus, operantes manibus nostris.*

Valet ad amplificandum, ad instandum, & urgendum magis; Necnon ut (1) diversa, quæ dicimus, retardato sermonis cursu, magis singula animum afficiant.

GRADATIO, Græcè **CLIMAX**, est ut ait Erasmus, (2) quoties ita per gradus Oratio distinguitur, ut dictio finiens particulam præcedentem, inchoet sequentem. Rom. 5. *Tribulatio patientiam operatur, patientiæ probationem, probatio verè spem, spes autem non confundit.* D. August. (3) *Ex voluntate*

per-
(1) Voss. 2. p. 1. §. cap. 2. num. 2. (2) Erasmi. lib. 3. Eccles. (3) August. lib. 8. Confess. c. 5.

perversa facta est libido; & dum servitur libidini, facta est consuetudo, & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitate.

Gradationis usus in Sorite est, valetque tum ad docendam, tum etiam ad delectandum.

Figura Verborum per Detractionem.

ASYNODETON, sive DISSOLUTIO est, cum plura dissolutè sine conjunctionibus dicuntur, E. G. Vidisti, desiderasti, turpiter manum injecisti, alienare locupletatus es. Sic D. Paul. ad Rom. 1. 26. *Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, &c.*

Hujus Figuræ geminus est usus, 1. ut (1) expedita, volubilis, & concitata Oratio indices rerum celeritatem, 2. Ut (2) majorem ad Affectus ciendos vim habeat.

ADJUNCTIO fit, cum plures sententiæ ad unum verbum referuntur, quarum unaquæque illud desideraret, si sola poneretur, ut: Non mortis periculum. Non districti Judicii metus, Non Gehennæ incendium a peccandi libidine peccatorem coercent.

SYNECDOCHE, Latinis Intellectio, non modò Tropus, de quò supra, verum & Figura verborum est, qua (3) subtrahitur Orationi aliquod verbum, quod satis ex cæteris intelligitur, ut si dicas: Ad mortis nuncium omnes pallefcere, formidare, contremiscere, hoc est, incipiunt. Genus hoc Figuræ aliis (4) dicitur Ellipsis.

SYNOEGIOSIS, latinè Commixtio, est

Fi-

(1) *Voss. 2. p. 1. 5. c. 11.* (2) *Plutarch. l. de Homero.* (3) *Quint. l. 9. c. 3.* (4) *Aquil. Rom. Caus. Verepæus.*

Figura, quæ duas res diversas colligat, ut: Tam deest Avaro quod habet, quam quod non habet. Item: Vtraque pessima, & immoderata servitus, & immoderata libertas.

Figura Verborum per Similitudinem.

ANONIMATIO, Græcè **PARONOMASIA**, quam Recentiores **ALITERATIONEM** vocant, est, cum paululum immutata verba, (atque deflexa, in oratione ponuntur. D. Cyprian. de Habitu Virginum: *Capilli tibi non sunt, quos Deus fecit; sed quos Diabolus infecit.* D. Bernardus, cui familiaris admodum hæc Figura: *Monachi hoc in Cellis agent, quod Angeli in Cælis.* D. August. (1) *Ita certum habebam, esse melius tuæ Charitati me dedere, quam meæ cupiditati cedere.*

Ad jocum præcipuè adhibetur Paronomasia, unde in Oratione Sacra vix ullus est ei locus; nisi fortè hæc Figura, alioqui levis, sententiarum pondere impleatur, & hoc modo delectabit, & punget.

SIMILITERGADENS, Græcè **HO-MOEOPTOTON**, est Figura, quæ plura verba in eadem tempora, vel plura Nomina in eodem casu cadunt. D. Cyprianus: *Certe & labor irritus, & nullus effectus offerre Lumen Cæco, Sermonem Surdo, Sapientiam Bruto, eum nec sentire Brutus possit, nec Cæcus lumen admittere, nec Surdus audire.*

SIMILITERDESINENS, Græcè **HO-MOEOTELEUTON**, est, cum Orationis membra, sive articuli, similem habent terminationis sonum, ut si dixeris: Non egui-

si

(1) Aug. Confess. lib. 8. cap. 5.

si calcare, ex quo cœpisti Sapienciam amare.
Et : da latanter, ut recipias abundanter.

Inter Similiter cadens, & Similiter desinens hoc discrimen est, quod (1) Similiter cadens fieri potest vel in principiis, vel medio, ut sine sententiarum; Similiter desinens fit tantum in fine. Præter, Similiter cadens locum habet solum in iis, quæ declinantur, cuiusmodi sunt Verba, Nomina, Pronomina, Participia; Similiter desinens in quibusvis vocibus committitur, modò similem terminationis formam habent.

Nota demum, quod (2) si in fine sententiarum iidem sint sive nominum, sive verborum casus, & hi ipsi casus habeant similem omnino sonum, tunc Homœoptoton fuerit, simul & Homœoteleuton, quale est illud Cypriani: *Qui ad malum motus est, mendacio fallente, multo magis ad bonum movebitur, veritate cogente.*

COMPAR, Græcis ISCOLION, illud est, quod habet membra Orationis, quæ constant ex pari fere syllabarum numero. D. Cypr. *Mundus ipse Occasum sui rerum labentium probatione testatur. Non hyeme nutriendis seminibus tanta imbrium copia est; non frugibus æstate torrendis solita flagrantia est; non sic verna de temperie sata læta sunt; nec adeo arboreis sætibus Autumnus facundus sunt.*

Compar, Similiter desinens, & Similiter cadens, ad delectationem, & suavitatem multum valent.

His Figuris adduntur etiam **CONTRAPOSITUM**, & **COMMUTATIO** (contrarietatis enim certo ordine posita, similitudinis

G

ra-

(1) Voss. 2. p. lib. 5. cap. 5. (2) Idem loc. cit.

ratione habere videtur) nec non & **Correctio CONTRAPOSITUM**, sive **CONTENTIO**, Græcè **ANTITHESIS**, & **ANTI-THETON**, est Figura, quæ Verba Verbis, vel Sententias Sententiis opponit. Prior ad Figuras Verborum refertur; posterior ad Sententiarum. Verba Verbis opposuit, qui dixit: *Amicitias immortales, Inimicitias mortales esse debere, D. Cyprian. Gratulandum est cum impii de Ecclesia separantur, ne Columbas, ne Oves Christi, fava sua, & venenata contagione prædentur. Cohærere, & conjungi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluvia cum serenitate, pugna cum pace, &c.* Sententias oppositis sententiis subjecit D. Basilus, cum in laudem Martyrum dixit: *Pericula non respicit Martyr, coronas respicit; Plagas non horret, sed præmia numerat: Non videt littores infernè flagellantes, sed Angelos supernè lætos, hominibus acclamantes. Non spectat ad temporalia pericula, sed ad præmiorum æternitatem, &c.* Sic D. Paul. *Maledicimur, & benedicimus; persecutionem patimur, & sustinemus; Blasphemamur, & obsecramus &c.*

Valet Antithesis ad delectandum & varios animi motus excitandos, ut pote odii commiserationis, & doloris, admirationis & stuporis; cavendum tamen est a nimia Antithesium frequentia.

COMMUTATIO, Græcis **ANTIMETABOLE**, seu **METABOLE**, est, cum duæ Sententiæ inter se discrepantes ita exprimuntur; ut a priori posterior proficiatur. V. G. si dicas: *Oporret edere ut vivas, non vivere ut edas*, Sic 2. Machab. 5. 19.

Non

CAP. IV. SECT. III. ART. II. PUN. II. 147
*Non propter locum Gentes, sed propter Gen-
tem locum Deus elegit; & Marci 2.27. Sabba-
tum propter Homineum factum est, & non Ho-
mo propter Sabbatum.*

Venustatem Orationi, & interdum acrimo-
niam præbet.

CORRECTIO tum Verborum, tum
Sententiarum Figura est, Ad Figuras Ver-
borum pertinet, cum aut Verbum emendat,
nullo alio subjecto meliore aut Verbum prius
positum ita corrigit, ut aliud magis idoneum
illi substituatur. En Exempla: 1. Dereliquit
Homo Factorem suum. Homo, inquam, &
hoc eum nomine appellari fas est, qui contra
Rationem operatur. 2. O Clementiam Salva-
toris, seu potius patientiam miram, & singu-
larem! De Correctione, ut Figura Sententiarum
vide inferius in prima Classe Figurarum Sen-
tentiarum.

Aptissima est Correctio ad amplificandum,
& movendum.

De Figuris Sententiarum.

P U N C T U M II.

Figura Sententiarum, non in verbis, ut di-
ximus, sed in rebus ipsis quamdam habent
dignitatem. Has ut, Oratoris ordinem sequa-
mur, in tres Classes distribuimus pro triplici
Concionatoris munere, quod est Docere, De-
lectare, & Movere. Aliæ igitur ad dicendum,
docendumque sunt accommodatæ; aliæ ad
delectandum, & ad movendum aliæ.

Prima Classis Figurarum.

Ad dicendum, docendumque pertinentium.

DEFINITIO dicitur quævis Nominis,
aut Rei explicatio. Tunc autem inter

Schemata numeratur, cum dilucidandi, aut ornandi, aut amplificandi gratia adhibetur. D. Cypr. de Habitu Virginum. Disciplinam sic definit: *Disciplina custos spei, rationaculum Fidei, dux itineris salutis, fomes, & nutrimentum bonæ Indolis, Magistra Virtutis, &c.*

DISTRIBUTIO, seu **PARTITIO**, est, cum totum in partes deducimus; & hæc quoque tunc est Figura, cum ad ornandum, vel amplificandum assumitur D. Bern. (1) *Cogitationum multiplex varietas esse cognoscitur. Aliæ namque Cor inflant, aliæ elevat, aliæ perturbant, aliæ dissipant, confundunt, distendunt, ligant, inquinant, contrahunt, corrumpunt. Inflant, ut superba; elevat, ut vana; perturbant, ut invidæ; dissipant, ut iracundæ; confundunt, ut acediosæ; distendunt, ut ambitiosæ; ligant, ut gulosæ; inquinant, ut luxuriosæ; contrahunt, ut timidæ; corrumpunt, ut malitiosæ, &c.*

INTERPRETATIO est Figura, qua Verbum, vel factum alicujus juxta sententiam, & mentem nostram interpretamur; ut si de Christo in Cruce sitiente dicas: Noli putare, fluentium, ac refrigerantium aquarum hanc sitim esse, sed tormentorum. Sitio, inquit, quasi dicat; Majores, & amariores poenæ achelo: plura pro homine sustinere desidero. Unius Calicis haustus inextinguibilem meæ Charitatis ardorem compescere non est satis. Mori semel Amanti non sufficit; & si poena est mihi mori, ea est; quia cessant mihi poenæ per mortem. Crucior igitur, quia gravius non crucior, &c. Per hanc eandem Figuram peccatoris factum interpretaberis hoc

(1) Bernard. l. de conscientio cap. de multiplici varietate cogitationum.

hoc modo: Quid aliud agit homo, cum peccat, nisi quod Divinæ legis mandata pessumdat, Christo in faciem expuit, & spontè sese Diabolo mancipium addicet, Deum repellit, quasi dicat: Recede a me, tibi famulari non lubet: dignior est Diabolus, cui serviam, quam tu: plus delectant mundi stercore, quam Cæli divitiæ, & Gloria, &c.

CONGERIES, Græcè **SYNATHROESMUS**, est, cum plura verba, sive res, sive personæ, sive actiones, sive argumenta, in unum quasi acervum congeruntur, & condensantur, ut incitator fiat Oratio, & torrentis instar Auditorum animum abripiat D. Cypr. *contrà Demetr. Ianoxios, Justos, Deo caros, domo privas, patrimonio spoliatis, cotenis premissis, carcere includis, gladio, bestiis, ignibus punis, &c.*

Amplificationibus hoc Schema satis idoneum, & ferè adhibetur, ubi incalescit Oratio.

OCCUPATIO, sive **ANTEOCCUPATIO** (**PRÆSUMPTIONEM** vocat Quintilianus, Græci **PROLEPSIN**) est cum id, quod objici potest, anticipamus, atque diluimus, V. G. Si de Orationis efficacia sermonem egeris, Occupationem effiaxeris hoc modo: At dicet aliquis: Cur ergo, si petenti, & pulsanti præsto adest Deus, inanes petitiones meæ toties ceciderunt? Ad hæc respondeo, quod multoties Deus petentibus non indulget, vel quia malum est, quod petitur; vel quia, bonum licet, malè petatur, &c. Occupatione usus est David Psalm. 50: cum dixit; *Quoniam si voluisses Sacrificium dedissem utique.*

Hujus Figuræ usus ut plurimum est in Exor-

diis, Confutationibus, & Probationibus; necnon ubicumque aliquid est dicendum, quod minus jocundum fore videatur.

COMMUNICATIO, Græcè **ANACOE-NOSIS**, est Figura, quæ vel ab iis, apud quos, vel contra quos dicimus, consilium petimus; vel cum iis, ipsis deliberamus, &c. In hoc turbolentissimo statu date consilium, quid mihi tenetis faciendum. a. Te, Peccator, appello, tuæ me sententiæ subscribam; Si Christum hodie coram te exprobari; cædi, perfundari, fauciari videres: noone ira excandesceres, & piè furens in sacrilegium ipsum, veluti laniaterus, irrueres, &c. Act. cap. 4. 19. *Si justum est in conspectu Dei vos, potius audire quam Deum, judicate.*

Hoc Schema vim habet maximam ad fidem faciendam, & excitandos Affectus.

CONCESSIO, Græcis **PAROMOLOGIA**; est Exornatio, qua aliquid etiam iniquum, vel pati, vel concedere videmur; ut id quod maximè causam iuvat, impetremus. D. Cyprianus de Habit. Virg. *Locupletem te esse dicis, & divitem, & utendum putas iis, quæ possidere te Deus voluit. Utere, sed ad res salutares: Utere, sed ad bonas artes: Utere ad illo, quæ Deus præcipit, quæ Dominus ostendit. Divitem te esse sentiant Pauperes, locupletem sentiant Indigentes. Patrimonia tua Deo fœnera Christum ciba, &c.*

SUSTENTATIO, quæ nonnullis **IN-OPINATUM**, Græcè verò **HYPOMONE** dicitur, est figura, qua diu suspenduntur Auditorum animi, atque aliquid deinde inexpectatum subjungitur; ut si de Muliere illa, in adulterio deprehensa, & ad Christum

per-

perducta, diceret. Expectate, nunc mihi videmini, quid de ea factum sit, quamvè Christus in ream capitalis sceleris ediderit sententiam. State paululum, & videbitis novum & dignum Deo Judicium. Accusatione percepta & criminis veritate Adulteræ silentio firmata, non lapidibus obrui, ut Mosaica lex erat, imperavit; at neque coram accusatoribus impunem dimittendam decrevit; Sed nihil dicens, inclinavit se deorsum, & digito scribebat in Terra, &c. & post multa subdens: *Nemo te condemnavit, nec ego te condemnabo, &c.*

Pulchrum Sustentationis Genus est, cum magnum aliquod polliciti tenuissimum quoddam proferemus. Hac ratione (verbis utor, & exemplo disertissimi Granatensis) Phariseorum levitatem amplificare possumus, quæ discipulos Domini accusandos putabant, quod illotis manibus manducarent. Prius enim Scribarum, & Phariseorum dignitas exponetur, atque eorum præcipue, qui ab Hierosolymis veniebant; mox eorundem ad Christum accessus; tum demum eorum accusatio. *Quare, inquit Discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum?* Magnum profus & execrandum crimen, cum scriptum sit (1) *Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerint Patres tui.* Sed videamus quale sit hoc crimen, qualis ista transgressio. *Non, inquit, lavant manus suas, cum panem manducant.* Quid accusatione magis ridiculum? hocine erat illud crimen, quod tanti Doctores communi consilio exprobrare volebant?

Aptissima ad docendum hæc Figura, &

G 4

at.

(1) Proverb. 22.

attentionem conciliandam ; insuper ad laudem , & vituperium , ad exaggerationem , & diminutionem ; præterea ad delectationem .

CORRECTIO , quam inter Figuras Verborum supra numeravimus , est etiam Sententiarum , cum scilicet tollimus Sententiam aliquam , & eam alia , quæ magis idonea videtur , emendamus , & corrigimus . Exempli loco sit : *Humilitas tam fuit depressa in Terram ; vel potius tam fuit erecta in Coelum , ut primas præripuerit omnibus , secundas vix reliquerit ulli .*

ANTITHESIS etiam ad Figuras Sententiarum pertinet . De hac plene dictum , ubi de Figuris Verborum per similitudinem egimus .

PRÆTERMISSIO , seu **PRÆTERITIO** , Græcè **APOPHASIS** , est Figura , qua profitemur , dicimusque nos ultrò omittere , aut nolle dicere , id quod tunc maxime dicimus , *D. Cyprian. in Epist. ad Corn. Taceo de fraudibus Ecclesie factis . conjurationes , & adulteria , & varia delictorum genera prætereo . Unum illud , &c .*

Tribus de causis , juxta Hermogenem utimur hac figura , *Vel qua res sunt parvæ ; vel quæ notæ vel quæ ingratae , & molestæ ; Non tamen plene præterimus , quia sunt Oratori utiles .*

Adhibetur hoc Schema tum in laudatione , tum in reprehensione ; & ad probandum , vel refellendum non mediocriter conducit .

Secunda Classis Figurarum .

Quæ ad delectandum sunt aptissimæ .

A **POSTROPHE** fit , cum Sermonem ad aliam personam , vel quasi personam ,

aver-

avertimus, quam instituta Oratio requirat. Christus apud Matth. (1) *Vae tibi, Corozain; Vae tibi, Bethsaida; quia si in Tyro, & Sidone factae essent virtutes, quae factae sunt in vobis; olim in cilicio, & cinere poenitentiam egissent, &c. Et tu Capharnaum, numquid usque in Caelum exaltaberis? usque in infernum descendens, quia, &c. David Psalm. 113. Mare vidit, & fugit, Jordanis conversus est retrorsum. Quid est tibi Mare, quod fugisti, & tu Jordanis, qui conversus es retrorsum?*

DESCRIPTIO, ut alias diximus, est perspicua, & dilucida rerum cum gravitate Expositio. De Descriptione, & variis ejusdem speciebus, juxta variam rerum describendarum Naturam, jam vidimus in 2. par. cap. 8.

HYPOTYPOSIS, Latinae Demonstratio (Cicero Descriptionem vocat) est Figura, qua sic ad vivum res verbis exprimitur, ut coram coram videatur. D. Chrysoft. (2) Crudelis Avati speciem ob oculos ponit hoc modo: *Fingite videre tetrum quendam bovinem, qui ab oculis ignem emittat, cui ex utroque humero dracones pro manibus pendeant, cujus os, cavernae instar magnitudine sit, in quo pro dentibus, acuti enses stent. ex lingua venenosus sors scaturiat, venter omni fornace ardentior; cuncta, quae immittuntur, consumant, &c.*

Non inelegantius D. Gregor. Theologus admirandam septem Machabzorum Matris constantiam per Hypotyposim, adjuncta Sermocinatione depingit (3) sic enim ait: *Ac vero egregia mater gaudeo simul, ac moerore*

G 5 afficio-

(1) Matth. 11. 21. (2) Chrysost. Hom. 29. in Matth.

(3) Greg. apud Gran. de arte Concion. l. 3. c. 6.

efficiatur; atque in duorum affectuum medullio posita erat: Nam ut filiorum fortitudine, certaminumque spectaculo mirifice delectabatur; sic rursus, cum incertum pugnae eventum incredibilemque tormentorum magnitudinem, secus reputaret, timore commovebatur. Ac proinde illos, non secus atque avicula, pullos suos erripiente angue, aut alia quapiam infidelitricē bestia, circumvolabat, stridebat, obscurabat, certantes adjuvabat, nihil denique non dicebat, ac faciebat, quod illos ad victoriam paratiores, instructioresque redderet. Cruoris guttas rapiebat, fragmenta membrorum excipiebat, reliquias adorabat: hunc colligebat, illum porrigebat, alium parabat, omnibus acclamabat: *Euge Filii mei euge strenuimilites, euge in corporibus ferme incorpores; euge Legis, canēque senectutis vae, atque Civitatis, quae vos aluit, atque ad eam Virtutis magnitudinem coeexit, Antistites, atque Patroni paulum adhuc, & vicinior: paulum adhuc, & ego inter mulieres beatorum, & vos inter adolescentes beatorum, &c.*

Per Hypotyposim describimus non solum ea, quae facta sunt, vel fiunt; verum & quae futura sunt, vel accidere poterint; Atque juxta modum rerum futurarum descriptiones proponi possunt in has, vel similes formas, E. G. Hæc quae non vidistis oculis, animis cernere potestis, &c. *Videri mihi videor venientem in nubibus Christum cum potestate magna judicaturum, &c. Fugite vobis, &c. Quid futurum putatis cum ad extremum usque agonem Peccator devenerit? &c.*

Valeat hæc Figura non solum ad delectandum, sed ad movendum quoque.

SERMOCINATIO dupliciter definitur à Cornificio, his verbis: **Sermocinatio est,**

est, cum alicui Personæ sermo attribuitur & is exponitur cum ratione dignitatis, hoc est, ait Fabius, explicans postrema verba, *Si es locutus sum finxerimus, quæ cogitasse eam, non sit absurdum.* A quibusdam aliis definitur hoc modo: Sermocinatio est ficta Personarum collocutio. Ex hac duplici definitione colligitur quod bifaria sit Sermocinatio; Vel enim unius dumtaxat, secum disputantis, & cogitantis, quid agere debeat Sermonem recitat Orator, & dicitur a quibusdam **DIALOGISMUS**; Vel duo, aut plures mutuo inter se loquentes inducit, & vocatur **DIALOGUS**. Utriusque Sermocinationis exempla frequenter occurrunt legenti.

ETHOPOEJA, quam cum Dialogismo nonnulli confundunt, est alienorum affectuum, qualiumcumque, dictorumque imitatio. Vel: Est expressio morum, & affectuum alicujus Personæ superstitis quam suos seculus pendentem repræsentat Orator. Talis est illa in Cantico Moysis, Pharaonem loqui inducentis (1) *Persequar, & comprehendam divitum spolia, implebitur anima mea. Eusque in obitum gladium meum, interficiet eos manus mea.*

In construenda *Æthopœja*, tria hæc tempora percurremus.

Præsens, Præteritum, & Futurum.

In Præsenti calamitates, & infortunia minime ex minatur.

In Præterito cum anteaclis calamitatibus, vel felicitatibus præsentis erumnæ comparantur; ut ex illorum memoria vehementius accendatur affectus,

In Futuro vel de remedio consultatur, vel desperatio fingitur.

(1) Exod. 15.

IDOLOPOEJA à quibusdam dicitur, qua mortuos inducimur loquentes, E.G. Patrem defunctum ingrati Filii oblivionem exprobrantem; Epulonem Fratres commendentem; D. Paulum vaniloquos Evangelii Prædicatores corripientem, &c.

PROSOPOPOEJA, ex Cicerone, est ficta Personæ inductio; seu Personæ fictio, & conformatio, ut alii. Fit autem cum vel rebus inanimis, aut mutis animantibus Sermonem accommodamus; ut si quis inducat lapides Sanctuarii clamantes, Romam gloriabundam, corvum, Paulo cibum deferentem, eundemq; alloquentem, &c. Vel iis, quæ Corporis expertia sunt, Corpus, & verba tribuimus; ut si inducamus Deum, vel Angelum, vel Dæmonem verba facientem. Secundum hoc genus Prosopopoeja ad Idolopoejam nonnulli referunt. Habacuc. 11. 12. *Lapis de pariete clamabit, & lignum, quod inter juncturas ædificiorum est, respondet: Væ, qui ædificat Civitatem in sanguine, & præparat Urbes in iniquitate &c.* Baruch. 3. 33. 35. *Stellæ dederunt lumen in custodiis suis & lætate sunt, vocatæ sunt, & dixerunt: adsumus.* D. Cyprian. (1) Diabolum inducit Christo exprobrantem eorum hominū insaniam, qui in dammandos sumptus omnia profundunt; Pauperibus nihil impertiunt, sic autem ait: *Ponat unusquisque ante oculos suos Diabolum cum servis suis, id est cum Populo perditionis, & mortis, in medio presiliæ Plebem Christi presente, & judicante ipso, comparationis examinae provocare dicentem: Ego pro istis, quos mecum vides, nec ulapas accepisti, nec flagella sustinui, nec Crucem portavi,*

(1) Cypr. Sermo de Eleemlyna.

CAP. I. SECT. III. ART. I. PUN. II. 157
*savi, nec sanguinem fudi, nec familiam meam
precio Passionis ac Crucis redemi; sed nec Re-
gnum Cæleste illis promitto, &c.*

*Ethopœja, Idolopœja, & Profopœja, præ-
ter delectationem, valent plurimum ad au-
gendum, & commiserationem, aliosque affe-
ctus excitandos.*

COMPARATIO etiam nonnullis è Sche-
matum numero excludatur, quod censeatur
verius esse Præbationis pars, quam Figura
Sententiæ; non desunt tamen, qui inter Fi-
guras eam reponant; videtur enim magis ad
illustrandum, & ornandum instituta, quam
probandum. De hac fusè dictum in 1. parte
art. 2. sect. 1.

Utrum hic tantum attingimus: valet ad sua-
ves motus excitandos; ad exhortationem, &
ad perspicuam dicendi methodum.

Tertia Classis Figurarum.

Quæ ad promovendos Animos sunt idoneæ.

INTERROGATIO tunc Figura est, quo-
ties non discedi, sed instandi causa assu-
mitur. Mirificè Oratorem javat; vires enim,
& aculeos addit Orationi, venustatem, & va-
rietatem inducit, atque ad probandum vim
habet maximam; videndum tamen ne immo-
dicè adhibeatur.

Varios per hanc Figuram animi motus ex-
primimus.

Aliquando per ipsam instamus, atque urge-
mus, ut. Quousque Dei Patientia abuteris,
ingratissime Peccator? Quoadiu ad Christi
vires obsurdiores? quid dissimulas? quid
sergiverfaris? qua fugis? &c.

Quandoque terrendo monemus. Sic D. Am-
br.

brof. ad Virginem devotam (1) *Quid tibi cum mortalibus? quid in illis desideras, ac requiris? Castimoniam, quam non habent? Quid? Fidem, quam non inveniunt? Doctrinam, quam non sequuntur? Jejunium, quod oderunt? Abfistentiam, quam judicant? Humilitatem, quam opprimunt? Sobrietatem quam negligunt? Sinceram mentem, quam non habent? verecundiam, quam a se proiciunt? &c.*

Nonnumquam indignamur. D. Hieron. 5. 9. *Numquid super his non viftabo, dicit Dominus, & in Gente tali non ulcifectur Anima mea?*

Sæpe etiam conquerimur: Habacuc. 1. 2. *Ufquequo, Domine, clamabo, & non exaudies? vociferabor ad te, vim patiens, & non salvabis?*

Interdum optamus. Job. 14. *Quis mihi tribuat, ut fcribantur sermones mei? Quis mihi det, ut exarentur in libro. &c.*

Non raro dubitamus. Hier. 6. 10. *Cui loquar? Et quem contabor, ut audiat?*

Et ne longius per aliorum Affectuum exempla, quorum nusquam non magna copia est, vager; per Interrogationem quoque affirmamus, vel negamus. Ut est illud Apostoli: *Non sum liberè? Non sum Apostolus? Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? Et Psalm. 26. Dominus illuminatio mea, & solus meus, quem timebo?*

SUBJECTIO à quibusdam dicitur, cum Interrogationi Responfionem subjicimus D. Paul. ad Rom. 7. 24. *Infelix ego homo, quis me liberabit a corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum.* Alii verò Subjectionem vocant eam Proleceos, seu Occupationis partem, qua contra-

riam

(1) Ambros. cap. 2.

riam rationem solvimus. Aliis tandem Subiectio dicitur, in qua multa, sive per interrogationem, sive absque ea breviter adducuntur, & unicuique eorum sua subditur responsio. Sic Petrus Gellensis (1) fortem hominem, & in adversis constantem, victoremque pulchro admodum describit: *Ecce caminus; sed non timet aurum. Ecce Mare, sed supernatast folium. Ecce Malleus; sed non confrigitur Atamas. Ecce Ventus; seu Mons Sion non commovetur. Ecce Prælium; sed Miles tenet gladium.*

EXCLAMATIO definitur Orationis elatio, & contentio, ad augendum reperta quæ interiectione quadam expressa, vel intellecta, motum vehementiorem efficit, rei que magnitudinem exprimit. Gal. 3. *O insensati Galatæ; quis vos fascinavit non obedire Veritati?* Absque expressa interiectione D. Paul. (2) *Infelix ego homo; quis me liberavit de corpore mortis hujus?*

Variis Affectibus inservit: Indignationi; Admirationi, Correctioni, &c. aliquando etiam Ironiæ.

Hac tamen Figura non utimur, nisi post rem aliquam insignem suavam, vel saltem sufficienter expositam; licet in rebus atrocibus, ut inquit Cicero, vim Exclamatio majorem habeat; si rei declarationem antecedit, ex quo liquet quod; et si in Amplificationibus; & Epilogis aptissimum sibi locum vindicet hoc Schema; in re tamen lugubri, & inexpectata, ab Exclamatione quandoque exordiri absolum non est.

ACCLAMATIO, Græcis **EPIPHONEMA**, est cum rei narratz, aut probatz subji-

(1) Lib. 7. Epist. 2. (2) D. Paul. Rom. 7. 24.

subicitur, veluti coronis, quædam gravior Sententia, seu Prounciatum, ex superioribus expressum. Sic Sulpicius Severus post commemoratam D. Martini morientis orationem, tandem acclamat: *O virum ineffabilem, nec labore victum, nec morte vincendum!*

At non semper Epiphonema fit cum admiratione, ut in Exemplo allato; quandoque enim sine Admiratione est ut illud in fine Psalm. 2. *Beati omnes, qui confidunt in eo.*

Interdum Epiphonema causam continet facti, ut Joan. 12. *Multi etiam ex Principibus crediderunt: sed propter Phariseos non confitebantur, ne de Synagoga eijcerentur.* Mox subdit: *Dilexerunt magis gloriam hominum, quam gloriam Dei.*

Quandoque summam continet rei: Sic ille (1) postquam docuit, quod vis animal ex re aliqua delectationem capere, subjecit. *Trahit sua quemque voluptas.* Huc spectat illud Davidis, (2) qui mirabilium operum Dei narrationem claudit hoc Epiphonemate: *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa Terra!*

Denique fit Epiphonema; ut priora confirmet. V. G. si post multa de Susannæ constantia, lascivorum, ac peccantium Scelus infidias eludentis, adjicias: *Maluit innocens mori, quam rea vivere.*

DUBITATIO, vel **ADDUBITATIO** dicitur, cum Animus pendet, ac nescit, quid è duobus, aut pluribus dicendam, aut agenda sit, D. Gyr. de Christi Confessore Celerio; eodemque a Parentibus Martyribus orto: *Non invenio, inquit, quem beatiorum*

• (1) Virg. Eclog. 1. (2) Psalm. 8.

magis dicam, utrumq; illos de Posteritate tam clara, an hunc de Origine gloriosa. Et D. Greg. de Magdalena: Quid igitur miramur, fratres, Mariam venientem, an Dominum suscipientem? suscipientem dicam, aut trahentem?

Apta satis ad rem amplificandam & attentionem Auditoris parandam; estque Exordiiis peridonea.

ADMONITIO fit, quoties placide quempiam, aut benevole admonemus officii. *Isai. i. 17. Querite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam.*

DEPREGATIO, quæ & **OASECRATIO** dicitur, est; qua opem alicujus imploramus. *Ephes. 4. Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem Christi, &c. David. Psalm. Exurge quare obdormis, Domine? Exurge, & ne repellas in finem.*

OPTATIO est vehementis alicujus desiderii significatio, qua quod nobis, aut alii proficit, optamus. *Job. 13. Quis mihi hoc tribuat, ut in Inferno protegas me? & abscondas me donec pertransseat furor tuus? Deutor. 32. 19. Utinam saperent, & intelligerent, ac novissima providerent.*

EXEGRATIO est, qua malum alicui imprecamur; talis est illa D. Pauli, *Percutiat te Deus paries dealbate.* David in *Psal. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum.* Job quoque diem nativitatis suæ execratur his verbis: *Pereat non, in qua natus sum, & dies versatur in tenebras.*

COMMINATIO terrorem incutit metû futuri mali; seu malum ipsum per Hypocyposim prædicat, seu nuda, & simplici declaratione prænuñciat. *Amos 6. Væ, qui opulenti*

lenti estis in Sion, & confidatis in Monte Samarie: Optimates, Capita populorum, ingredienti & pompaticè domum Israel. Et Math. 3. 13. Vobis Scribæ, & Pbarisæi Hypocrita, qui clauditis Regnum Cælorum ante homines.

CONQUESTIO est, qua quis vicem suam polet, & lamentatur, aut de alio queritur. David (1) *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, habitavi, cum habitantibus Cedar, multum incola fuit Anima mea. Abacuc. 1. Usquequò, Domine, clamabo, & non exaudies? Vociferabor ad te, vim patiens, & non salvabis?*

INGREPATIO, seu **OBJURGATIO**, Factum, vel dictum minus rectum reprehendit, & castigat. D. Paul. ad Corinth. 4. 7. *Quid habes, quod non accepisti? Et si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Idem Corinth. 1. *Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, & non apud Sanctos.*

LICENTIA, vel ut rectius alii **LIBERTAS**, Græcè **PARRESIA**, illa est, qua Orator ea, quæ gravia, vel periculosa dicta videbantur, præsentis animo, & magna libertate pronunciat, vel commovendi, vel objurgandi causa? Sic D. Paul. (2) *Ad tribunal Cæsaris sto, ibi me judicari oportet, Cæsarem appello.*

Ferè periculum est in hac Figura, ne offendatur Auditor; idcirco præmuniri eam, juvat, ac mitigare aliquo remedio, quod multiplex esse solet. Vel enim veniam licentiæ perimus, ut: *Ignoscite, Auditores, si asperè non nihil, & acerbè loqui videor: Dei res agitur, &c. Vel dicimus, invitò id nos facere,*
ut:

(1) David *Psalw.* 119. (2) *Actor.* 25. 10.

ut : Nollem hoc dicere ; neque enim ultrò ad id enunciandum animus sese meus accommodat ; sed dicendum est tamen . Vel amorem nostrum prius testamur, seu dolorem ob delictorum frequentiam, & gravitatem ; ut : Scio molestum vobis, & onerosum fore, quod dicam, sed officiosi Medici est male factum, vulnus ferro patefacere, ut sane . Item Indignemini quantumcumque libet, o peccatores : dolor, quo afficior ex effrenata vestra peccandi libidine, peccatorumque non toleranda gravitate, flere me non patitur, fari cogit .

EMPHASIS est, quæ altiorem præbet intellectum, quam quæ verba per se ipsa declarant . Duplex est : Altera quæ plus significat, quam dicit : Altera, quæ id etiam, quod non dicit, significat . Prior est in illo D. Petri : *Tu mihi lavas pedes ?* Tibi illa Verba, Tu, Mihi, Emphasim habent, quasi diceret : Tu, qui Magister, Creator, & Dominus, mihi vilissimo homuncioni, & peccatori miserrimo pedes lavas : Posterior est, si de Goliath. Davidica funda percussio, atque in Terram prostrato dicas : *Jacuitque immensam per humum* ; quo prodigiola ejus corporis mole significatur .

Non desunt, qui Emphasim a Figurarum, & cœtu reiiciant .

RETICENTIA, seu OBTICENTIA, quam alii INTERRUPTIONEM, alii PRÆCISIONEM appellant, Græci APOSIOPÉ-SIN, ea est, quæ sententiæ inchoatæ pars aliqua præciditur, ita tamen, ut intelligatur . Vel, Reticentia est ; cum abrupto sermone, quod reticemus, Auditorum animis æstimandum, & aut suspicandum relinquimus .

Afc-

Affectum quandoque ostendit hæc Figura :
 ut in illo Psalm. 6. *Anima mea turbata est val-*
de ; sed tu Domine , usquequò ? Reticetur hic,
Auxilium differs , vel aliud quid simile .

Aliquando nullum indicat affectum ; ut si
 dicas : Utinam liceret hodie foedam , atque
 horrificam Dæmonis formam Peccatorum
 aspectui objicere : ut eorum quisque agnosce-
 ret quali sese Domino misere per peccatum
 mancipaverit . Gereret quidem monstrum
 horrendum , ingens , cui nec simile peperit
 Libya , nec Fabulæ somniarunt æquale . Ga-
 put informe , minax , proceris , ac tortuosis
 cornibus armatum , sibilantium viperarum
 capilliori obtectum : facies tenebricosa ; nocte
 ipsa jam terior , torvis , ac trucibus oculis ,
 sanguine conspersis , hinc inde scintillanti-
 bus . Ore distorto , atque immodicè aperto , te-
 trum ignem , ac pestiferam mephitim ab imo
 exhalans . Parco pluribus ; jam enim video
 vos tremefactos ad hæc prima lineamenta
 monstruosæ immanitatis . Quid si reliqua lon-
 gè horribilia recenserem ? Quid si non picta
 rei imago , sed res ipsa vestris oculis obver-
 saretur .

Hæc de Tropis , & Figuris , quantum ex
 gravibus , & selectis Authoribus colligere
 potui . Cæterum in hac Materia tanta est
 Authorum controversia ; tam multiplex om-
 nium sententia ; ut si de Troporum , & Sche-
 matum numero , nominibus , & natura Scri-
 ptores confulas : nullus ab alio non discre-
 pet , omnes ad invicem dissentiant . Idque ut
 bene docet Eyprianus (1) quia , quæ de Tro-
 pis , & Figurarum ornamentis præcipi pos-
 sunt ,

(1) *Cypr. lib. 3. cap. 30. propè finem .*

sunt, valdè minuta sunt, & exilia. Ideirco de eis disputatio non solum dubia, & incerta; sed controversa etiam, plenaque disputationis semper fuerit. Neminem igitur reprehendi oportet: Et ut autò quis in hac re incedere dicatur, satis est, si gravis alicujus Scriptoris vel authoritati, vel rationibus incumbat.

In adhibendis autem tam Troporum, quam Figurarum luminibus, habendum est præ oculis illud Quintiliani, nempe quod (1) *Sicut ornant Figure opportune posite; ita ineptissima sunt, cum immodice peruntur.*

De Aptè dicendo.

A R T I C U L U S III.

AD Elocutionis dignitatem pertinet Troporum, & Figurarum ornatu; ad eandem etiam spectat, Aptè, atque appostè dicere, de quo superest, ut in præsentia agamus.

Aptè dicere, idem est, ac Orationis faciem, seu dicendi formam, vel Characterem, vel Stylum, Personæ, tum dicenti, tum audienti, necnon rebus ipsis, de quibus dicitur, præterea loco, tempori, cæterisque circumstantiis accommodare, quod clarè expressit Cicero, cum ait: *Non omni Cause, neque Auditori, neque Personæ, nec Tempori congruit unam Orationis genus.* Hoc est autem præcipuum illud Prudentiæ opus, quod in Oratore desideratur, & hac præsertim de causa, Rhetoricam dicendi Prudentiam appellavit Fabius.

Ut autem a Persona dicente incipiam, etiam ad Oratores omnes in universum pertineat, ut (2) Modestiam, Humanitatem, Charita

(1) *Quintil., lib. 9. cap. 3.* (2) *Granat. lib. 2.*

ritatem, communis salutis studium, & ardens veræ Pietatis desiderium in dicendo præferant; Jactantiam, Ingenii ostentationem, atque omnem ambitionis suspicionem fugiant; nihilque dicant, quo Auditores offendi jure possint; hoc est (1) nihil insolenter, aut arroganter, nihil inverecondè, aut petulanter; nihil contumeliosè, aut sordidè; nihil scurriliter, aut abjectè; nihil tandem licenter, aut indecenter, & vitiosè dicant; Non omnes tamen unus, idemque Orationis Character decet. Senex gravitatem servet in dicendo, in redarguendo liberior sit. Juveni vivaciori, ac jucundiori stylo uti licuerit; cautum verò in objurgandis vitiis, præsertim, quæ contrà castitatem sunt, esse oportet. Rarò ad Mulieres sermonem vertat; quod ubi quandoque contingerit, gravitate alloquium non careat. Episcopus, vel superior Prælatus, graviozem in concionando sermonis habitum induat, & Charitatem, paternamque curam, & providentiam in suis, verbis declarare satagat; Quod a D. Chryso-stomo in Exordiis suarum Concionum factitatum legitur, Sic & Regularis Orator, liberius in vitium tonet; nec solum peccati fugam suadeat, sed ad perfectionis studium, Auditores excitet, atque hortetur. Par ratio de aliis Oratoribus: quibus pro varia singulorum conditione, & circumstantiis, variè formandus est sermo, ut aptè dicendi ratio servetur.

Pro diversitate quoque Audientium variè sermo tractandus. Rudes, & agrestes homines crudiri expectant: ideo simplici, & demisso

(1) *Granat. lib. 5.*

misso stylo cum his loquendum . Exemplar, Parabolæ, Similitudines , & alia quæ rem penè sensibus subjiciunt, adhibeantur; Nec Verba , etiam tritiora , modò non sordida, quandoque despiciamus. Ex Figuris eligimus eas, quæ ad docendum, delectandum , & aliquando ad terrendum valent .

Longè aliter cum Eruditis , Nobilibus , & Principibus Viris , quorum delicatæ aures sublimem, elaboratam, & leporibus conspersam orationem postulant .

Præter hæc, alia dicendi methodo cum Sacerdotibus, Divinarumque rerum studio, & contemplationi addictis hominibus, quos duriores , & asperiores objurgationes non decent (gravant enim, nisi continent) Alia cum Profanis , Divinæque Legis contemptoribus & in omnia scelera sine Dei metu ruentibus , quos fortiter arguere , & usque increpare licet , uti convenerit . Demum ita debet prudens Orator Sermonem suum Auditoribus accomodare ; ut eorum conditioni , captui , & necessitati per omnia consulat .

Nam de rebus , primò quidem videndum est , ad quod Genus Causarum pertineat res ipsa , de qua loquimur, ut debitum ei characterem assignamus .

Tria sunt Causarum Genera, in quibus versatur Ecclesiastes . Primum est Didascalim , seu doctrinale, quod in docendis Auditoribus eorumque ignorantia tenebris dilucida doctrinae traditione illustrandis occupatur. Secundum est Demonstrativum , quod in Laude, aut Vituperatione versatur : Tertium est deliberativum, quod Suasionem continet, vel Dissuasionem .

Tri,

Triplex etiam est Character, seu Stylus, seu Idea, seu Forma, aut Genus loquendi: **SUBLIMIS, HUMILIS, MEDIOCRIS.**

SUBLIMIS, quem Gravem, Magnificum, Altiloquum, Grandem, & Summum vocant, ille est, qui constat (1) ex Verborum, & Sententiarum magna, & ornata constructione. Singularem Verborum delectum Character hic postulat; vult enim verba ampla, & magnifica, & in rebus atrocibus auditu ipso aspera, & veluti confragosa. Longiores periodos, & flexuosam Orationis formam, quæ multa cæsa, & membra includit, desiderat; Magis autem rerum ponderibus, & sensuum affectibus attendit, quam Verborum Ornamentis, quæ prout occurrunt, rapit potius, quam exquirat. Graves amat Sententias, ut potè de Deo, & rebus Divinis, de rebus Civilibus, aut Naturalibus. Sententiarum lumina non excipit, nisi graviora, & vehementiora, cujusmodi sunt Hyberboles, Hypotyposes, Prosopopœjæ, Conversiones, & similia. Amplificationibus magnificis Orationem attollere, atque omne genus affectuum, pro rei natura, quam tractat, excutere, & concitare nititur. Interdum tonat, & fulminat; nec tantum in sensus irrepit, sed irrui; & iustarum rapidi torrentis (ut Farnabii similitudine, & verbis utar) hybernis nivibus, aut montano flumine aucti, pontemque, aggeremque indignati, sternit agros, saxa devolvit, viam, ubi non inveni, sibi pandit, secum Auditorem vel contra nitentem, fert, cogitque ire. quo rapit. Hujus Grandis Characteris Exempla sunt: Hierem. 2. *Obstupescite Cæli superbos, &*

part. 6.

(1) *Plutarch, apud Cousinum.*

porta ejus desolamini vehementer; duo enim mala fecit Populus meus, &c. II. 1. 2. Audite Cœli, & auribus percipe Terra, &c. D. Paul. 2. Corinth. 6. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis; Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum, &c. Granditer in eas, quæ formam pigmentis colorant, vel potius decolorant, invehitur D. Cypr. (1) his verbis: Tu te existimas impudè laturam tam improba temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Ut enim circà homines impudica, & incesta stercis lenocinantibus non sis; corruptis, violentisque quæ Dei sunt, pejor adultera detineris. Quod ornari te putas, quod putas comi; impugnatio est ita Divini operis, prævaricatio est veritatis, &c.

HUMILIS dicendi forma, quæ tenuis, sive attenuata, & submissa dicitur, gaudet usitato, & communi sermone; qui tamen Purus, Perspicuus, Evidens, & Probabilis esse debet. A numerorum vinculis liberior est. Curiosam conglutinandi Verba diligentiam non amat; & omnem insignem ornatum Stylo Grandi relinquit: non tamen inculta, aut sicca, non epervis, aut arida esse debet. Acutas, & crebras sententias desiderat: Tropis utitur, & figuris, at verecundiùs & parcius: Translationibus autem frequenter; minus tamen, quàm Genus dicendi Magnificum. Hujus formæ exemplum dat D. Paul. (1) Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis? Scriptum est enim: Quoniam Abraham duos Filios habuit, unum de Ancilla,

(1) D. Cypr. apud Granat.

(1) D. Paul. ad Galat. 4. 21.

illa, et unum de Libera: Sed qui de Ancilla secundum carnem natus est: Qui autem de Libera per repromissionem: quæ sunt per Allegoriam dicta. Sic et in Epist. 1. ad Timotheum §. 1. Seniores ne increpaveris; sed obsecra ut patrem; Juvenes, ut fratres; Anus, ut matres; Juvenculos, ut sorores in omni castitate, etc.

MEDIOCRĒ, sive temperatum dicendi Genus, est medium inter Magnificum, et Humile, atque ita in confinio utriusque constitutum; ut nec acumine posterioris, nec fulmine utatur superioris; sed submissus aliquanto sit Grandi, uberius, & robustius Infirmo. Huic omnia dicendi ornamenta conveniunt, præsertim quæ ad delectandum valent? Est enim in hoc Genere nervorum vel minimum, suavitaris vel plurimum. Figuris floreat, Translacionibus utatur crebrius, sed modestis. Amat mediocres Sententias, Digressiones amœnas. Dispositio sit facilis, et plana: Verba suaviter, et numerosè fluant: Exemplum hujus Idææ habetur ex D. Paul; (1) *Obsecro itaque vos, Fratres per Misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, acceptabile obsequium vestrum, etc.* Temperatè etiam loquitur D. Ambrosius, dum professis Virginibus proponit Matrem Domini, tamquam sub exempli forma, quod moribus imitentur: *Virgo erat, non solum corpore, sed etiam mente, quæ nullo doli ambitu syncerum adulteraret Affectum. Corde humilis, verbis gravis, animi prudens, loquendo parcior, legendi studiosior, non in incerto divitiarum, sed in prece pauperis sperans*

(1) D. Paul. Rom. 12. 1.

reponens: intenta operi, verecunda sermonibus, arbitrum mentis, solita non hominem, sed Deum querere,

Pro diversis igitur Causarum Generibus, variandus est Character: nam sicuti non omne Personarum Genus, unus, idemque ornatus decet; sed alius Principi, alius Privato, alius Militi convenit: ità et diversa materia diversos habitus, diversos exiget Characteres.

Humilis dicendi forma Genus Didascalicum decet.

Mediocris, & temperata Generi Exornativo, necnon et Didascalico, præsertim coram Eruditis, convenit.

Sublimis, et Gravis in Deliberativo adhibetur.

Nec solùm in diversis materiis, ad diversa Causarum Genera pertinentibus, diversa utimur sermonis forma; sed etiam in eadem Oratione, pro diversitate rerum, quæ occurrunt, varianda est Sermonis Idea. Res Magnæ stylum appetunt Grandiorem. Modicæ, Mediocri exposendæ sunt Characteres. Parvæ Humilem dicendi formam desiderant; Ut enim ait Cic. Is eloquens erit, qui poterit parva submissè, modica temperatè, magna granditer dicere.

At pro diverso quoque Oratoris munere varianda est ejusdem Orationis facies; ut scilicet cum docet; submissè, cum delectat, temperatè, cum flectit, granditer dicat.

Singulæ etiam Orationis partes diversam exigunt sermonis Figuram: Proemium ac temperatum: Propositio, et Divisio simplices, et perspicuæ; Narratio, prout rerum

quæ narrando exponuntur, natura exposita. Confirmatio subtilis: Epilogus, & Amplificationes, acres, & graves.

Vide nunc quot, & quæ præ oculis habenda sint, ut aptè, & appositè dicatur. Persona scilicet Dicentis, & Audientis; Genus causæ, Partes Concionis, Oratoris officium, & rerum dicendarum Natura. Adde & circumstantias Loci, Temporis, etc. De quibus nihil monendum puto, ne Oratoris Prudentiam lædam potius, quàm juvem; atque hic ab Elocutione pedem referimus.

De Pronunciatione .

P A R S Q U A R T A .

Ventum est tandem ad eam Eloquentiam partem, quæ in dicendo maximè dominatur, estque ad omne momentum persuasivonis efficacissima. Ea est Pronunciatio, quam Cicero quamdam Corporis Eloquentiam, & quasi Sermonem nominat. Alii Animam, & Vitam Orationis vocant, languent enim singula Orationis membra, & jacent velut emortuæ; sine sensu, sine motu; nisi vivæ Vocis spiritu aimentur, & signifi Gæstus virtute excitentur.

Est autem Pronunciatio, sive Actio (utroque enim nomine appellatur) *En Rerum, et Verborum dignitate, Vocis, et Corporis moderatio*, Ità Cic. vel, ut Alii; *Est Vocis, Corporisque apta pro Rerum, Affectuumque varietate, confirmatio*.

Partes ergo Pronunciationis duæ sunt; Moderatio vocis, & Corporis motus; illa aures hic oculos afficit, per quos duos sensus omnis ad animum penetrat Affectus.

A voce Pars hæc Rhetoricæ dicitur Pronunciatio; a Gæstu nominatur Actio: De utroque breviter dicendum; at de priori prius, hoc est de Voce, posteriùs de Gæstu.

De Voce .

C A P U T I .

A Generalibus ordimur, atque ea primum de Voce præcepta statuimus, quæ ad

174 **ECCLLESIAST. RHET. PAR. IV.**
universam Orationem pertinent ; mox et
speciatim, quæ singulas Orationis partes re-
spiciunt .

Generaliter de Voce hæc jubentur, ut vox
sit **GLARA, FACILIS, CONSTANS, FLEXI-**
XIBILIS, APTA.

CLARA Vox dicitur, quæ mediocri sub-
tilitate aerem secans, aures distinctè et inte-
grè attingit : hanc amat Auditor . Obtusam
verò, surdam, rusticanam, raucam, et bubulam
vocem fastidit, et averfatur .

Ad Claritatem pertinet, ut distinctè, et
articulatè loquamur, non turbidè, et confu-
sum. Verba singula integrè proferantur : nulla
eorum pars devoretur, aut destitatur : non
distorqueatur, aut dilumbetur ulla . In pro-
nunciando autem debet esse aliqua divisio, ut
resumatur Spiritus, in membris, et incisus; et
in fine Periodi tota voce aliquantisper quie-
scendum. Huic autem virtuti, ut obest sum-
ma celeritas quæ facit, ut sine distinctione
dicatur, sed uno spiritu, atque uno impetu
omnis percurrantur ; ità nimia tarditas, qua
numerari syllabæ potius, quàm pronuciari
videntur, tædium, somnum, frigus, et oscita-
tionem Auditoribus creat .

FACILIS Vox erit si non multo nisu com-
pulsæ erumpat ; sed facilè, et liberè prodest
eum suavitate quadam, non quidem foeminea
aut affectata, sed virili, et naturali. Hæc Au-
dientium aures mulcet, ac detinet; aspera ve-
rò clamorosa, et querula vox angit, vexat, et
cruciat: idè monet Fabius, ut vox ultrà vires
urgenda non sit, præsertim iis, qui imbecillio-
si voce laborant; hi namque rarò debent eam
mollere, sæpè deprimere, sæpè flectere .

At

At **CONSTANS** esse Vox debet, hoc est firma, & perpetua, quæ nunquam a laudabili tono excedat; sed rectè pronuntiandi æqualitatem ad finem usque retineat.

Ad constantiam, et firmitudinem Vocis quatuor conducunt, ut scribit Author ad Herennium. 1. Ut sedata, ac depressa Voce principia dicamus; læduntur enim arteriæ, si acri clamore exasperentur, antequam leni voce permulsæ fuerint. 2. Ut longiusculis interval-
lis distinguatur sermo; nam recreatur vox respiratione, et arteriæ reticendo acquiescunt: 3. Ut vox crebrè immutetur. 4. Ut acutas exclamationes vitemus.

FLEXIBILIS etiam Vox esse præcipitur, nempe ut alias, atque alias, mutationes, flexus, et figuras induat; nec uno semper eodemque tono rigide perseveret, qua continuata cantilena (Monotoniam Græci vocant) nihil ingratus; sed pro rerum affectuumque varietate variè, et per gradus intendat se, et remittat, lenem, et asperum vehementem, et tenerum, gravem, et acutum sonum efficiat; nec aliter Oratoris effingentis libitum sequatur, quàm mollis cera digitos.

Postrema Vocis conditio, seu virtus est; ut sit **APTA**, tum Loco, tum Auditoribus, tum etiam partibus Orationis, Rebus, Affectibus, et Figuris.

In amplo, et spatioso loco voce utendum est intensiori, ut sufficienter ab omnibus audiatur; in angusto autem, et brevi spatio, si vox intendatur, dura, et insuavis fiet Auditoribus. Ad hæc videndum paucine sint, apud quos verba facimus, an complurimi: illos remissa, hos concinaciori voce alloqui oportet.

Inspicienda quoque est Auditorum qualitas, et conditio. Cum rusticis paulò duriori voce loquendum est; Apud Urbanos, et Gultes viros loquela sit suavior. Doctores, et Eruditos gravis, et decora Vox decet; Indoctos remissior, et faciliior.

Venio nunc ad specialia de voce præcepta, quæ Partibus Orationis singulis, tum etiam Rebus ipsis, Affectibus, et Figuris conveniunt.

In Exordio, nisi aliquo vehementiori affectu constet, Vox sit submissa, et verecunda; valet enim plurimum ad conciliandos animos.

In Introductione parumper Vox insurgat.

Narratio simplicem, et apertam vocem requirit, familiarique sermoni jam proximam; nisi aliud in his, quæ narrantur, possent Affectus.

Confirmationi Vox est varia pro varietate rerum, quæ ad probandum afferuntur.

Argumentatio plerumque agiliior, acrior et instantior.

Digressiones ferè lenes, dulces, et remissæ.

Amplificationes gravi, et magniloqua voce sunt pronunciandæ.

In Peroratione, ubi præcipuum Amplificatio locum habet, et affectus sunt conciliandi, Vox sit excitatio, et vehementior, Pronunciatio a liquidò celerior.

Res magnæ, cum majestate quadam, humiles demissè, mœstæ flebiliter, lætæ jucundè, atroces incitatè, mediocres moderatè recitentur.

In Ira Vox si atrox, aspera, ac densa, et respiratione crebra. In miseratione, et mœrore

rere, flexilis interrupta, flexibilis, & canens proxima; nam, ut ait Cic. *Etiā Orbor, Vi-
duasque videas in ipsi funeribus canore quo-
dammodo proclamantes.* In Iztitia sic plena &
simplex, hilaris, fluens: In metu, ac verecun-
dia, submissa, hzlitans, & abjecta. In mansue-
tudinē, lenis, in audacia erecta: & ne in lon-
gum, abeam, (1) *Vox attollitur incitatis affe-
ctibus, compositis descendit, pro utriusque rei
modo altius, vel inferius.*

Cum autem veniatur ad Figuras, observa-
bimus, quz Vox sit propria Interrogantibus,
Admonentibus, Increpantibus, Irrideantibus,
&c. eamque imitari studuerimus.

De Gestu, seu Actione.

C A P U T II.

Vocem sequitur Gestus, seu Actio, de
qua brevia hzc monita habeantur.

I. Ut Gestus Voci, & rebus ipsis dicendis
ingeniosē conformetur, nec ab eis ullo mo-
do dissentiat.

II. Ut nec ante Vocem sit Gestus, neque
post Vocem, utramque enim deforme.

III. Ut decor, & gravitas in Actione ser-
vetur; non enim omnia, quz Comcedis con-
veniunt, et Oratori.

IV. Ut moderatē Gestibus utamur, &
potius Actio sit parca, quā superabundans.

V. Denique ut Actionem itā iustitiamus,
ut artem redolere videamur,

Præcipuz Actionis Partes in sex præci-
pui Humani Corporis partibus consistunt:
Sunt autem 1. Truncus Corporis, 2. Caput,

H 5

3. Vultus,

(1) *Fab. lib. 13. cap. 3.*

3. Vultus, 4. Humeri cum Brachiis, 5. Manus
6. Pedes. De Singulis breviter.

TRUNCUS CORPORIS Naturalem rectitudinem servet, sive stet, sive sedeat; talisque rectitudinis situs modestia gravitate non careat. Moveatur autem moderatè, graviter, et venustè. Anterior pars dicentis mediam Auditorii partem ferè semper respiciat; cumque in alterutrum latus aliquando declinat, medium spatium omninò non deserat; sed mediocriter, et ex parte tantum id fiat.

CAPUT etiam sit erectum; non obstipum, aut in cervicem reflexum; non demissum, atque dejectum, quod discipulo convenit apud Magistrum; At nec rigidum, et immobile, quo superbia, et mentis quædam barbaria ostenditur. Cum autem vel annuimus, vel repudiamus, vel aversamur, vel minamur, vel indignamur; motio Capitis sit levis, et moderata.

VULTUS conformetur rebus, quæ dicuntur. In lætis vultum induamus, hilarem, in mœstis tristem, in seriis severum, in placidis lenem, &c.

In ipso Vultu non minimum valet frons plurimum oculi, non minus supercilia, quæ (1) oculos formant, et fronti imperant.

FRONTIS Corrugatio mœstitiam, et severitatem; Exporrectio clementiam, et hilaritatem indicat.

SUPERCILIA composita, et remissa, indicium præbent hilaritatis: deducta tristitiam; sublata superbiam notant, iram, et arrogantiam; demissa verecundiam; subducta, vel etiam inæqualia, severitatem: Altero ad frontem

(1) Fortunatianus, l. 3. c. ult. Fab. lib. 11. c. 3.

sem sublato, altero ad mentum depresso crudelitas indicatur.

OCULI, quos Animæ ministros, & indices vocant, ut laudabilem Actionem exhibeant, sint modesti, mediocriter aperti, sibi que constantes: non arrogantes & feroces, non immodicè diducti, & dilatati, non tremuli, & tristantes. At nec etiam otiosi, & stupidi, ita ut in eodem loco immobiliter aspingantur; sed modeste, & graviter per universum cœtum spatiantur, omnesque intueantur, præsertim eos, quos alloquimur; nisi aliter indignatio, & aversio suadeat. Ad Verba, & res componantur & aptentur: fiat clari in rebus secundis, nebulosi in tristicibus, torvi in minis, ardentes in Iracundia, in metu aperti, in dolore languidi, &c.

HUMEROS nimium allevare, aut contrahere, non decet; hic enim Gestus servilis est (1).

BRACHIA libere, expeditè, & concisè manibus subserviant, modicèque projiciantur, maxime in Affectibus vehementioribus. Ut autem Brachium (2) extensum, vel elevatum, potentiam, & facultatem ad rem gerendam, conficiendamque significat, estque auctoritatis, roboris, & victoriæ; ita contrà; Brachium cohibere est pudoris.

MANUS præ cæteris partibus valent in Pronunciatione; non modò enim loquentem adjuvant, (1) sed & ipsæ penè loquuntur.

De Manibus hæc habeto:

Manus in Exordio parce sint ad Gestus, & sine ullo Gestu prima Periodus pronuntietur, ubi autè incaluerit Oratio, increbrescat, & Gestus.

H 6 Op.

(1) *Fob. d. 11. c. 3.* (2) *Cassiod. d. 9. c. 9.*

Optimè, ut docet Fabius (1), Manus a sinistra parte incipit, in dextera deponitur.

Manus sinistra (1) numquam sola gestum faciat, sed frequenter accommodet sese dexterae, ad quam actio præcipuè pertinet: & cum dextera sola gestum exercet (2) sinistra supra pulpitem quiescat. Cum verò utraque manus Gestum exhibemus, semper (3) in agendo dextera principatum obtineat, subserviat sinistra.

Manum supra oculos tolli, infra pectus demitti, ut indecorum damnatur (1).

At nec (2) manibus invicem allisis frequentiore plausum edere, aut pulpitem frequentius, & durius verberare ab ullo ex Oratoribus probatur.

Cæterum Manus infra Res, & Verba prosequantur, licet, ut Fabius (1) monet, ad Sensus magis, quàm ad Verba sit Gestus accommodandus.

Sive ergo rogamus, manus iunctas attolimus.

Sive de nobis loquimur, (1) manum pectori admovemus.

Sive alios alloquimur, (1) manum ad eos extendimus.

Sive dolemus, & tristamur, (2) manus inter se pectinatim iunctas, vel ad supremum pectus erigimus, vel ad cingulum demittimus.

Sive auxilium, opemque præstamus, (4) manum porrigimus.

Sive tumultum componimus, & silentium indi-

(1) *Rob. l. 11. c. 3.*

(2) *Paul. Eccles. l. 5. c. 3. art. 5.*

(3) *Farnab. in suo Indice Rhetorico.*

(4) *Consim. lib. 9. cap. 9.*

indicimus, manum protendimus. (1)

Sivè averſamur, (2) Vultu in ſiniſtrum ſatus converſo, manus extenſas, & mediocriter elevatas, in oppoſitam partem conjicientes, rem odioſam repellimus.

Sivè juramus, manum dexteram attolimus. (1)

In Pœnitentia, vel ira (3) compreſſa manus pectori admovetur.

In Admiratione, manus modicè ſupinatæ, palmis ad Populum converſis, pectori admovemus, caputque leviter in dorſum refleſimus. (2)

Plura de manuum officiis, ac Geſtibus, qui velit, adeat Quintilianum, Eraſmum, & alios, qui fuſſus de hac re: interim aliquid de PEDIBUS.

In Exordio a medio roſtri non diſcedat Orator, ità a magnis Viris factitatum vidimus. Probationem incipere poterit a latere ſiniſtro; In reliqua autem Oratione huc, illic curſitare vitioſum eſt.

Pulſu PEDUM interdum utimur, eùm, vehemens ira, vel dolor vel rei, aut alicujus Perſonæ contemptus indicatur; raro tamen modeſtè, & prudenter hujusmodi ſuppleſſo fiat. Hæc breviter de quatuor Sacræ Rhetoricæ Partibus dixiſſe ſufficiat.

F I N I S.

AL:

(1) *Cauſſin. lib. 9. cap. 9.*

(2) *Paul. Eccleſ. lib. 5. cap. 3. verſ. 9.*

(3) *Fab. lib. 11. cap. 3.*

ALPHABETICUS.

Earum Rerum tūm Verborum , quæ in
Ecclesiastica Rhetorica continentur.

A

A Cclamatio , Græcis Epiphonema . pag.	259
Adagium , alias Paræmia , & Prover- bium .	52
Adjuncta , quæ dicantur .	39
Alia Persona , alia Rei .	ibid.
Adjuncta Argumentorum Seminarium .	40
Adjunctio Fig.	143
Adjuratio Fig.	81
Admiratio Fig.	82
Admonitio Fig.	161
Ænigma quid sit , & quot modis fiat .	51
Ænigma de Nomine Jesu ibid. de Anno .	ibid.
Affectuum tractatio .	75
Affectuum movendorum difficultas , & necessi- tas .	75
Affectibus movendis quomodo fiat Orator po- tens .	76
Affectus non excitantur clamoribus , sed ratio- nibus .	123
Allegoria , quæ & inversio . & diversifloquitur	137
Ejus usus frequens in Sacris paginis .	ib.
In Allegoria quid servandum , quid caven- dum .	138
Allegoricus sensus .	17
Alliteratio vid. Anominatio .	
Ambitio definitur a D. Bernardo .	30
Amicitie immortales . Inimicitie mortales esse debent .	146
Amoris erga Deum incitamenta .	77
Inexcusabilis est homo , si non amet Deum	
D. Au-	

Index Rerum , & Verborum . 187

D. August.	78
Nec Infidelis excusabitur , si Deum non diligat. D. Bernard.	78
Amplificatio quid. 65. Duplex est .	66
Amplificatio verborum quomodo fiat. <i>ibid.</i>	<i>ibid.</i>
Amplif. per Periphrasim ac per Synonymum. 66	66
Amplificatio Rerum quadruplex .	67
Amplificatio per Congeriem ,	67
Amplificatio a definitionibus conglobatis. <i>ib.</i>	<i>ib.</i>
A Partium Congeria. 68 a Causis agglomeratis. <i>ibid.</i> Ab effectis congestis. <i>ibid.</i> a Concomitantium , Et consequentium frequentatione. 69. a Contrariorum conflictione . <i>ibid.</i> a Similitudinibus aggregatis. 70. Ab Exemplis coacervatis . <i>ibid.</i> Ab Adjunctis , seu Circumstantiis. <i>ibid.</i>	<i>ibid.</i>
Amplificatio per incrementum. 71. per Comparationem. <i>ibid.</i> per Ratiocinationem. 73.	73.
Amplificatio in Peroratione vehementior esse debet , quam alias .	123.
Amplificationis locus .	74
Amplificationis , Et Argumentationis discrimen .	65
Anacronosis , Lat. Communicatio .	150
Anadiplosis Fig.	141
Anagogicus sensus .	17
Anaphora Lat. Repetitio. 139. Et	140
Anima Thesaurus .	26
Animi dotes Oratorii necessaria .	4
Anominatio Græc. Poronomasia .	144
Antecedentia quid sint , Et quomodo discrepent ab Adjunctis .	40 (7 43
Antimetabole, seu Metabole , Lat. Commutatio .	146
Antisagoge , Lat. Compensatio .	120
Antithesis. Lat. Contrapositum seu cōsentio. 146	146

D. Ap.

<i>D. Antonii habitatio describitur a D. Hier.</i>	118
<i>Antonomafia, Lat. Pronominatio.</i>	136
<i>Apollinis oraculum.</i>	95
<i>Apologus quid sit. § 3. In eo quid cavendū. ibid.</i>	
<i>Apophasis, Lat. Prætermissio, seu Præteritio.</i>	152
<i>Apophegma quid.</i>	54
<i>Apophegmatum Scriptores.</i>	24
<i>Apostopesis Lat. Reticētia, vel Interruptio.</i>	163
<i>Apostrophe Fig.</i>	152
<i>Apostrophe terminus Orationis.</i>	123. & 124
<i>Aptè dicere quid sit.</i>	165
<i>Argumentatio quid.</i>	54
<i>Argumentatio aliud, quam Argumentum. ibid.</i>	
<i>Argumentationes Rhetoricæ secūds tractanda, ac dialectici suas.</i>	55
<i>Argumentationis duo præcipua genera. ibid.</i>	
<i>Argumentationis varianda lex, & modi.</i>	62
<i>Argumentationum dispositio.</i>	113
<i>Argumentorum ordo.</i>	112
<i>Ars quid sit, & quid præstet.</i>	5
<i>Ars exercitio perficitur.</i>	ibid.
<i>Asyndeton, Lat. Dissolutio.</i>	143
<i>Attentio quomodò excitetur.</i>	87. & 88.
<i>In Exordio minimè necessaria.</i>	ibid.
<i>Avari species per Hypotyposum depingitur a D. Chrysoſt.</i>	153
<i>Auditoris cum conditioni, tum captui sermo est accommodandus.</i>	166. & 167
<i>Aures optime magistra.</i>	131

A <i>D. Benedicendum quinque necessaria.</i>	2
<i>Benevolentia quomodò ceptetur.</i>	87
<i>Benevolentia captanda raro Ecclesiastice contingit necessitas.</i>	
<i>Brachia in Actione cuiusmodi esse deceat.</i>	179
<i>Brevitas Exordii unde commensuranda.</i>	104

C Apillortū fucus a Diabolo est D. Bern.	144
Capitis gestus.	178
Catachresis Trop.	237
Causa quid. & quotuplex.	41. & 42
Causarum Genera, in quibus versatur Ecclesia- stes, tria sunt.	167
Chronographia.	119
Circumstantia, vid. Adjuncta.	
Climax, Lat. Gradatio.	142
Cogitationum multiplex varietas a D. Bernar- do describitur.	148
Collectorum nomina.	23
Comminatio Fig.	161
Commiseratio quid.	103
Communicatio, Græc. Anacœroxis.	150
Commutatio, Græc. Antimetabole, seu Meta- bole.	246
Compar, Græcis Isocolon.	145
Comparatio quid sit.	44
Comparatio, & Similitudo differunt.	ibid.
Comparatio tripliciter.	ibid.
Comparatio Fig. Sententiarum.	157
Compensatio, Græc. Antisogoge.	120
Complexio, Græc. Symploce	140
Compositio Elocutionis pars.	128
Concessio, Græcis Paronomologice.	150
Conciliorum Sacrorum usus.	48
Concio Evangelica nil oleat profane Oratio- nis.	49
Concionis partibus singulis debet Stylus accom- modari.	171
Confirmatio quid, & unde fiat.	112
Confirmatio essentialis Orationis pars.	87
Confutatio in Confirmatione includitur.	85
Confutatio Confirmationis pars est, seu spe- cies	

cies. 119. Ejus locus. <i>ibid.</i> Quomodo ad Sa- cram-Orationem pertineat. <i>ibid.</i> & 120.	
Confutandi plures modi .	120
Congeries Fig. Græcè <i>Sinethræsmus</i> .	149
Conjugata quæ dicantur .	32
Conquestio Fig.	162
Conscientia mille testes .	53
Consequentia quæ dicantur , & quomodo ab Adjunctis distinguantur .	41
Consuetudo peccandi necessitatem inducit D. Au- gust.	142. & 143
Contradicentia quid .	39
Contrapositum, Græc. <i>Antithesis</i> .	146
Contraria quid .	38
Conversio, Græc. <i>Epiphora</i> .	140
Corporis dotes oratori necessaria .	4
Correctio Fig. Verborum .	147
Sententiarum .	152

D

D æmons horrida imago depingitur , Tropis , & Figuris .	164
Decreta Summorum Pontificum .	48
Definitio quid .	28
Definitionis Oratoriae plures modi .	<i>ibid.</i>
Definitio Fig.	147
Delectare jucunditatis est .	3
Delectando quænam idonea .	<i>ibid.</i>
Deliberativum Genus quo stylo jam gen- deat .	171
Demonstrativo Generi quinam stylus debeat tur .	<i>ibid.</i>
Deo primùm, mox Arti , innitendum .	4
Deprecatio , quæ & Obsecratio , & Obtesta- tio .	161
Descriptio quid. 117. Ejus species .	<i>ibid.</i>
Deum per negationem describitur a Maximo Tyria	

Index Rerum, & Verborum: 187

Tyrio .	28. & 27
Deus melius scitur nesciendo D. Aug.	14
Deus in homine vel diligitur, vel aditur. Dio. Chrysoft.	78. & 79
Deus primaria Sacrae Eloquentiae causa .	3
Diabolum inhonestas hominum sumptus Christo exprobrantem inducit D. Cyprionus.	156
Dialogismus; & Dialogus .	152
Didascalicum Genus, quem sibi stylum desideret .	171
Dignitas Elocutionis pars .	132
Digressio quid sit, quidve praestet.	116
Digressio duo sibi postulat, iudicium; & modum .	ibid.
Ad digressionem quaedam pertineant .	117
Quibus formulis ad rem, unde digressi sumus, regredi liceat .	ibid.
Dilemma Syllogismus bicornis .	81
Dispositio quid sit .	84.
Dispositio duplex Naturalis Artificiose. ibid.	
Dispositio partium Orationis .	85. & 85
Dispositio eorum, quibus singulae partes construuntur .	85
Dissimilitudo quid sit .	37
A similitudine quomodo differat .	38
Dissolutio, Graecis Alyndeton .	143
Distributio. scilicet Partitio Fig.	148
Divisio Propositionis quare necessaria .	19
Quot modis fiat .	ibid.
Divisionis virtutes 20. Vitae .	21
Divites a Stoicis qui putabantur .	109
Divitiis quomodo utendum. D. Cypr.	150
Docere necessitatis est .	2
Quomodo Orator doceat .	3
Docilitas quomodo paratur .	87
Maxime necessaria .	88

Dotes

<i>Dotes Animi Oratori necessariae .</i>	4
<i>Dotes Corporis Oratori necessariae .</i>	<i>ibid.</i>
<i>Dubitatio, vel Addubitatio, Fig.</i>	160

E

E <i>Brietas à D. Ambros. describitur .</i>	29
<i>Ecclesiasta pugnare debet non ludere .</i>	126
<i>Ecclesiastam esse eruditum decet .</i>	49
<i>Effecta quid sint, & eorum genera quatuor .</i>	43
<i>Elegantia Elocutionis pars .</i>	127
<i>Elocutio quid sit .</i>	<i>ibid.</i>
<i>Elocutio ceteris Eloquentiæ partibus difficilior .</i>	125
<i>Errores in Elocutione .</i>	125, 126. & 127.
<i>Elocutionem tria faciunt .</i>	127
<i>Eloquens vix ullus .</i>	155
<i>Eloquentia Regina flexanima .</i>	79
<i>Eloquentia triplex, Divina, Heroica, Humana .</i>	2
<i>Ad Sacram Eloquentiam parandam quinque necessaria .</i>	5
<i>Emblema quid sit, & in quo discrepet ab Enigmati .</i>	52
<i>Emblematum Scriptores .</i>	24
<i>Emphasis. 103. Ejus species duæ .</i>	163
<i>Enthymema Syllogismus imperfectus .</i>	58
<i>Enumeratio partium quid sit .</i>	31
<i>A partibus ad totum tripliciter arguimus .</i>	<i>ibid.</i>
<i>Epanalepsis Fig.</i>	141
<i>Epichereima diversimodè usurpatur .</i>	60
<i>Epitogus idè, ac Enumeratio, & Recapitul.</i>	121
<i>Epitogus, quando adhibendus, & quo loco .</i>	121, 122
<i>Epiphenema, Lat. Acclamatio .</i>	159
<i>Epiphora, Lat. Conversio .</i>	140
<i>Epiphora, Lat. Conversio .</i>	143
<i>Ethe-</i>	

<i>Ethopeja</i> quid. 155. Quomodo construat. <i>ib.</i>	
<i>Etymologia</i> , <i>vid.</i> <i>Notatio</i> .	
<i>Evangelii</i> <i>Expositores</i> <i>præcipui</i> .	23
<i>Evangelistarum</i> <i>sensus</i> , & <i>verba</i> <i>sedulè</i> <i>con-</i> <i>deranda</i> .	24
<i>Evangelium</i> <i>totum</i> <i>ad</i> <i>unicam</i> <i>propositionem</i> <i>redigendi</i> <i>plures</i> <i>modi</i> .	13
<i>Exclamatio</i> <i>Fig.</i>	159
<i>Execratio</i> <i>Fig.</i>	161
<i>Exemplum</i> <i>quid</i> .	36
<i>Exemplorum</i> <i>usus</i> <i>triplex</i> .	<i>ibid.</i>
<i>Exemplum</i> <i>Inductio</i> <i>imperfecta</i> .	62
<i>Exempli</i> , & <i>inductionis</i> <i>discrimen</i> .	<i>ibid.</i>
<i>Excitationis</i> <i>necessitas</i> , <i>atque</i> <i>utilitas</i> .	5
<i>Exordium</i> <i>quid</i> .	89
<i>Exordii</i> <i>tria</i> <i>munera</i> .	<i>ibid.</i>
<i>Exordiorum</i> <i>plura</i> <i>genera</i> .	88
<i>Exordium</i> <i>ab</i> <i>Expositione</i> . 89. & <i>Visceribus</i> <i>causæ</i> . 92. <i>ex</i> <i>Abundanti</i> . 94. <i>ab</i> <i>Exemplis</i> . 95. <i>ab</i> <i>Opinione</i> . 96. <i>a</i> <i>Contrario</i> . 98. <i>ab</i> <i>Adjunctis</i> . 100. <i>ex</i> <i>Abrupto</i> .	101
<i>Exordii</i> <i>vitia</i> , & <i>Virtutes</i> .	104
<i>Exordia</i> <i>in</i> <i>Judiciali</i> , & <i>Deliberativo</i> <i>Genere</i> <i>gravia</i> <i>esse</i> <i>oportet</i> .	<i>ibid.</i>
<i>Exordiâ</i> <i>secundarium</i> <i>idem</i> , <i>ac</i> <i>Introductio</i> . 105.	
<i>Expositio</i> <i>quid</i> <i>sit</i> .	61
<i>Expositio</i> <i>Evangelicæ</i> <i>Historiæ</i> <i>bisariam</i> <i>fit</i> <i>in</i> <i>Exordio</i> .	90
<i>Entenuatio</i> <i>Amplificationis</i> <i>species</i> .	75
<i>Ab</i> <i>Amplificatione</i> <i>quomodo</i> <i>discrepet</i> .	<i>ibid.</i>

F

F <i>Abularum</i> <i>frequens</i> <i>usus</i> <i>dammatur</i> .	126
<i>Figura</i> , <i>Græc.</i> <i>Schema</i> , <i>quid</i> <i>sit</i> .	138
<i>Figure</i> <i>vel</i> <i>in</i> <i>Verbis</i> , <i>vel</i> <i>in</i> <i>Sententiis</i> .	139
<i>Verborum</i> <i>quid</i> , & <i>quot</i> <i>modis</i> <i>fiant</i> .	<i>ibid.</i>
<i>Sententiarum</i> <i>quid</i> . 147. <i>Sententiarum</i> <i>ad</i> <i>di-</i>	

190	Index Rerum, & Verborum.	
	dicendum, docendumque pertinentes. <i>ibid.</i>	
	Amplificando idoneæ. 74. Extenuationi per-	
	utiles. 75. Ad delectandum aptæ. 152. Moven-	
	dis animis accommodæ. 157. Affectibus cien-	
	dis aptiores. 81. Ad narrationem opportunæ.	
	112. Confutationis congruentes. 127	
	Figurarum, & Troporum discrimen. 138. 139	
	Finis Ecclesiastici Oratoris duplex. 2	
	Flebere est Victoria. 3	
	Frontis corrugatio. 178	
	Fucos muliebres, & pigmenta execratur Div.	
	Cyprian. 169	

G

G	Genus quid sit. 33. Ad probandam speciem	
	non semper validum. 34	
	Ufus Generis ad speciem. <i>ibid.</i>	
	Gestus Oratoris qualis esse debeat. 117	
	Gloria virtutis umbra. 35	
	Gradatio Fig. Græc. Climax. 142	

H

H	ieroglyphica quid. 51	
	Hierusalem quatuor significat. 17	
	Historia quid. 48	
	Historiarum, & Exemplorum Scriptores. 24	
	Historiæ Sacræ Exempla, & Miracula que-	
	nam eligenda. 47	
	In Historiarum usu quid servandum, quid co-	
	venendum. 49. 50	
	Hiolca Oratio, quæ dicatur. 129	
	Hominem Seneca describit. 118	
	Homini fragilitas, & facilitas ad peccandum	
	a D. Ambrosio deploratur. 68	
	Hominum familiaritas devotis Virginibus pro-	
	hibetur a D. Ambrosio. 158	
	Homocoptoton, Lat. Similiter cadens. 144	
	Homoteleuton, Lat. Similiter desinens. <i>ibid.</i>	

Ha-

Index Rerum, & Verborum. 191

<i>Humana vitæ incommoda, & miseria.</i>	69
<i>Humerorum gestus.</i>	179
<i>Humilitas fidei describitur a D. Hieron.</i>	118
<i>Hypallage vid. Metonymia.</i>	
<i>Hyperbole.</i>	139
<i>Hypomone, Lat. Sufsentatio.</i>	150
<i>Hypothefis quid.</i>	10
<i>Hypothefis quomodo revocetur ad Theſim.</i>	ib.
<i>Hypotypofis.</i>	153
I.	
I <i>Dolopeja.</i>	256
I <i>Imitandi modus triplex:</i>	7
<i>Imitationis confideratio.</i>	6
<i>Increpatio, vel Objurgatio.</i>	162
<i>Inductio quid.</i>	37-57.
<i>Familiariffima Oratori.</i>	57
<i>Differt ab Exemplo & Parabola.</i>	37
<i>Inopinatum Fig. vid. Sufsentatio.</i>	
<i>Interpretatio Fig.</i>	148.
<i>Interrogatio, ſeu Reticientia, Græc. Apofiope- fis.</i>	163
<i>Introductio quid fit.</i>	105
<i>Introductio vice fungitur Narrationis.</i>	86
<i>Introductio, non eſt deſumenda eodem ex fonte, unde petitum eſt exordium.</i>	110
<i>Introductionis finis. & munus.</i>	86
<i>Intraductionis conditiones. 105. Fontes.</i>	ibid.
<i>Inventio quid.</i>	12
<i>Ironia.</i>	135
<i>Iſagoge idem, ac Introductio.</i>	105
<i>Iſoxolon, Lat. Compar.</i>	145
<i>Judicii metam concitando motiva idonea.</i>	80
<i>Junctura Compositionis.</i>	128

L

L ibrorum copia Tyronibus pernicioſa.	6
L icentia ſeù Libertas Græc. Parreſia.	161
L iteralis Scripturarum ſenſus.	17
L oci communes quid.	27
L oci intrinſeci qui dicantur.	ibid.
L oci Intrinſeci ſexdecim.	ibid.
L oci Extrinſeci; ſive <i>Assumpti</i> .	45

M

M Achabæorum Matris conſtantia per hy- potypofim depingitur a D. Greg.	153
M agna granditer dicere Oratorem decet.	171
M anus potiffimæ in <i>Actione</i> .	179. & 180.
M anuum geſtus.	179. 180. 181
M aterie Sacre Rhetorices quæ.	10
M emoria Oratoris legibus non ſubjicitur.	11
M ercator bonus ex Evangelio quinam fit.	14
M etaphoræ conſideratio.	132
M etonymiæ conſideratio.	233
M odica temperatè dicenda ſunt.	171
M onosyllaba; ſeù productiora verba ſenten- tiam ſepè non terminens.	131
M onotonia quid.	175
M undi contemptum excitando, quæ ſint.	80
M yſticus ſcripturarum ſenſus.	17

N

N Arratio quid ſit.	110
N arrationis ſpecies quæ.	ibid.
Quæ Narratio Deliberativo generi con- veniat.	ibid.
N arrationis virtutes quatuor.	ibid.
N arrationi aliquid potius ſuperfit, quam de- fit.	111
N atura quid 4. Oratori quid conferat.	ibid.
N atura ſi deſit, Arte parum ages.	ibid.
N otatio, Græc. Etymologia.	34

Argu.

Index Rerum , & Verborum. 293

<i>Argumentum a Negatione debile ad persuadendum, efficax ad delectandum.</i>	ibid.
<i>Numerus Oratorius quid.</i>	131
<i>Numerus in Oratione versus non efficiat.</i>	ibid.
<i>Numerorum nimia cura in Ecclesiasta improbat.</i>	131

O

O bscuritas refellitur.	127
<i>Occupatio, alias praesumptio, Graec. Prolepsis.</i>	149
<i>Oculorum gestus.</i>	179
<i>Oculus Janua peccati.</i>	26
<i>Offensa commensuratur ab offenso. D. Tb.</i>	26
<i>Officium Sacri Oratoris quid.</i>	2
<i>Onomatopœja.</i>	137
<i>Oppositorum quatuor genera.</i>	38
<i>Optatio Fig.</i>	161
<i>Oratio crescat, non decreseat.</i>	129
<i>In Diminutione excrescat, non insurgat. ibid.</i>	
<i>Orationis partes quinque.</i>	85
<i>Orationis partes essentialia quænam sint, quæve ascititia.</i>	87
<i>Orationis ad Deum vis, & effecta ex D. Bon. pag.</i>	140
<i>Oratorem dicentem quid deceat, quid non. pag.</i>	165. 166
<i>Oratorem etiam imperitum audire juvat.</i>	7
<i>Ordinis decor, vis, & necessitas.</i>	83
<i>Ordo compositionis.</i>	128

P

P arabola quid sit.	36. 53
<i>Parabola in Evangelio quid.</i>	36
<i>Parabola, & Apologi discrimen.</i>	36
<i>Parabola, & Historiæ differentia.</i>	53
<i>Paradoxum quid.</i>	108
<i>Paræmia, vid. Parabola.</i>	

I

Paro-

<i>Paromologia, Lat. Concessio.</i>	150
<i>Paronomasia, Lat. Anominatio.</i>	144
<i>Parrhesia, Lat. Licentia, seu libertas.</i>	161
<i>Partitio Fig. vid. Distributio.</i>	
<i>Parva submissè dicenda sunt.</i>	171
<i>Parva si negligantur, prouectur in maxima</i> <i>D. Gregor.</i>	26
<i>Pastoris munera, qualitates, & effecta.</i>	20
<i>Patientia fructus & Greg. per similitudines</i> <i>ostenditur.</i>	37
<i>Patientia Bona D. Cypr. enumerat.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Pauperes sumus omnes, & Divina Gratia in-</i> <i>digi. D. Greg.</i>	101
<i>Pax a D. Chrysol. describitur.</i>	68
<i>Peccati odium, & dolor quomodo excitetur.</i>	79
<i>Pedum gestus.</i>	181
<i>Periodi consideratio.</i>	129
<i>Periphrasis quid.</i>	66
<i>Peroratio extremus Oratoris actus.</i>	121
<i>Peroratioque partes tres.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Perspicuus quomodo erit sermo.</i>	128
<i>Persuasio tribus perficitur.</i>	2
<i>Pes idem sæpè non inchoet, claudatque senten-</i> <i>tiam.</i>	131
<i>Polyptoton, Lat. Traductio.</i>	143
<i>Polyyndeton.</i>	143
<i>Predicatum Propositionis.</i>	22
<i>Presumptio, sive Occupatio.</i>	149
<i>Prætermissio, seu Præteritio, Græc. Apopha-</i> <i>sis.</i>	143
<i>Eriativa quid.</i>	38
<i>Polepsis, Lat. Occupatio.</i>	149
<i>Pronominatio, Græc. Antonomasia.</i>	136
<i>Pronunciatio quid sit.</i>	173
<i>Ejus in dicendo vis maxima, & necessitas.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Pronunciationis partes duæ.</i>	<i>ibid.</i>
	<i>Pro-</i>

Propositio essentialis Orationis pars .	87
<i>In Propositionis electu plura animadvertenda .</i>	13
Propositionis ab Evangelio ducenda plures modi .	14
Prosopographia .	117
Prosopopæja .	156
Proverbium , vid. Parabola .	
Proximi dilectio quibus motivis excitetur .	78
<i>Deus in Proximo vel diligitur , vel oditur</i>	
<i>D. Chrysof.</i>	78
Puritas Sermonis in quo consistat .	127
Puritati Sermonis quid adversatur .	128
Q	
Questio idem, ac Propositum , Thema , Argumentum .	10
R	
Ratiocinatio , Lat. Syllogismus .	55
<i>Relata quæ dicantur .</i>	39
Repetitio , Græc. Anaphora .	139
Repugnantia quid sint .	45
Repugnantium, Contrariorum, & Dissimilium discrimen .	ibid.
Resurrectio mortuorum per similitudines confirmatur a Tertulliano .	57
Reticentia , vel Interruptio, Græc. Apostrophe .	163
Rhetorica dicendi prudentia .	165
Rhetoricæ Ecclesiasticæ definitio .	1
Rhetoricæ partes quinque .	121
Rhythmus Oratorius, vid. Numerus .	
Romanorum institutum .	109
S	
Schema , Lat. Figura .	135
Scriptura Sacra primas tenet inter locos extrinsecos ,	12

<i>Sac. Scripturæ laus ex D. Paulo, Chrysoſt. & August.</i>	46.
<i>Sacr. Scripturæ uſus.</i>	47
<i>Scripturarum ſenſus duplex.</i>	17
<i>Scripturarum Interpres.</i>	23
<i>Sententiæ quid ſit.</i>	54
<i>Sententiæ, & Apophthegma differunt.</i>	ibid.
<i>Sententiæ Veterum quomodo tractandæ.</i>	50
<i>Sermo variè pro conditione dicentis eſſe efformandus.</i>	165
<i>Sermocinatio Fig.</i>	154.
<i>Similiter cadens, Græc. Homœoptoton.</i>	144
<i>Similiter deſinens, Græc. Homœoteleuton.</i>	144.
<i>Similiter cadens, & Similiter deſinens quomodo differunt.</i>	144
<i>Similitudo quid ſit.</i>	35
<i>Similitudinis uſus frequentiffimus in Sacris literis.</i>	35
<i>Ad rationem Similitudinis quid ſufficiat.</i>	35
<i>Similitudinis effecta. 35. Species.</i>	36
<i>Sorites quid.</i>	79
<i>Species quid ſit.</i>	33
<i>A Specie ad Genus negativè argui non ſemper licet.</i>	34
<i>Spem divinæ Miſericordiæ quæ nã excitent.</i>	79
<i>Spiritus Sancti virtute inſus non operante, Oratoris verba ſoris incuſſum ſonant. Div. Greg.</i>	4
<i>Stylus dicendi triplex.</i>	168
<i>Stylus diverſimodè pro diverſitate Perſonarum, Rerum, & Circumſtantiarum efformandus erit.</i>	166 & 167
<i>Stylus pro diverſo Oratoris munere variandus.</i>	171
<i>Subjeſtio Argumentationis ſpecies.</i>	61
<i>Subjeſtio Fig.</i>	158

Sub.

Index Rerum, & Verborum : 197

<i>Subiectum Propositionis.</i>	22
<i>Superciliorum gestus.</i>	178
<i>Superstitio Ægyptiorum ridenda.</i>	135
<i>Supplicium Dei de Peccatoribus iustum fore probat D. Cypr. a similitudine serui delin- quentis.</i>	73
<i>Sustentatio Fig. Græcis Hypomone.</i>	150
<i>Syllaba ultima dictionis præcedentis non sit prima verbi sequentis.</i>	73
<i>Syllogismus, Lat. Ratiocinatio.</i>	58
<i>Sylva Oratoria generalis quomodo paretur : pag.</i>	24. & 25
<i>Sylva Oratoria specialis quomodo fiat.</i>	21
<i>Symbola qui nobis præbeant.</i>	24
<i>Symbolum quid, & quotuplex :</i>	50
<i>Symplocè, Lat. Complexio.</i>	140
<i>Synathroesmus, Lat. Congeries :</i>	149
<i>Synecdoche Trop.</i>	134
<i>Synecdoche Fig. quæ & Ellipsis.</i>	143
<i>Synæciosis, Lat. Commixtio.</i>	ibid.
<i>Synonymia.</i>	30. 66. 140

T

T estimonium Divinum. 46. Humanum. 48	
SS. PP. Testimonia quænam assumen- da.	47
<i>Textus variae lectiones observande.</i>	22
<i>Thema idem ac Propositum, Questio, Argu- mentum.</i>	10
<i>Thesis quid.</i>	ibid.
<i>Thesis facillè deducitur ad Hypothesim.</i>	ibid.
<i>Diutius in Thesi non est immorandum.</i>	11
<i>Topographia.</i>	118
<i>Translatio quid sit.</i>	48
<i>Translatio, Græc. Polypoton.</i>	142
<i>Transitio quid sit.</i>	113
<i>Quibus formis de uno ad aliud Argumentum</i>	

198	Index Rerum, & Verborum .	
	transire liceat. 114. Ab Introductione ad Di-	
	visionem. 115. De Puncto ad Punctum. ibid.	
	De Confirmatione ad Confutationem . ibid.	
	Tribulationis fructus pluribus ex locis proba-	
	tur .	22
	Tropologicus sensus .	17
	Tropus quid sit. 132. Troporum numerus . ibid.	
	Francus Corporis in Concione .	178

V

V	Anus cultus mulierum juvenibus lethalis	
	D. Cypr.	67
	Velamen mulieris supra caput signum potesta-	
	tis viri in mulierem .	134
	Verborum breviam , & longorum vitanda est	
	continuitas .	129
	Virga oculata Jeremia offensa .	51
	Vitiis Juvenum initio est occurrendum .	70
	Vocis vitia .	174. 175
	Volumenta Sacra omni Eloquentie genere flo-	
	rentissima .	126
	Vox Oratoris qualis esse debeat .	174. 175
	Quae vox singulis Orationis partibus conve-	
	niat .	176
	Pro varietate rerum varianda Vox est. ibid.	
	Pro Affectibus , & Figuris Vox immute-	
	tur .	177
	Vultus mutatio .	178

F I N I S .

APPENDIX.

D E

*Nonnullis Orationum Generibus tam in
Oratoriis privatis, tam in Spiritua-
libus Exercitiis tempore Missio-
num haberi solitis.*

P R A E L O C U T I O.

Post habitum de Ecclesiastica Rhetorica sermonem, non inutile, aut inane duximus de quibusdam Orationum generibus, quae tempore Missionum fieri occurrunt, quaeque in privatis Oratoriis, statis diebus, haberi solent, Tractatum subtexere; in quo formam sequimur, & methodum, a Sacerdotibus saecularibus Congregationis sub titulo Puritatis Matris Dei (cui & nos citra meritum adscripti sumus) in ejusmodi Orationibus adhiberi consuetam. Et quoniam scribimus ad Tyrones, ideo, ut nostri moris est, pauca, & breviter; prolixitas enim in docendo fastidium creat; perceptarum rerum memoriam distrahit, ac destruit; multitudinem verò praeceptorum, ut bene D. Augustinus, magis obruit mens, quam adjuvetur.

De Meditationibus, sive Orationibus
Meditativis.

C A P U T I.

A Meditando hujusmodi Orationes fortiter sunt vocabulum; per has enim aliquam

I +

quam

quam ex Evangelii, aut Fidei nostræ veritatibus, vel ex Sanctorum gestis unum aliquod dilucidè, familiariter, ac serâ verborum pronuntiatione exponens Orator, locum cedit Auditori, ut, quod auribus captat, mente percipiat, sedulò perpendat, & altius figat in corde.

Duo sunt Genera ejusmodi Orationum; vel enim probando rem proponimus considerandam, vel ponderando. Singula distincto sermone prosequemur.

De Meditationibus, quæ fiunt probando.

§. I.

Orationes hujusce Generis sex habent partes.

- 1 Proœmium.
- 2 Animorum præparationem per Dei Præsentiam.
- 3 Probationem.
- 4 Moralitatem.
- 5 Motionem doloris.
- 6 Praxim.

De Proœmio.

Proœmium non sit nimis longum, sed potius breve.

Quot autem, quibusque modis fiat Proœmium, habetur jam copiosè satis expressum in 2. part. Rhet. cap. 1. per totam sect. 2. quare ne dicta iterum dicamus, illuc lectorem remissum facimus.

In calce Exordii apponenda est Propositio, seu Thema, in suas partes, vel puncta distributum; ut & Orator clarius rem explicet, & Auditor melius retineat. Quomodo verò

in-

invenienda, efformanda, & dividenda sic
Propositio, jam diximus in 1. part. cap. 1.
sect. 1. 2. 3. & 4.

2. *De Animorum Preparatione per
Dei Præsentiam.*

IN hac 2. parte, ubi Deum præsentem, vel
ut Judicem pro tribunali sedentem, vel ut
Patrem ad veniam invitantem, vel aliquo
alio sub conceptu a re tractanda non alieno,
ob Auditorum oculos posuimus, profunda
cordis humilitate ac devoto mentis affectu
illius Majestatem adorandam curemus. Inde
revocabimus in memoriam Naturæ nostræ
vilitatem, ac (ut ita dicam) nihilitatem,
anteactæ vitæ crimina, peccatorum turpitu-
dinem, & gravitatem, quarum causa coram
Deo apparere demeremur. Et per hæc, aut
alia ejusmodi, quæ in cap. 8. 1. Partis Rhet.
Sect. 2. de commovendo dolore proposuimus
Contritionis actum excitare conabimur.

Quod si ex ipsiusmet rei, de qua habendus
est sermo, visceribus motiva Contritionis
eruantur, Oratoris Arti magis inhærebi-
mus; Artis enim præceptum est, ut omnes
partes Orationis ad eundem scopum colli-
ment.

Postremo ad Divinæ Gratiæ lumen invo-
candum Auditoribus hortatis, ut quod auri-
bus auditur, mente percipiatur, interposita
etiam ad id B. Virginis, aliorum Sanctorum,
quos sibi quisque patronos constituit, & An-
geli nostri Tutelaris intercessione, partem
hanc obsequabimur.

3. De Probatione.

ANtequam ad Propositionis probationem deveniatur, si qua vel obscuritate, vel ambiguitate laboret Propositio, explananda est, & dilucidanda. Quod si ex aliqua suppositione dependeat; brevi aliqua ratione, vel S. Scripturæ, aut SS. Patrum testimonio suppositum Propositionis erit consolidandum. E. G. Si de atrocitate ignis Inferni sermonem habueris, probandum prius est id, quod supponit Propositio, hoc est, esse ignem in Inferno ad immortalem Damnatorum poenam. Verum tamen est, quod in iis, quæ sunt de Fide, probatione non est opus sed satis est tantum innuere, quod sint de Fide.

Mox Propositionem probandam aggrediemur. Probatur autem Propositio argumentis desumptis a locis tum in iis, tum remotis, ut videre est in 1. p. Rhet. cap. 4. Sed cum Orationes, de quibus loquimur, familiares sint; studeat Orator familiares habere locos a Similitudine, Dissimilitudine, a Comparisonatione, a Contrariis, &c. Necnon verba S. Scripturæ, Salvatoris nostri tum dicta, tum facta, Sententias SS. Patrum, Exempla, Historias, &c.

Si Thema nostræ Orationis extractum sit ab Evangelio, diligenter videndum est; an ex contextu ipsiusmet Evangelii argumentum aliquod erui possit ad rem probandam; pulchrum enim admodum est Evangelii Propositionem ejusdem Evangelii verbis confirmare.

Cum aliquod S. Scripturæ testimonium citamus, nequaquam sola ejus interpretatio-

ne, quæ vulgari sermone fit, contenti sumus; quod multi faciunt, qui totidem verbis latina patrio sermone reddunt; sed danda est opera, ut aliquid in testimonio adducto observatione dignum ponderemus. Quod fit, quando vel emphasim, quæ in uno aliquo verbo latet, explicamus, vel metaphoram aliquam excutimus: Interdum etiam sententiam, breviter comprehensam dilatamus, aut amplificamus. Hæc Granatensis in sua Eccl. Rhet. lib. 4. cap. 4.

Meminerit etiam Tyro ex Divinis Scripturis, & SS. Patrum sententiis, eas eligere, a quibus uberiori, & efficaciora moralitatis argumenta deduci possint.

In enarrandis historiis & exemplis, quæ rei confirmandæ inserviunt, ab Ovo usque ad mala, ut alibi diximus, rem prosequi non oportet; sed ea solummodo attingantur, quæ ad rem nostram faciunt, & ad facti notitiam necessaria sunt.

Gentilium Philosophorum, vel Poetarum sententiæ, si afferantur, nunquam immisceantur Sacris; sed vel præcedant, vel postponentur; & cum postponi occurrerit, utamur hoc, aut simili transitionis genere: E. G. Sed quid est, quod Sacrorum Scriptorum testimonia ulterius adducere nitamur; cum vel ipsi Insuaves in mediis errorum tenebris degentes, veritatem hanc optimè perspexerint? &c.

Nam quoad Ordinem, & dispositionem Argumentorum, necnon & transitionum genera, quibus ab uno argumento ad aliud, atque ex uno ad aliud punctum transgredi licet, videatur caput 5. & 6. 2. par. Rhet.

Illud tandem admonendus Concionator

est, ut tam in hac parte, quam in alia proximè sequenti, crebris interrogatiunculis Auditores urgere, et excitare non desinant; quod a D. Joanne Chrysoſtomo, tractandorum animorum artifice peritissimo, factitatum legitur.

4 De Moralitate.

Moralitas sequitur Probationem Propositionis, imò et deducitur ab ipsamet Probatione: eadem enim motiva, quæ ad rei confirmationem adhibuimus, deserviunt ad Moralitatem, quin etiam ad excitationem affectuum.

Est autem Moralitas, qua mores hominum examinamus, utrum veritati a nobis probatæ, atque exaggeratæ respondeant, necne. Excurrimus per ea vitia, quæ suprâ assertæ veritati adversantur; vel per eas virtutes, quæ ad eandem veritatem se conformant. Monemus, arguimus, increpamus; In quo valent multum sequentes Figuræ: Conversio, Interrogatio, Emphasis, Licentia, Exclamatio, et aliæ id genus, de quibus in 3. part. Rhet.

In Moralitate tria hæc advertat Ecclesiasta

Primum, ut in aliquo vitio objurgando, ad unum solummodo personarum statum se non coarctet; sed per plures, si fieri potest divergetur.

Secundum ità vitium arguat in communi, ut in ejusdem etiam species quandoque descendat. Caveat tamen, ne nimium ad particulare deveniat, et eas circumstantias attingat, quæ alicujus famam lædere possint;

sic

hic enim Verbum Dei redderetur odiosum.
Terrium denique ut rigor, et asperitas
in objurgando a Charitate moderamen ca-
piat, et lenimen.

5. De Doloris Affectu excitando.

PRavis Auditorum moribus correptis, eo-
rumdemque vitis exaggeratis, contri-
tionis actum excitare studebimus; In quo
illud sciendum, non clamoribus, ut alibi di-
ctum est, et fragosa verborum congerie; sed
rationibus, et gravioribus sententiis affectu
commoveri; idem curet Orator, antequam in-
venta disponat, sibi ad ultimum reservare,
quæ ad excitandum dolorem efficaciora vi-
debuntur. Quod si iisdem motivis, quibus
probata res est, uti velit ad concitandû do-
loris affectum; ea ex illis eligat, quæ majo-
rem ad hoc vim habitura existimaverit. Sen-
tentias SS. Patrum si adhibeat, sint breves, et
aculeatæ. Exemplum aliquod si adducat,
summam rei paucis exponat; festinetque ad
id se restringere, quod movendis animis con-
ducit. Cætera ad Affectus ciendos pertinen-
tia videantur in 1. par. Rhet. cap. 8.

6. De Praxi.

ULtima Pars Orationis Meditativa est
Praxis. Ea verò est, qua Orator viam
aperit, et modum docet, quo virtus, ad quam
adhortatus est, sit assequenda; vitium, a quo
deterruit, sit fugiendum; Sicut, ut ait Grana-
rensis, esset lucernam emungere, non tamen
oleum, quo alii, et sustentari possit infundere.
Postquam igitur ad Eleemosynæ studium,
E. G. Auditorem accendisti, da breviter mo-
dum

dum, quo Eleemosyna utiliter sit facienda. Ut scilicet liberaliter. Nam *qui parè seminat, parè & metet.* Ut hilariter; *Hilarem enim datorem diligit Deus.* Ut occultè, juxtà illud Salvatoris, & Præceptoris nostri: *Nescias sinistra tua, quid faciat dextera tua.*

Sed antequam ad Praxim deveniatur, Propositionis nostræ Veritas iterum in memoriam Auditorum revocanda est, & aliqua alia ratione, vel testimonio, si lubet, confirmanda; ut admoniti prius, quid amplectendum, quid fugiendum sit, ediscant inde quomodo prætare id valeant.

Hæc Praxis non ità distincta a cæteris aliis partibus jubetur, ut in aliqua ex illis inferi quandoque non possit; potest siquidem in ipsa Affectuum motione immisceri. V. G. Cùm Actum doloris in Auditorum cordibus excitati, ubi de Vitio fugiendo, vel Virtute amplectenda proposuimus iniquas, modum etiam inferre adhibendum, ut adimpleri possit, quod proponitur. Hoc autem tùm præcipuè faciendum est, cùm vel tempus ad hæc sextam Partem distinctè prosequendam non suppetit, vel lassos ab audiendo Auditores prudens Orator agnoverit.

De Meditationibus, quæ sunt ponderando.

§. II.

Meditationes ad id genus pertinentes, non elaborant primo loco Auditoris iudicium convincere, ut inde moveatur voluntas, excitentur Affectus; sed per has Orator diversas alicujus Mitterii, vel Sacre Historiæ veritates ponderans, & singulis aliquantulum immorans, varias animi mo-

tiones

eliones excitare satagit. Fiunt ergo hoc modo

Primum adhibe Proœmium; sed Proœmiũ in hoc genere debet aliquantò latius se extendere, quàm cætera Exordia. Cum enim, tot in hac specie Meditationis sint propositiones, quot veritates ponderandæ assumuntur; debet Exordium ità latè patere; ut ad omnia consideranda respiciat, & singulis quoquomodo conveniat. Itaque quod in reliquis exordiis vitiosum est, si sint communia, ita ut pluribus Orationibus, & argumentis aptari queant, in hujusmodi Exordio ars est, & virtus, a pluribus, & diversis propositionibus non dissentire.

Hoc Exordium desumi potest,

Vel a laude Sacræ Scripturæ :

Vel ab utilitate, qua plurimum ex ejus factis audiendis, & mysteriis ponderandis afficimur :

Vel ab attentione, qua talis mysterii, vel Historiæ enarrandæ dignitas postulat.

Vel a circumstantiis, siue Personæ tum dicentis, tum audientis, siue loci, siue temporis, &c. ut in a. p. Rhet. cap. 1. sect. 2. Art. 7. adnotavimus :

Vel demum ab aliis fontibus, & argumentis quæ solerti Oratori videbuntur cõsentanea.

Post exordium, Mysterium, vel Historiam enarrandam aggredimur, & pedetentim in ejus expositione procedentes, ea loca gradatim tangimus, quæ ponderatione digna sunt; in his singulis immoremur paululum, veritatem examinantes, discutientes, ponderantes. Utamur aliqua brevi amplificatiuncula : descendatur ad moralitatem, quæ sit etiam brevis; & interim per aliquam

Figur-

Figuram, ad permovendos animos idoneam, eos affectus excitare curemus, qui ad rem pertinere videbuntur.

Vide hic tamen, ne plura loca, quàm tria vel ad summum quatuor, ponderanda suscipias; vix enim per angustiam temporis licebit paucissima de singulis dicere. & ad excitandos affectus, quod præcipuè quaerendum est in hujusmodi Meditationibus, aliquid proficere.

Curandum pariter, ut ea loca seligantur, quæ ad majorem Audientium profectum, & utilitatem valent; quæque ad mores componendos, & vitia extirpanda præ cæteris juvant.

Meditationem claudat Praxis; ea verò sit ad omnes commemoratas virtutes, vel ad earum aliquam præcipuam. animos excitare, impellere, inflammare, a contrariis autem vitiis detertere.

De Sermonibus.

C A P U T II.

Methodum, qua familiares Sermones aptè construi possint adjicimus, ne vel in hoc genere Artis documenta desiderètur.

Familiaris Sermo ex partibus contextitur, nempe Introductione, Propositione, Probatione, Moralitate, Affectuum motione, & Praxi.

De Introductione.

Prooemio non utimur in Sermonibus; sed brevi Introductione, de qua consulendum est cap. 2. Partis Ecclesiasticæ Rhetoricæ; ubi tum de Introductionis essentia, tum

tum de locis ac fontibus, unde erui potest Introductio, non insufficienti sermone actum est: Quare ne Gramben recoquamus ad tardè dicta hic iterum dicere præmittimus.

De Propositionis Probatione.

AD probandam propositionem iis præcipue locis utamur, quæ innuimus supra cap. 1. §. 1. u. 3. hoc est, Verbis Sac. Scripturæ, Salvatoris nostri tum factis tum effatis, sententiis SS. Patrum, exemplis, comparisonibus, similitudinibus, &c. hæc enim omnia in familiariter dicendi genus magis quadrant: idè que familiaribus sermonibus congruunt magis. In reliquis attendantur, quæ ibidem adnotata reliquimus.

*De Moralitate, Affectuum oratione,
& Proxi.*

Moralitas sit brevis, nec multa cum animi contentione. seu verbis admodum concitatis in arguendo, vel objurgando vitia virtuti propositæ adversantia, fiat; sed sit mitis, lenis, & officiosa; quæque potius de suis Auditores vitiis commoneat, quàm increpet. Exclamationes non sint acres, & asperæ; & inter Figurâs adhibendas tam in moribus recensendis, quàm in Affectibus excitandis, familiares habeantur Admiratio, Conversio, Obsecratio, Optatio, Commiseratio, &c.

Quoad Affectus verò, præter amorem, & desiderium virtutis amplectendæ, odium, & fugam vitii declinandæ, alios animi motus excitare nō est moris in hoc genere Oratoris.

Praxis, hoc est ratio, & modus, qui ad virtutem assequendam, vitium evitandum, adhi-

adhibendus sic insinuetur in ipso Proposito; ut diximus cap. 1. §. 1. num. 6.

De quibusdam Oratiunculis ad varios Animi Affectus commovendos, Italico sermone (*Sentimenti*) nuncupatis.

C A P U T III

Moris est apud pios Missionarios, ubi locum aliquem devenere pro Missionis agenda, plateas, & loca publica excurrere, præviâ Christi Cruce affixi imagine, & nonnullis Conciunculis Missionem indicere, horariique omnes, ut Christi Crucis pedisequi, templum ineant ad Concionem audiendam.

Solent etiam noctu Urbem, sive Oppidum pervagari, & fervidis Oratiunculis terrorem in animos peccatorum incutere, dolorem de peccatis excitare, cum proposito de vita in meliorem frugem corrigenda.

Rursus post habitam in Ecclesia Concionem, fieri a solet Disciplina; quæ ut fervidior ac fructuosior evadat, Oratoris est, brevi efficaciæ verborum contextu corda succedere, & doloris stimulos pectoribus infligere.

Tandem pro conciliandis eorum animis, qui gravi similitate, lethaliq; inter se odio dissident, mos est Missionariis brevem Orationem ultimæ Concioni subtexere, qua nedum inimicitias ponere; verum & ad publica pacis signa, mutuosque amplexus venire eos cogant.

De his omnibus Orationibus sermonem habebimus: sed antequam singulas attingamus, nonnulla præmittere oportet, quæ singulis communia sunt, & necessaria, ea verò sunt.

MATERIA, FORMA, FINIS.

MATERIA, sive Argumentum, tam eorum Orationum, quæ sunt interdiu ad indicendam Missionem, & convocandum Populum, quàm earum, quæ sunt noctu ad terrorem, & dolorem de peccatis excitandum, sunt quædam cantiunculæ ad id prævio cantari solitæ; vel aliqua ex Catholicæ Fidei Veritatibus: Earum verò, quæ sunt pro inflammandis animis ad Disciplinam, vel est aliquis ex versiculis Psalmi *Miserere*, vel eruitur ex visceribus ipsius Concionis paulò antè habitæ ad Populum. Quæ autem sunt pro concilianda pace, habent pro materia idem argumentum, quod in ultima Concione assumptum est.

Cujuscumque Generis sit materia, sedulo curandū, ut in hac totus sermo noster versetur, ne extrà fines argumenti divagetur Oratio. E. G. si Rigorem Christi Judicis Cantioncula, seu versiculus Psalmi innuat, vel de eodem in suprema Concione actum sit; ab hoc quidquid dixerimus alienum esse non debet.

Forma est modus ipse, quo materiam, sive argumentum exponimus dilatamus, exaggeramus, &c. ut inferius patebit.

Finis autem est id, ad quod intenditur, sive sit id Missionem annunciare, & Populum ad Ecclesiam cogere, sive metum, & dolorem de peccatis noctu excitare, sive ad disciplinam animos succendere, vel pacem conciliare; & in hoc studendum est, ut omnia dicenda ad finem propositum collineant. Nunc de singulis præfatarum Orationum generibus quatuor sequentibus Paragraphis agemus.

De

De iis Orationibus, quæ sunt ad iudicendam Missionem, & Populum ad Ecclesiam cogendum.

§. I.

HÆ Conciunculae aliquantò cæteris prolixiores fieri debent. Quoad structuram vero, seu formam hæc observentur.

Primum breviter Conciunculae summam, & argumentum proponere; quod feceris vel Exclamando, vel Arguendo, vel Commiserando, vel interrogando, vel per aliquam aliam figuram. V. G. sit hæc Conciuncula:

Peccator, cbe fia di te.

Quando avanti a Dio sdegnato

Ti sarà rimproverato,

Quanto mal de te si fè?

Per exclamationem dices: O deplorandam peccatorum hominum stultitiam, qui per nefaria scelera effraznes ruunt; vitam undique pudendis criminibus sædant; & tamen quod facere non puduit, id paucis quandoque innotescere erubescunt! Aderit, o infelices, aderit dies ille, cum ob oculos universi Orbis omnia peccata vestra constituentur a Deo, &c.

Per reprehensionem; Expergiscere ad harum vocum tonitruum, O qui dormis in strato tuæ iniquitatis: Tu, inquam, cujus vita, si Ethnica non sit, Christiana quidem, haud est; cujus mores vel diabolus ipse perhorrescit, si quidem insuetis, & nefariis modis sacras Evangelii leges temerè dilaceras, Christi sanguinem proculcas, Dei nomen impiè blasphemias. Veniet hora, cum tu, qui vel clam, vel paucis coram hominibus, Deum hic inhonoras, in conspectu omnium hominum,

num, & Angelorum, in honoraberis a Deo, &c.

Per Commiserationem: Eheu! Quanta per te misereor ignorantia tua, peccatrix Anima! Nescis misera heu nescis, quanta in fine seculi, in ultimo illo furoris, & districta ultionis die pro te maneat confusio, cum omnia peccata tua in prospectum hominum, & Angelorum producentur a Deo, &c.

Per Interrogationem: Dic, quæso, **Quicumque** tu es, qui lucem fugis, & tenebras quæris, ne videantur ab hominibus mala opera tua? Credis ne futurum aliquando, ut quidquid sceleris clam & in abscondito, nemine vidente, deprehendente nemine, perpetrasti, ante tribunal Domini coram universo Mundo manifestetur? &c.

Proposito hoc modo Cantiunculæ argumento, explanabis, & amplificabis paulatim attingendo aliquam, vel aliquas circumstantias rei, V. G. Manifestabuntur peccatorum crimina a Deo, a creaturis, ab ipso peccatore, &c. coram justis, & peccatoribus, &c. cum pudore, & dolore, &c.

Uti licebit in his Amplificationibus aliqua sententia modò sit brevis, efficax, nec nimium frequens; item exemplo aliquo, vel similitudine; sed in recensendis exemplis summa tantum rei attingatur, & quod ad rem nostram non facit, prætereatur.

Amplificationem sequatur Moralitas, quæ ex iisdem rebus & circumstantiis, in Amplificatione tractatis, eruitur. V. G. dixisti peccatorum crimina prodenda esse in die Judicii maxima cum infamia, & pudore peccatoris, &c. Moralitas sit hæc; V. G. Quænam igitur **vecordia**, ut velis æternam tunc ignominiam pati;

pati, quòd nolis parum hìc verecundiæ in Confessione sustinere? Peccati coram Deo, & non erubisti; & erubescis fateri homini peccata tua? Non puduit quandoque detegere Medico occultum malum tuum, & pudet revelare Confessario lethale vulnus Animæ tuæ? Proh miser! &c.

Moralitati aliquando subnectitur, actus Doloris, pro quo hæc habeo. Moralitate jam peracta, proponitur remedium generale, nempe ut ad Christum peccator confugiat, qui præsens est, non ut severus Judex, sed ut misericors Pater; non ut puniat, sed ut parcat; non ut detegat peccata, sed ut peccata deleat per nostras lacrymas, ne illorum recordetur amplius. Exaggerabitur hic Dei Amor, Pietas, Patientia, &c. E contra peccatoris ingratitude, qui tanta benignitate abuti voluit, in eo præcipue, quod peccata per Confessionem abolere noluerit; & per hæc, atque alia motiva, ex Moralitatis visceribus deducta, doloris affectum excitare conabitur.

Ad Propositum denique de peccata quam celerrime confitendo, vel si quid est aliud, quod proponi oportuerit, adde præxim, quæ erit ut Christum sequatur, Ecclesiam adeat, verbum Dei audiat; &c.

Hæc eadem methodus, & forma servanda est, cum vice Santiunculæ, aliqua ex Catholicæ Fidei veritatibus in argumentum assumitur.

De iis , quæ fiunt noctu , ad terrorem incu-
tiendum , & dolorem de peccatis
commiſſis excitandum .

§. II.

Hujusmodi Oratiunculas quàm breviffi-
mas eſſe oportet, non congerie verbo-
rum, aut rerum multitudine reſertas ; ſed ſi-
mulis, et aculeis plenas .

Primò igitur Veritas in Cantiuncula con-
tenta, proponitur modo , quo ſuprà .

Mox breviter explicatur , & exaggera-
tur per aliquam circumſtantiam, ut ſupe-
rius dictum eſt . Non adhibentur rationes ,
aut Scripturæ ; non exempla , vel ſimili-
tudines ; ſed nudè veritatem exponemus ver-
bis gravibus, & aculeatis , quæ animos pun-
gant .

Poſtremò venit ad Moralitatem, in qua
arguimus, increpamus, monamur , ità ut ter-
rore aſſiciatur auditor .

Et quoniam , quæ in ſine audiuntur , fir-
mius hærent in animo , ſtudeatur in calce
Moralitatis ſententiam aliquam apponi, quæ
peccatoris memoriæ inſideat , et in cogita-
tionem ſuæ ſalutis , Animæque discriminis
eum ſæpè mox revòcet , ac trahat , Habeto
ideam in appoſito exemplo .

Peccator , che ſia di te ,

Quando avanti a Dio ſdegnato

Ti farò rimproverato ,

Quanto mal da te ſi ſe ?

Audi, Peccator, et expaveſce: audi et con-
tremiſce . Veniet dies , cùm ad horrendum
tribunal Chriſti Judicis adductus , de omni-
bus, quæ contrà Deum egitti, dixiſti, cogita-
ſti ,

sti, judicaberis. Miserum te! quid ages, cum aperientur libri, & Deo revelante, creaturis testantibus temet alta voce confitente, patefcent omnibus peccata tua? Stabis demisso vultu, confusa facie, genis rubore suffulis; cum totius Mundi oculos in te unum defixos aspexeris; O qui dolor, cum memineris potuisse tantam verecundiam vitare, uni tantum homini peccata confitendo, & noluisse! Quæ animi angustia, cum videris idè flagitia tua non taceri, quia tacuisti! Quid igitur consilii capies? Quid deliberas? Unum elige ex duobus: Aut peccatum aperiat Confessio; Aut peccatum exprobrabit Confusio. Vel parumper hic coram Confessario pudendum; vel æterna cum infamia coram Deo, Angelis, & Hominibus erubescendum.

Est & alia Forma simplicior, ac brevior; adhibeturque a Missionariis, cum plures, ac plures id generis Oratiunculæ per breve temporis spatium fieri occurrunt; & si juxta leges, & methodum præscriptam singulæ fiant, tempus non suppetit. Hæc posterior forma talis est: Primò nudè, & breviter proponatur Veritas aliqua nostræ Fidei. Mox paucis, & simplicibus verbis adjiciatur aliquis sensus, qui ab Auditore perceptus, dum ejus postea memoriæ obversatur, timorem pariter, doloremque excitandi vim habeat. Exemplum sit: Expergiscere, peccatrix Anima, & perpende paululum in quanto periculo verferis. Ira Dei, cui per peccatum insensa es, districto tibi gladio imminet desuper, aperto subter ore Infernus te vocaturus expectat: Diabolus ipse, stricto ad collum laqueo, præfocare te contendit. In hoc lacry-

mabili

mabili statu si tibi dormienti mors obveniat,
de te misera, quid fiet?

De iis, quæ fiunt pro Disciplina faciendâ :
§. III.

EAdem Methodus, quam docuimus servandam in Orationibus, quæ fiunt noctu ad excitandum dolorem de peccatis, & metum procedit etiam in iis, quæ habentur in Ecclesia post Concionem pro Disciplina faciendâ; quare non est cur dicta iterum innovemus.

Unum habeo, quod Tyronem hic moneam: Si assumatur in argumentum aliquis ex versiculis Psalmi *Miserere*, ille potius eligatur, qui cum argumento Concionis præhabita conveniat. E. G. Si sermo fuit de Rigore Christi judicaturi in fine sæculi, versiculus sit: *Averte faciem tuam a peccatis meis. &c.* Vel ille alius: *N: projicias me a facie tua. &c.* Cum enim reperiantur Animi de audita veritate non dubii, & metu, ac terrore graviter affecti; facillimo negotio ad compunctionem, & lacrymas impelluntur. Si verò ab ipsa prævia concione motivam desumatur, illud ex multis, a Concionatore allatis, curetur eligi, quod Audientium animos in concione magis affectisse visum est: Eundem enim animi motum per eadem motiva innovare difficile haud erit.

De iis, quæ fiunt pro concilianda pace .

§. IV.

EX hoc Genere Orationis fructus non modicus attenditur: ideoque cura non mediocris in ejus structura adhibenda est. Et

K

qui-

quidem quo ad modum .

1. Repetere strictim, & summam Assumptum præhabitæ concionis .

2. Illud idem applicabis iis, qui lethale odium fovent in animo, asseverans in eos præcipuè casurum supplicium illud, quod in concione ostensum est .

3. Probabitur aliquo efficaci Testimonio Sacræ Scripturæ, vel SS. Patrum .

4. Confirmatur Exemplo .

5. Transitur ad Moraliatem quæ ex visceribus ejusdem testimonii, & exempli deducitur .

6. Tandem subeat motio affectus ; Et in hac parte debet Ecclesiasta totis viribus contendere, omnesque Oratoricæ facultatis artes adhibere, ut obduratum Ultoris animum, concutiat, emolliat, ac flectat. Præter alias Figuras, ad movendum appostas, utatur admonitionibus, & obsecrationibus. Laviter ad publicæ reconciliationis fœdera odio distantes, excitet retardantes; idque non semel, sed iterum, atque iterum per interjecta spatia. Proponat insuetam voluptatem, & gaudium, quo Christi cor affecerit, qui prior assurrexerit ad publica remissionis officia præstanda. Contra verò Diaboli invidiam, qui ne Deo, &c. Angelis ejus gaudium hoc fiat, nititur omnibus modis opus tam speciosum inhibere. Quid plura? Eousque instandum, donec quis assurgat, quem venientem Concionator benignè excipiat, inimici nomen, inimicitiaque causas addiscat; & si nulla alteri infamia inde sequatur (tunc enim palam ulterius procedendum non esset; sed privatim, & secreto procuranda foret reconciliatio)

zio) inimicum nomine compellet, presentemque in mutuos alterius complexus ire faciat. Interim hortetur Populum, ut laeta voce laudes exsolvat Deo, Beatæque Virgini ejus Matri. Exemplo res fiet apertior.

Divinæ justitiæ mos est, Peccatores æternis cruciatibus mancipandos in limine Mortis affligere, hoc equidem supplicii genere, ut qui a Deo per peccata semper recesserunt, careant in morte subsidio Divinæ Gratiæ, nec spe ulla veniæ erigantur ad Divinam Misericordiam exorandam, quare derelicti a Deo, & spe salutis destituti, inter amarum angustiarum pelagus dolorum tempestate jactati, & ad Syrtes desperationis ejecti, miserè pereant, vaticinante Isaja, *Computrescent ut pisces sine aqua moriuntur in siti*; hoc est, præ defectu Gratiæ, ut glossat Eminentissimus Hugo. Veritas hæc satis liquet, tum rationibus, tum exemplis in prævia concione allatis; quare non est, cur in ea roboranda tempus inutiliter absumatur. Superest modò videndum, cui nam præcipuè genus hoc vindictæ reservetur. Audi, o qui odium geris in pectore, & contremisce, &c. Tibi signatè hoc supplicium intentat Dominus. Pro te præ cæteris manet hæc pœna. *Qui vindicari vult (Eccles. 28. 1.) à Domino inveniet vindictam.* At quoniam tempore teo scilicet, de quo Deuter. 32. 35. *Mea est ultio, & ego retribuam in tempore*; hoc est mortis, ut explicat Cajetanus. *Altuat nunc tibi animus ad vindictam? Fratri tuo parcere non vis? Ne tum quidem parcat tibi Dominus; sed odium pro odio, ultionem retribuet pro vindicta. Mea est ultio, & ego retribuam.* Ah quoties afflicti mortis

angustia, ingruente peccatorum multitudine, irruente Gehennæ metu, clamabitis ad Dominum, ut misereatur vestri! sed non exaudiet: *Isai: cap. x. 15. Cùm extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis; Et cùm multiplicaveritis orationem, non exaudiam, manus enim vestræ sanguine plene sunt.* Ubi Cornelius; estis sanguinarii, crudeles ad vindictam, acres ad odia. Lugebitis, miseri, iterabitis suspiria, &c. Sed non exaudiet. Odium, quo nunc exardescitis ad internecionem inimici, erit impedimento, quominus ad misericordiam, & veniam flectatur Deus. Adest horrificum exemplum de nobili quodam viro, ut refert Paulus Aringo, qui diutino persecutus odio sodalem suum, numquam adduci potuit, ut offensam remitteret. Correptus gravi morbo, & morti jam proximus, Confessarium accersivit, fassus est peccata sua, rogavit, flevit, ingemuit; sed ad veniam promerendam non pervenit. Quin, deferente ei Sacerdote Eucharisticum Viaticum, præsentem iram Dei expertus, rugiens, ac fremens, evomuit Animam in manu Diaboli. Sic moritur, qui, dum vixit, odio vixit, & vindictæ, &c. Visne tu hanc eandem mortem obire? **Perge odisse inimicum, Pacem renue, esto ferreus ad reconciliationem, &c. Sed si lubet, potius beatam mortem occumbere. cur odia non deseris? cur non reconciliaris fratri tuo? &c. Felicem te, si injuriæ causas oblitus, surgens amplexaberis præsentem inimicum, tuum! peccatorum tuorum obliviscetur Deus, teque morientem suos excipiet in amplexus. Eadem tibi fors obigerit, quæ Moyssi, qui, quod alacriter perpercit offensoribus;**

Mortuus est in osculo Domini. Deosculabitur te morientem Deus, si offensori tuo pacis osculum infixeris. Age ergo, dilectissime, surge ad pacem, confurge ad veniam, &c. Si Dei ultionem in hora mortis effugere velis, si salutem diligis tuam, si beatè mori concupiscis: surge alacris ad publica reconciliacionis officia: hoc Angeli, de Coelorum foribus intuentes, cupidi expectant; hoc Deus ipse ardentè anhelat: unus demon hoc averfatur, unus contrà nititur, &c. Expectabo, ne videam utrum Deo, et Angelis ejus, an demoni obsequi Christianus malis. O milles felix, qui prior accesserit, ut tanta Christi cor voluptate afficiat! Eja quid ulterius mortaris. generosa Anima, &c. Jam surgit, jam venit, &c. Vivat Jesus Author pacis, et concordie Rex; ululet, ac frendent in invidia sua Diabolus, &c. Accede, filii, accede verus Christi adæcla. O quam invideo forti tuæ! Quàm beatam mortem obibis! Da, ut nomine Jesu amplectar te; sic et ille amplexabitur te in hora mortis tuæ, &c.

De modo Catechizandi.

C A P U T IV.

Catechesis, Græcum nomen, idem apud nos sanat, ac Rerum Sacrarum doctrinam. non per literas traditam, sed vivæ vocis ministeria auribus committitur. Hinc Catechizare quod est viva voce docere, atque instruere; & Catechumeni dicebantur ii, qui ad hunc modum Sacris Myteriis initiabantur.

Multiplex esse potest Materia, circa quam versatur Catechesis: multa enim habemus, quæ tum necessitate morali, tum necessitate

Appendix Cap. IV. §. I.
præcepti sunt credenda, multa, quæ facien-
da sunt.

Forma itidem, seu methodus Gatechizan-
di multiplex est pro multiplicitate materiæ
Gatecheseos. Nos verò duplicem Gatechi-
zandi modum hic tradimus, alterum; qui
Pueris convenit, et hunc Gatechismum par-
vum appellamus; alterum, quo Populus
sæpe publicè instruitur, et hunc Gate-
chismum grandiosem dicimus. De singulis
duplici paragrapho.

De Gatechismo parvo.

§. I.

Catechesis hæc habet pro materia, prima,
et præcipua Fidei rudimenta; docentur
enim pueri modum signandi se Cruce, Ora-
tionem Dominicam, Salutationem Angeli-
cam, Symbolum Fidei, etc. Item agit de Chri-
stiani nomine, ac Signo Crucis, per quod
Christianus dignoscitur; de Sanctissimæ Tri-
nitatis mysterio, de Incarnatione, et morte
Christi, de Corona Gloriæ Justis reposita; de
pœna verò æterna injustis parata; nam ut ait
Apost. Accedentem ad Deum oportet cre-
dere quod Deus sit, et quod remunerator sit.
Quæ omnia exponenda sunt quantum ad po-
sitionem, & magis necessaria capita, prout pue-
rorum captus tolerit. Demum traditur mo-
dus confitendi, et accedendi ad Sacram Com-
munionem; in quo etiam ætatis ratio habenda
est; alia enim maturi consilii viros, alia
brevis intelligentiæ pueros decet.

Formam verò, sive modum Gatechizandi
in hoc genere, facile per se noverit, vel me-
diocri prudentia instructus Gatechista. Er-
udiendi

mortali ne, an sub veniali: præterea casus, in quibus graviter, seu leviter violetur Præceptum,

5 Examinabitur usus, & Praxis explicati Præcepti, hoc est docebimus modum Præcepti exercendi, propositis mediis ad id conducentibus; In quo etiam excusationes, & difficultates, quæ contra observantiam Præcepti adduci possunt, recensentur, & tamquam frivola refutantur.

6 Adhibetur Epilogus, qui duo efficiat. 1. Breviter, & summam recenscat, quidquid in tota Catechesi fusiùs dictum est, ut auditorum rerum memoria instauretur. 2. Breve[m] moralitatem subtexat, omnesque ad plenam præcepti observantiam hortetur, & suadeat. Juvat etiam summoperè novo aliquo, & donec exemplo Catechesin claudere; illud enim est, quod plebem rudem magis afficit, magisque ad Præceptum servandum, excitulat.

Hucusque de forma tractandæ doctrinæ in hoc secundo genere Catecheseos: breviter modò monendus est Catechista, ut si fructuosam Populo suam instructionem velit, tria hæc meminerit. 1. Unde doceat. 2. Ad quid doceat. 3. Quos doceat.

1 Docetur a Pulpito, non è Cathedra, in Ecclesia, non in Gymnasio; quapropter subtiles quædam minutæ, inutilesque Scholasticorum discrepationes prorsus negligantur; nec nisi necessaria, & quæ frequentius in Populo accidere solent, explicentur.

2 Docetur ad Populi institutionem, non ad proprii ingenii, scientiæque ostentationem; idè curandum, ut lux potius fiat alienæ

ne ignorantiz tenebris, quam propriæ lucis, hoc est laudis, quæ tenebras æternæ confusionis inducit, manifestatio quærat.

3 Docentur denique ineruditi, & rudes; idcirco pro suo captu instruendi sunt; nec plura, quam eorum indigentiz, statui, & conditioni convenient, attingi oportet. Non omnia, quæ scitu digna sunt, sciri a rudibus decet; imò utilius quandoque est, si nesciant; ne per eam notitiam aditum sibi faciant ad peccata, quæ non noverunt. Hanc utilissimam doctrinam, a probro hujusce ætatis viro, Animarum direttore peritissimo sæpè commemoratam, & Confessariis enixè commendatam, semper in suis instructionibus ob oculos habeat Catechista.

*De stylo, ac Elocutione Catecheseos
Grandioris.*

STylus Grandioris Catechizandi formæ debet esse simplex, & familiaris; verba usitata, propria, & perspicua. Et quoniam æqualis, & idem semper docendi modus tædium creat Auditoribus; curet Catechista non solum docere, verum etiam delectare, quod fiet; Si Figuris ad docendi Genus idoneis utatur, quales sunt Occupatio, Subiectio, Communicatio, Sustentatio, Confessio, Distributio, &c. Si res salibus, & leporibus conditas intermiscet; Si demum Exemplis, Similitudinibus, & Symbolis, quæ Intellectui non modò, sed & Memoriz sunt adjuvamento, suam illustret, ornetque Pædagogiam.

stendi sunt pueri, rudes, & captu exiguo: idcirco modus erit planus, & facilis, sermo simplex, & familiaris, domestico colloquio quàm-simillimus. Non desint percontationuculæ cum brevibus responsionibus, ad modum dialogi; & cum pueros ipse Catechista interrogat, laudet benè respondentes, moneat, & dulciter instruat errantes. Excitet timidos, & pudibundos proposito aliquo premio; emulationem ingerat tardis, & inertibus. Curet demum omnibus iis modis, ac mediis uti, quæ puerili ætati instituendæ proficua suaserit Prudentia, ad quam si necessaria Charitas accesserit, nihil erit, quod in hoc opere tam utili, tam necessario, tamque Deo accepto desideretur. Quod utinam frequens haberetur hodie ab Ecclesiasticis, nec splendidioribus concionandi formis plerique se dederent; non enim essent tot parvuli, qui quærentes panem, non haberent, qui frangeret eis.

De Catechismo Grandiori.

§. II.

AD instructionem Populi, ut diximus, secunda hæc species Catecheseos adhibetur. Eujus Materia multiplex esse potest; agi enim solet de Præceptis tum Dei, tum Ecclesiæ; De Christianæ Religionis mysteriis, de Sacramentis Evangelicis, de Virtutibus, & Vitiis, &c. Nos tantum ad Præcepta Divina, & Ecclesiastica eam restringimus; hæc enim sunt, quæ doceri Populus tempore Missionum frequentius solet.

Formam igitur, & Methodum Catechizandi in hac materia proponimus, quæ salis

a P. Amadæo Bajocensi in suo Paulo Eccle-
siast. præscribitur, p. 2. cap. 2. art. 3.

1 Proponitur Præcepti substantia:

2 Distinguuntur Species Præcepti, & Par-
tes.

3 Stabilitur Præcepti Obligatio.

4 Examinatur usus, & Praxis.

5 Clauditur Epilogo.

Ne ex abrupto Gatechesis hæc inchoetur, præmitti potest breve aliquod Exordium, sive Introductio, quæ præparandis animis inserviat. Desumitur autem, vel a compendiosa Præcepti pridie explicati repetitione, subtexendo prædictis dicenda; vel a necessitate tractandi Præceptum, de quo aggredimur; vel ab utilitate, quam affert Præcepti explicandi intelligentia; Vel tandem ab aliquo motivo, quod provido Gatechistæ videbitur idoneum.

Substantia Præcepti, hoc est quid sit res præcepta, proponitur, eamque exponimus, Legem non obscure, aut contortè, sed clare, sincere, & fideliter declarando; in quo juvant præ cæteris aliis Definitio, Notatio nominis, Descriptio, &c.

3 Species Præcepti, hoc est, partes in præcepto contentæ distinguuntur. V. G. si agatur de honore Parentibus exhibendo; designari oportet Personas, sive Status, quibus talis honor debetur, ut, Parentes, Episcopi, & Pastores, Magistratus, Domini, &c. item a quid jubentur filii præstare Parentibus, nempe Amorem, Reverentiam, & Subsidium.

4 Præcepti obligatio ostenditur ex iis motivis, & rationibus, quæ obligationem incunt. Deinde qualis sit hæc obligatio, sub

Methodus Recitandi Rosarium.

C A P U T V.

Superest ad coronidem hujusce Opusculi ; ut Methodum de publicè in Ecclesia recitando Rosario delineemus . Congregato ad id in Ecclesia Populo , postquam in suggestu sive aliquo editiori loco Ecclesiasta se locaverit & Crucis signo se munierit ; per brevem Introductionem præmittat ad Animos præparandos , & devotionis spiritum excitandum .

Introductio fieri poterit hoc modo :

1. Amplificetur talis Devotionis exercitium ; vel quod præ cæteris Virgini sit acceptum ; vel quod utilis sit Animabus nostris , & efficacius ad Divina beneficia promerenda , sive quod omnibus aliis præstantius ; per hoc enim ipsiusmet Gabrielis ; Virginem salutantis , personam agimus , &c.

2. Exageretur attentio , & devotio , in primisque puritas mentis , quæ decet loquentem cum Virgine Puritatis Matre , hoc enim significat *Ave* , idest (1) sine Væ , a peccatis scilicet , quæ sunt veræ miseræ , & vera mala , cor vacuum habere , si dignè purissimam Deæ Genitricem salutare ; eique nos quo liceat modo conformare velimus . Quod si publice olim Nero indixit , ut suæ Matris nomen immundis meretricum labiis non proferretur ; quanto magis cavendum , ne purissimum Mariæ nomen foedæ mentis cogitatu , immundi-que oris prolatione commaculetur .

3. Monitus fiat Auditor , atque hortetur ; ut prævio doloris actu conscientiam mundet ;

(1) *Adamus Brodverus in Salutatione Angelica Coronata cap. 4. §. 2.*

det; ita namque & gratum Virgini munus exhibuerit, & ampla gratiarum dona in præstiti obsequii vicem ab ea receperit.

Mox ad explanationem Mytherii deveniatur.

Explanatio Mytheriorum.

IN Explanatione Mytheriorum teneatur hæc forma.

Primum summa, & caput Mytherii breviter proponatur; inde per Narrationem historiz fufus explicentur: Eruat in fine ex aliquo ipsius Mytherii loco Virtus aliqua, ad quam imitandam hortemur Auditores; auxilio demum Virginis, quæ in ea Virtute excellit, ad hoc invocato.

Sit exemplum de primo Mytherio ex Gaudiosis. (*Propōitur Mytherium.*) Primum hoc Mytherium Virginem, ab Angelo salutatam, nobis exhibet meditandam. (*Explicatur historia.*) Sola domi, curis vacua, & orationi intenta erat Virgo, cum Gabriel Angelus missus est a Deo, ut Divinum Verbum ex ejus castissimis Visceribus mortalem formam assumpturum nunciaret. Ad Angeli salutationem, & verba, conturbata est Virgo; putabat enim absque suæ Virginitatis detrimento nequaquam posse id fieri. At ubi intellexit ab Angelo, hanc esse Dei voluntatem, qui integrum Virginitatis florem una cum fecundæ Maternitatis fructu servaret; precoribus addidit: Fiat mihi secundum verbum tuum; Et verbum Caro factum est. (*Eruiatur virtus imitanda*) Discamus hinc Divinæ nunquam voluntati contradicere; ne in iis quidem, quæ impossibilia videntur factu;

factu; sed semper, & in omnibus Divinum beneplacitum sequamur, eique nostram mancipemus voluntatem: Quod ut facilius attingi liceat (*Invocatio Virginis*) Virginis opem devotissime imploremus, dicentes: Pater noster, &c.

De narratione Miraculi.

Recitationem Rosarii claudat alicujus inauditi Exempli, seu Miraculi narratio, ut per hoc vehementius erga Dei Matrem afficiatur Populus, & per beneficia Clientibus suis a Virgine collata, excitatio fiat ad hoc tam præclarum, & fructuosum exercitium prosequendum. Sed antequam exordiamur narrationem, opus est aliqua brevi introductione, seu insinuatione, quæ desumi potest.

Vel a vi, & virtute, quæm habet hoc devotionis genus obstringendi Virginem, ut exoret pro nobis a Filio quidquid erantes petimus.

Vel ab alacritate, qua nobis adest quacumque in necessitate clamantibus.

Vel a firmo æternæ salutis pignore, quod per quotidianum hoc exercitium polliceri nobis possumus juxta illud Bernardi: *Nedum difficile, sed impossibile est damnari illum, qui B. Virginem colit.*

Vel a potenti armatura, qua contra hostiles incurfus per hoc pii obsequii genus munimur, & de diabolo triumphamus.

Vel tandem ab aliquo alio motivo ex iis, quæ innumera ferè pio Oratori devotio ipsa suggererit.

Illud autem præ cæteris aptius, & Arti ma-

magis consonum fuerit, si ex visceribus ipsiusmet Exempli, & rei narrandæ talis introductio eruarur, hoc modo: Videatur plurimum in quo consistat vis miraculi, & auxilii genus a Virgine præstiti; & ad hoc veluti finem, siue thema per narrationem exempli, seu miraculi comprobandum, introductionem nobis paremus per aliquem, ex iis fontibus quos paulò ante expressimus, vel supra commemoravimus, cum de Sermone verba fecimus. Sic exemplum de quodam pio viro, ab irruptione Dæmonum in extrema suæ vitæ hora per Virginis præsentiam liberato. Aditum tibi feceris ad narrationem ita: Multa, quis nesciat? & dura sunt certamina, quæ, dum vivimus, a diabolo sustinemus; pugnat enim in nos assidue fallaci temporalium rerum specie, mellita terrenorum bonorum esca, voluptariis nostræ carnis irritamentis, quæ omnia ut superentur, o quanto labore opus est, quanto Divinæ Gratiæ subsidio! Plura tamen, & longè duriora sunt, quibus nos morituros impetit; tunc enim venit cum magna ira, videns, quod modicum tempus sibi restat; ideoque quidquid insidiarum, & virium sibi est, totum in nos effundere nititur. In quanto igitur periculo tunc versabimur! Quàm facile erit hosti succumbere, corpore languoribus prostrato, viribus morbo atritis, mente variis phantasmatis distracta! Sed fortè animo esto: Si MARIAM tibi in Patronam elegeris, eique Angelicam Salutationum rosas quotidie obtuieris; vires, et præstium ad abigendos dæmones in illo extremo certamine

mine tibi non deerunt . Ipsa veniet , ipsa tibi adstiterit , et veluti Sol nebulas, ingruentes inimicorum turmas presentia sua fugaverit , uti accidit devoto cuidam viro , cujus exemplum narrare aggredior . Et statim narrationem incipias, quæ iis virtutibus floreat, quas narrationi necessarias diximus in 2. Parte Rhetoricæ .

F I N I S .

